

A
8

WIDENER

HN P9W9 T

44.1.20

Harvard College Library

BEQUEST OF
GEORGINA LOWELL PUTNAM
OF BOSTON

Received, July 1, 1914.

1

66.
Aus 52468.7
N É P K Ö N Y V.

Irta

Stancsics Mihál.

*A' fenséges nádorispány félszázadig viselt
hivatulanak emlékére.*

Lipsében, 1846.

Keil Erneszt és társá-nál.

Aug 82468.

NÉPKÖNYV.

Irla

Stancsics Mihál.

---

*A fenséges nádorispány félszázadig viselt
hivatalának emlékére.*

Lipsében, 1846.

Keil Erneszt és társá-nál.

Record Page 11

July 1, 1914

Bequest of

Margine Lowell Putnam

~~Aus 82468.7~~

Aus 82444.1.20
✓

Polgári Katekizmus

a'

nép' számára.

Irta

Stancsics Mihál.

K é r e l e m.

Mindnyájatokat, kik hazánk' fölvirágzását szivből ohajtjátok 's tettel eszközölni készek vagytok, buzgóan kérlek vegyetek e' munkácskábol és adjatok a' hol lehet a' helységeknek.

Majd mindenki azt mondja: a' népet nevelni kell. És lehet e máskép nevelni, mint vagy élőszóval, vagy fogalmához alkalmaztatott könyvecskékben neki elmondani azt, mi eszét felvilágosítja?

Ha minden helységben felhőkig érő nagy iskolát emelnénk, abba egy tanítót 1000 pengő forint évi fizetéssel helyeznénk, még sem érne semmit, hacsak a' tanító vagy élőszóval, vagy írással nem beszélme a' néphöz, tehát csak a' gondolatoknak, véleménynek közlése teszi a' nevelést és tanítást.

Milly sokba kerülne olly nagy épületeket emelni, 's beléjük jó fizetéssel tanítókat rendelni

és mégis azzal semmit sem évnénk el, ellenben milly kevésbe kerül jó könyvecskéket terjesztetni 's az által mindent elérhetni; tegyétek tehát.

Minek kell a' nevelés eredményének lennie? hogy a' társaságban mindenki tudja jogait, teljesítse kötelességét, ismerje meg mi az igazság, hogy a' szerint cselekedjék; végre hogy tudja mi a' jó, és mi a' rossz.

Én ezekről irtam e' könyvecskében, tehát eszközöljétek a' nép' kezébe juthatni.

Isten és ember előtt vallom, hogy e' munkácskát hazám és királyom iránti szeretetből irtam, és talán mégis lesznek emberek, kik kárhoztatják, de bocsássatok meg nekik, mert nem tudják mit cselekesznek.

Halljunk szót,

's

értsük meg egymást.

Atyámfiain, hazánkat veszedelem fenyegeti; azért egy könyvecskét irtam számatokra, hanem előbb, mint olvasnátok, egy pár őszinte barátságos, de egyszersmind komoly szót akarok veletek váltani.

Nem tudom hallottátok-e, hogy régenten egyik és másik királyunk e' hazát csak úgy testamentomban oda ígérte más országi fejedelemnek, mintha ez tulajdon pusztája és a' lakosok rajta legelésző birkái lettek volna.

Most is úgy látszik Bécsben egynéhány ember csak úgy alkudozik fölöttünk, mintha mi csupán marhák volnánk, és meg sem kellene bennünket kérdezni.

Nemes atyánkfiaiainak sokba került kieszközölni a' mult 1844. esztendei országgyűlésen, hogy e' drága Magyarországot mindnyájan egyenlő jussal bírjuk; mert most a' legszegényebb gazdának annyi jusa van földet szerezni, mint a' leggazdagabb grófnak; és tudjátok meg, hogy a' nemesség, becsületesen 's igazságosan cselekedett, mikor e' törvényt hozta.

Es most, mikor így összeolvadtunk örökre a' nemességgel, most akarnak Bécsben e' hazáru! és rólunk mint juhakolrul rendelkezni, — 's úgy látszik felséges királyunk sem tud erről semmit, mert Ő hosszabb idő óta minden magyarnak igazi sajnálkodására, betegen, legalább rossz egészségben szynlódik: de a' ki istene van, azon urak rosszul számítanak; mert ha eddig annyi visszavonás között, mikor a' jobbágyság a' nemességet ellenségének, elnyomójának nézte, a' nemesség hasonlóképen a' jobbágyságot tartotta ellenségének, meg tudtuk e' hazát tartani: most mikor e' haza mindnyájunké, összeolvadtunk jobbágyság és nemesség; most mikor 15 milliomon vagyunk, most próbálják itt ott egész megyékbeli lakosság' jusait megszorítani, holott maga a' derék nemesség igyekszik a' jusokat azokra is kiterjeszteni, kik avval még nem bírtak; most, mondom, mikor a' múlt országgyűlésen a' nemesség kész volt minden terheket, adót, a' nemnemeseikkel közösen viselni (de némelly grófok, püspökök, és a' kormányzók voltak ellene; azonban tudnotok kell, hogy példának okáért a' szeplőtelen Batthányiak, a' derék Telekiek, 's több mások, kiket majd mingyárt elszámálakok, a' mellett voltak, hogy a' nemesség együtt viselje a' néppel a' terhet): most akarnak rólunk tudtunk nélkül, 's akaratunk ellen rendelkezni? azon jó urak, úgy látszik vesztüket érzik.

. . . . .

Most már könnyebben lélekzem, mert elmondottam némellyeket; félig meddig tudjátok, hogyan állnak a' dolgok, a' többit e' könyvecskéből meg fogjátok tudni, 's azt is, mit kell törvény szerént tennünk, látni fogjátok.

Ugy szokják mondani; az ember testből és lélekből áll; nincs kifogásom ellene.

Miként üdvözüljön majd a' lélek akár magánosan, akár a' testtel együtt a' más világon? arról sokféle katekizmust irtak: de hogy miképen boldoguljon az ember ezen a' világon is . yszersmind? azzal keveset törődtek a' tanítók, pedig ebben már benvagyunk, következőképen igyekeznünk kellene itt is boldogulni.

Én tehát a' végből irtam e' kis katekizmust, hogy megtanulhassátok belőle, hogyan kell e' földi életben boldogulni; mert hej jó ám itt is boldogulni.

Azt is szokták mondani: a' jó példát követni kell.

Azok, kik lelki üdvözségtek' elnyerésére tanítanak benneteket, igen jó példával mennek elő abban, hogy bizony itt a' földön is igyekezni kell boldogulni; kövesétek ebben példájokat, nem rossz ám az.

Ne gondoljátok hogy csupán azért, mivel itt e' földön boldogultok, a' más világi üdvözséget el nem nyerhetitek.

Hiszen ha csak úgy lehetne menyországba jutni, hogy itt elsanyargassa az ember magát, koplaljon, éhez-zék, fázzék, szóval nyomorogjon: akkor lelkitanítóitoknak, a' plebánusoknak, apáturoknak és püspököknek is magokat sanyargatniok kellene, nekik is koplalniok, fázniok kellene, mert azt hiszem, hogy ők is csak hisznek menyországot; ők is be akarnak oda jutni. Pedig koplalnak e, észrevehetni e ezt rajtok? hiszen akkor nekik igen pápista színben kellene lenniök, mint mondani szokás.

Némellyek közületek már ismerni fogják nevemet, mert az ifjuság' számára többféle könyvecskéket irtam.

Ezen könyvecskéknek egyikében búcsut vettem a'

kisded polgároktul, de azt ígértem nekik, hogy ha Isten bennünket éltet, majd én is, meg ők is egy nagy pályát befutunk, és aztán ismét találkozunk.

De igen rossz idők járnak; a' haza veszedelemben forog; és ki tudja, megérhetem e azon időt, melyben találkozni szándékoztam ama férfiakkal, kik akkorra az ifjakból váltak volna.

Azért irtam e' katekizmust korábban, mint sem előbb kitűztem volt. Ah mennyire örültem én annak, hogy milly meglepő, milly öröndetes lesz a' viszonylás, mikor én azokkal újra találkozom, kik engem ifjú korukban már jól ismertek.

De mondom rossz idők járnak; sötétben és titkon, de néha világos nappal is, a' sátánfajzatok konkolyt hintegetnek, a' visszavonás' és meghasonlás' magvát szórják e' hazában, hogy bennünket egymás ellen uszítsanak, és akkor ördögi örömmel a' konczot ők kaphassák el. De hiszem az élő Istent, nem hajtják végre gonosz szándékukat.

Kedves atyámfiain, ti derék magyar földmives nép! nekem bátran hihettek, — én veletek, köztetek nevelkedtem föl; az én húsom a' ti husotokból való, az én vérem a' ti véretekéből való vér.

Én nem csak az ifjuságnak, hanem a' ti számatokra is irtam már három könyvecskét e' czim vagy név alatt: „*Népkönyv*,” nem tudom ismeritek-e; azoknak egyikében leirtam, hogy én is olly földmivelő voltam, millyenek ti: tehát ismerem sorsotokat. Tudom mi hiányával vagytok: nem ismeritek jusaitokat, nincs kezeitekben olly könyvecske, melyből azokat megtanulhatnátok; nincs bátorságtok; mivel azt hiszitek, hogy kaputos embertársatokat Isten talán más, finomabb

agyagbul teremtette mint titeket; azért már meszsziről levezitek kalaptokat, mihelyt posztó ruhás embert pillantotok meg; pedig alkalmasint az nem derekabb ember ám mint ti, vagy többnyire olyan sincs.

Szóval, én tudom mi hijával vagytok. Nem ismeritek tisztán jusaitokat, csak homályosan sejtitek vagy érezitek, de nem vagytok benne egészen bizonyosok, tehát nem meritek kimondani.

Nem tudjátok bizonyossággal, van e a' posztó ruhás embereknek is kötelességük ti irántatok éppen úgy, mint nektek ő irántuk, hanem hibásan azt gondoljátok, hogy csupán nektek van kötelességetek, és mivel ezt világosan nem tudjátok, nincs bátorságtok követelni, hogy posztó ruhás felebarátaitok is teljesítsék viszont a' ti irántatok tartozó kötelességeiket.

Azt már jobban ismeritek, hogy mi az igazság, mert ezt lelkismeretetek súgja szüntelen, de mivel az életben igen is gyakran azt tapasztaljátok, hogy nem úgy történik, a' mint ti felfogjátok az igazságot, tehát néha néha majd arra a' gondolatra vetemedtek, hogy talán bizony nem is az az igazság, a' mit ti tartotok annak? következésképen szinte nem meritek fenszóval követelni, hogy ti irántatok is mások olly igazságosak legyenek, a' mint ők magok kívánják, hogy ti ő irántuk legyetek.

Vége legkevesbé vagytok magatokkal tisztában az iránt, mi a' jó és mi a' rossz; ti érzitek, tudjátok, mi használ és mi árt nektek; pedig csak az a' jó a' mi használ, és az a' rossz a' mi árt: hanem mivel igen gyakran halljátok, hogy jónak predikálják és hirdetik azt, a' mi senkinek nem használ, tehát tévováztok, kétségeskedtek a' fölött, valljon igazán jó e az, a' mit

ti annak tartotok. Az ügyetlen tanítók megzavarják romlatlan felfogástokat.

Azért irtam én nektek e' katekizmust, hogy tudhassátok magatokat miből tartani.

Még egyszer mondom: nekem bátran hibettek, nem ámtalak el benneteket.

Ugy áldjon meg engem az Isten, a' milly őszintén, a' milly igazán ohajtom boldogulástokat.

De szinte szemetekből látom, hogy kérdezni akartok tőlem: Ugyan kik tehát azon sátánfajzatok, a' kik közibénk konkolyt hintenek, 's bennünket egymással össze akarnak veszíteni?

Ujjal nem mutathatok rájuk; nem mondhatom, hogy: nézzétek, ezek azok, mert itt nincsenek; de irva van: gyümölcseről ismeritek meg a' fát; azonban a' szemes ember még leveléről is megismeri.

Midőn és a' hol látjátok a' jeleket, hogy külön nyelvű polgártársaitok, kik egymással századok óta háborítatlan barátságban éltek, de most csudálkozástokra e' barátsági, sőt testvéri köteleket szétszaggatni hajlandók, vagy még ellenségesképen is egymást megtámadni készek: tudjátok meg, hogy ott azon sátánfajzatok, vagy azoknak megbizottai munkálkodnak.

Hogy pedig kiösmérhessétek a' gonosz szándéknakat, csak erre ügyeljete, a' ki azt lármázza: igen jól meunek most a' dolgok hazánkban, és a' kik ígéreteket tesznek; a' kik borral, huszassal, ezüst forinttal, sőt több forinttal is verbuválják az embereket részükre: tudjátok meg, hogy azok jégre vagy sárba vezetnek benneteket.

Ha hisztek azoknak, kik péuzzel vesztegetik az embereket, és kortes sereget pénzen gyűjtenek: akkor

tűnkre jut hazánk. Inkább vasvillával álljatok neki, hogy ne közelithessen hozzátok, mintsem ezüst forintját elfogadjátok; mert tudjátok meg, hogy azon ezüst forinton, ha elfogadjátok, hazátokat adátok el.

Mai időben sokat emlegetik a' népnevelést, de inkább magatok rontsátok le iskolaházátokat is, mintsem olly nevelést adjanak gyermekeiteknek, mint a' millyen nevelésük azoknak van, kik pénzen vásárolják a' voksokat, pénzzel vesztegetik az embereket.

Illyen nevelésre pokolban is szert tehettek, mert pénzen vásárolni meg a' voksokat, az ürdögök tanítják.

De félre ne értsetek barátim, az őszinte és becsületes polgárok igazi népnevelést sürgetnek, és ezen népnevelés alatt nem azt értik, hogy csak a' falusi embereket kell nevelni, hanem értik az egész népet, mellyben mindnyájan ők is befoglaltatnak; és e' nevelést úgy intéztetni ohajtják, hogy abból se pénzzel vesztegető gazok, se megvesztegethető nyomorultak ne, hanem derék, bátor, állhatatos polgárok kerüljenek ki.

Maga apostoli felséges királyunk is több olly iskolát állíttatott fel, mellyekben falusi derék tanítók, vagy iskolamesterek ezen fontos hivatalra alkalmasokká tétethessenek.

Minthogy pedig mindenki tudja, hogy a' nevelés nem az iskolaépületekből áll, habár azok felhőkig érnek is, hanem abban áll, hogy a' ki mit tud, azt élőszóval, írással, nyomtatott könyvekkel és minden kitelhető módon közölje: én is tehát szent kötelességemnek ismerem csekély tehetségem szerint a' nevelési nagy munkához járulni, azért nyujtom át itt uektek e' katekizmust. Ha azokat jól megértitek, a' mik ebben

foglaltatnak, de nem csak megértitek, hanem úgy cselekesztetek, a' mint itt tanácslom: akkor mentve van hazánk.

Hej barátim, igen nagy baj van nálunk, tehát sietek e' könyvecskét minél előbb, és pedig minél nagyobb számban (ha vagyonosabb polgártársaim pénzsegedelmet nyújtanak, legalább is fél millio példányban) kinyomtatni, hogy annál inkább segíthessem a' bajt eloszlatni.

Honnét származik és mi azon nagy baj? röviden elmondom.

Mindnyájan tudjuk és fájdalmasan vesszszük, hogy felséges királyunk külföldön lakik. Hej pedig mennyire szereti a' magyar királyát, az egész világ tudja. Istenem, mint örülnénk mi, ha szeretett királyunk köztünk venné már egyszer lakását, minthogy más országban már ugy is olly régóta lakik! Ha itt laknék, akkor azon nagy baj nem keletkezett volna, melly most hazánkat veszedelemmel fenyegeti, és a' veszély be is következik minden bizonynyal, ha résen nem állunk; ha annak gyökereit ki nem pusztítjuk.

De magát a' nagy bajt akarom elmondani.

Mint mondam, 's a' mint kiki különben is tudja, királyunk külföldön lakván, nem ismerheti onnét távolról országunk' ügyeit, belső állapotját.

Hogy e' részben hátramaradás ne legyen, Budán királyi helytartó rendeltetett, melly egy igazgató tanácsbul áll.

Azonban e' helytartó tanácsnak hatalma Budáról Bécsbe szivárgott fel.

Most már csak neve van meg ezen budai helytartó tanácsnak, de a' hatalom és kormány Bécsben van.

Ezen bécsi kormány sem ismerheti jól minden dolgainkat onnét távolról, és így tétetnek gyakran bal-fogások, néha világos törvénysértések. Mindazon törvénysértéseket a' jövő országgyűlés elő fogja adni.

De ezen mi bécsi kormányunk, a' magyar kanczellária, igen közel egy városban lévén külső ország' tudnillik Ausztria' kormányával: úgy látszik hogy egymással nagyon is közelérintésbe jönnek. És mi természetesebb, mint az, hogy a' lakó vagy vendég a' házi gazda' ohajtásaihoz alkalmazza magát.

A' mi kormányunk Bécsben csak lakó, vendég, nincs otthon. Így könnyen átláthatja közületek mindenki, hogyan származik a' baj hazánkra.

De tudnotok kell azt is, hogy mai időben magok a' királyok majd sehol sem kormányoznak (legkevesebé pedig ott, hol a' király még más valamelly országnak is fejedelme, mint a' mi királyunk is), hanem kormányoznak az erre kinevezett kormányférfiak, mint nevezetük is mutatja.

Néhol aztán, kivált pedig ott, hol senki sem vonja őket feleletre, ezen kormányférfiak akár készakarva, akár gondatlanságból olly lépéseket tesznek, hogy néha az egész ország megsínyli, sőt ollykor fel is bomlik.

Hogy pedig illy kormányférfiak a' királyok' tudta nélkül követhetnek el törvénytelenégeket, könnyen képzelhetitek, ha meggondoljátok, hogy egy gazdag, nagybirtoku grófnak tisztjei is tesznek ollyat, miről a' gróf semmit sem tud. És tudja e az illy gróf, hogyan megy végbe gazdálkodásának minden ága? Pedig a' király sokkal nagyobb úr. És csak valljuk meg őszintén, kívánhatjuk e, hogy a' felséges király maga fáradozzék, holott kormányzók vannak? hát mért fizetnék ezeket?

Azt tudjuk, hogy néha 's pedig nem ritkán, egyik ur (érték nagy urat, gazdagot) a' másik urnak tiszt-cseleléseit sok pénzzel megveszi, lekenyerezi, ha céljainak elérésében másként nem remél sükert. A' mint ez történik kicsinyben egy egy gazdag grófi birtokosnál, megtörténhetik nagyban az udvaroknál vagy kormányoknál.

Mi azt teljességgel nem állítjuk, hogy minket illetőleg történt volna illyes, Isten meentsen meg, hogy valakit így gyanúsítsunk, hanem mi csak azt mondjuk, hogy a' kormányoknál minden csak úgy megy nagyban, mint látjuk kicsinyben magános embereknél: de midőn olly dolgokat kell tapasztalni, millyenek most hazánkban itt ott, például a' slavoniai megyékben, és különösen Zágrábban történnek, hol a' nemeseknek szavazási vagy voksolási jusát a' kormány csak úgy tetszése szerint parancsolattal eltörölni akarja: kénytelen az ember nem csak gyanakodni, hanem akarata ellen is arra a' gondolatra vetemedni, hogy a' kormányzók közül talán némellyek él vannak ámitva, vagy lekenyerezve.

Itt hosszas volna előadni, de majd az országgyűlés ki fogja mutogatni, hogy ez ország elleni törekvés.

Hogy tudhassátok aztán, miként kezdődnek, folynak országgyűlésen a' dolgok: minden faluban a' helység' házához járassatok egy ujságot, a' Pesti Hirlapot, mert ez a' többinél jobb. Mi az, egy ujság' ára egy egész helységnek, 12 ezüst forint? ha mindenik csak garasokat ad is, ki van teremtvé; aztán a' helység' házánál vasárnaponként legalább elolvassátok.

Mik történtek, mint mondtam, majd az országgyűlés-

dolga lesz előadni, és megorvosolni; de hogy az országgyűlés képes legyen azokat orvosolni, ti rátok, az egész népre, kell támaszkodnia, különben semmit sehn, vagy csak parányit orvosol: nem szándékom tehát a' törvénytelenégeket nektek elmondani, hanem meg nem állhatám, hogy egyet el ne mondjak; és ez a' könyvnyomtatást illeti; miről pedig azért kell itt szükségkép említést tennem, mivel népnevelésről szólok, népnevelés pedig, legalább józan nevelés nem képzelhető, hacsak az ember gondolatait, nézeteit, véleményét polgártársaival szabadon nem közölheti.

Mert hiszen tulajdonképen csak abban áll a' nevelés, tanítás, ha elmondjuk azt, a' mit jónak, hasznosnak ismerünk, 's elmondjuk azt is, a' mit rosznak, károsnak tartunk.

A' hol az ember el nem mondhatja azt, a' miről *meg van* győződve, a' mit jónak hisz: ott nincs tanítás és nevelés, legalább józan nevelés nincs.

Ha hibásat mond valaki, a' másik megczáfolja: így fejlődik ki aztán az igazság a' két ellenkező állításból; ebben áll a' nevelés.

Magyarországban még soha törvényt arról nem hoztak, hogy könyvet engedelem nélkül kinyomtatni nem szabad. Az pedig világos, hogy a' miről törvény nincs, a' mit törvény nem tilt, azt mindenki megteheti.

A' kormány azonban régiebb idő óta gyakorolta azt, hogy csak az nyomathatott könyvet, kinek engedelmet vagy szabadalmat adott, és csak olyan irományt vagy könyvet lehetett kinyomtatni, melyet a' kormány által erre rendelt hivatalbeliek (censoroknak nevezik őket) megengednek.

A' nemzet semmi roszat, kározt nem sejtve ezt

elnézte, mert azelőtt még a' könyvnyomtatással mi magyarok keveset és kevesen vesződünk.

Ha nem az idők megváltoztak, mind inkább és inkább szükségessé vált a' könyvnyomtatás, mert az emberek szaporodtak, polgári társaságunk gyarapodott, annyira hogy mindnyájan csupán előszóval és irással nem értekezhetek egymással; tehát elkerülhetlenne vált a' könyvnyomtatás.

Az 1840-dik esztendőben az országgyűlés czél-szerűnek látta olly testületet állítani fel, melly a' tudományosságot intézze, elrendelje.

De mi történik? Midőn az országgyűlésnek vége lett, 's a' király által szentesített törvényczikkeket kinyomtatják, a' törvényhozók közül semmi rosztat nem is gyanítván senki sem ügyelt föl a' törvényczikkek' kinyomtatására; azon cikkelybe, melly a' tudományosságrul szól, valaki, valami módon egy szót csusztatott be, és ama rettenetes szó így hangzik: **censura**. Ez magyarul annyit tesz, hogy még csak egy sort sem szabad kinyomtatni, hacsak a' könyvvizsgálók (censurok) meg nem vizsgálják 's meg nem engedik.

Attól fogva a' kormány a' könyvnyomtatásra való felügyelést vagy a' censurát törvényes jusanak akarja tekinteni és tekintti is. Hja, ez törvényben van, azt mondja. Ugy e csunyaság így játszani ki a' törvényeket? De tudom istenem, nem is ismerjük ezt el soha törvényünknek.

És hogy a' vármegyék, meg a' rá 184³/₄-dik esztendőben következett országgyűlési Rendei ki ne keljenek, 's mint alattomban becsusztatott áltörvényt el ne töröljék: a' kormány igen okosan gondolt cselekedni, tudniük a' könyvvizsgálóknak meg volt hagyva, hogy

minél kevesebbet töröljenek ki a' könyvből, hogy csak a' nemzetnek most egy ideig panasza ne lehessen a' censorok ellen; hiszen majd aztán kipótoljuk, gondolta magában.

És úgy is történt, mert mihelyt az országgyűlésnek 1844ben vége lett, a' censura elkezdette botránkoztató működését, 's azóta folytatja — gyalázatosan.

Hagyjátok félben most kérlek beszédemet — és olvassátok előbb végig e' kis katekizmust, aztán

Kérdezlek benneteket, kezeteket szívetekre téve mondjátok meg, van-e e' könyvecskében valami ollyas, mi akár egyes embernek (kivéve ollyan magának valót, ki csak a' más verejtékéből akar boldogulni), akár az egész országnak ártalmára, kárára célozna?

És gondoljátok talán, hogy ezt tehát itt nálunk valamelyik ceusor megengedi? a' viláért sem.

Igy aztán felfoghatjátok, mit jeleut a' népnevelés, ha azt kiki el nem mondhatja, mit jónak tart.

Ebből aztán könnyen megmagyarázhatjátok, hogyan tehetnek a' kormányzó férfiak, ballépéseket? úgy, mert kezükben van a' mód, hogy semmi visszaélésüket megróni nem lehet, nem szabad.

Ha ilyeneket, vagy ezekhez hasonlókat mond el valaki könyvében: a' kormány jobban tudja ezt, csak bizzuk rá, ő elvégzi; — a' nép miveletlen, tudatlan, hogyan szólhatna ő még a' küzdolgokhoz; — a' népnek legelső kötelessége vakon engedelmeskedni mindenben a' mit a' felsőbbtség parancsol, akár törvényes az, akár nem; — ha a' törvény ebben vagy abban homályos, tehát a' kormánynak van jusa azt magyarázni; — a' népnek tisztelettel kell a' felsőbbtség iránt viseltetni még akkor is, ha a' felsőbbtség hibákat, sérelmeket

követ el; — sokkal jobb ha a' kormányzók holtig maradnak hivatalaikban, mint ha bizonyos esztendő'k' elteltével újak választatnának, mert a' kormányzásba csak hoszasan lehet beletanulni; — a' mit törvény nem tilt, azt ugyan megtehetné mindenki, de azért a' kormánytól kell arra engedelmet kérni 's a't, ilyeneket szivesen megenged a' censor kinyomatni: de ellenben a' ki azt írja: nem kell ezt a' kormányra bízni, ez a' nemzet' joga, erről magának a' nemzetnek kell intézkedni törvényhozás által; — a' nép tanulatlan ugyan, de érti mi igazságos, mi nem, tehát hozzáf szólhat a' közdolgozokhoz, 's ha nem értené is, neki van joga határozni; a' ki így szól azt lázítónak, felizgatónak szereti a' kormány nevezni; — nem köteles senki, még egyes ember sem, engedelmeskedni a' kormánynak, vagy felsőbbségnek *ha törvénytelenséget parancsol*, annál kevésbé köteles az egész nép; hiszen nem a' kormányért van a' nép, hanem megfordítva a' népért van a' kormány; 's a' mit az egész nép, a' nemzet határoz, az törvény; természetes tehát, hogy a' kormány tartozik engedelmeskedni abban, mit a' nemzet törvénytényé határozott; — ha a' törvény egyben vagy másban homályos, a' törvényhozásnak feladása azt vagy eltörölni 's helyette mást hozni, vagy a' homályos kétséges helyet felvilágosítani, 's nem a' kormány' dolga azt tetszése szerint magyarázni; — az hamis és gonosz tanítás, hogy a' nép az elüljáróság iránt még akkor is tisztelettel viseltessék *mikor az hibákat, sérelmeket követ el*, ekkor ki kell a' felsőbbséget hivatalából tenni; — az rossz, veszedelmes, ha a' kormányzók, elüljárók holtig maradnak hivatalukban, az nem olly nehéz dolog, elüljáróskodni, kormányzani, mert főkép

minden abból áll, hogy a' törvényeket szorosan megtartsák; — a' mit törvény nem tilt, arra valakitől engedelmet kérni esztelenség 's a't. az ilyeneket vagy éppen nem, vagy csak kiforgatva az értelemből, engedi a' censor kinyomatni.

Ugyan mit gondoltok barátim, honnét van azon sokféle visszaélés, mit egyes községekben, meg az egész országban is látunk, tapasztalunk? Leginkább onnét van, hogy azokat, kik álutakon járnak, kik a' törvényeket áthágják, kik kötelességeiket vagy éppen nem, vagy rosszul teljesítik, kik az igazságot lábbal tapodják 's a't. megróni nem szabad.

Képzeljük csak, vagy ne képzeljük, mert az életben látjuk, hogy valamelly közönségnek elöljárói sokféle, mindenféle hibát elkövetnek, és ha ezek' hibáit, vétkeiket nyilvánosságra hozni nem lehet, még a' legjobb törvények sem használnak semmit; mert a' legjobb törvényt éppen úgy át lehet hágni, mint a' hiányos törvényt.

Világos dolog, hogy az vetemedik legtöbb vétekre, a' ki tudja, hogy az ő vétkeit napfényre hozni nem lehet.

Az illy elöljárói vétkeket néhány közel álló ember ugyan észreveheti szabad könyvnyomtatás nélkül is, de ezeknek száját bedugják, legalább egy időre, hogy ne szóljanak.

Ha pedig minden vétket azonnal a' világnak kikürtölteni lehet, nem mernek az emberek, tudnillik a' hivatalbeliek, visszaélni.

Tagadhatlan az, hogy tehát nincs biztosabb, sikeresebb mód a' rosznak kiirtására, mint ha tüstént megtámadhatni minden gatszágot, ha nyilvánosságra hozzátik minden becsstelen és gonosztett.

Ti alkalmasint nem tudjátok ki találta, vagy gondolta ki a' censurát, vagy a' könyvnyomtatási tilalmat, 's meglehet azt hiszitek, hogy ez ördögi találmány, de csalódtok.

Egy római pap, Borgia, VI. Sándor pápa volt az, a' ki ezt kigondolta.

Kérdezitek talán, mi oka lehetett megtiltani, hogy semmi könyv ki ne nyomattassék vizsgálat és engedelem nélkül? Ő pápasága igen buja ember volt, és ezen felül sok gazdag és főurat, püspököt alattomban más világra küldött, méreggel megégetett, hogy pénzüket és vagyonukat elfoglalhassa. Ezért tiltotta meg könyvet nyomni, hogy botránkoztatásai és gonoszságai köz tudomásra ne jussanak. Később aztán mások is követtek gyönyörű példáját... Ugy e szép célbul gondolták ki a' nyomtatási tilalmat vagy censurát? És tudjátok meg, a' ki ma is és akárhol is akadályozza a' szabad könyvnyomtatást, annak szándéka rossz, az rosszat szeret elkövetni; mert ugyan mért félne az, ki jót cselekszik? azt senki könyvben nem fogja megtámadni.

Másutt majd többet beszélek ő szentségtelenségéről és egyéb papákról is, hanem itt csak azt említem meg: hogy midőn lányát, Lucretiát, a' kivel élt, férhez adta, olly lakodalmat tartott, hogy abban mindnyájan meztelenül mulattak. Ez alkalommal jutalmakat is osztogatott azon tüzesebb fiúknak, kik legtöbb lányt birtak ott ő pápasága és lánya' szemök láttára egymásután lenyomni.

Igy legeltette ő pásztorsága a' nyáját, 's gyönyörködött benne, mikor a' kosok hágtak. Néha csóddüreivel, az udvaron hágatott, hogy lányával (a' ki nem csak az

ő ágyasa, hanem fiaé is, tehát neki menyő is volt egyszersmind) abban gyönyörködhesseék.

Atkozott legyen emlékezete, hogy a' censurát kigondolta.

. . . . .

De most arról kellene szólnom: mit kell tennünk a' baj' elhárítására?

Most semmit, elég csak tudnotok, hogyan állnak a' dolgok, hogy a' hazát veszély fenyegeti, 's készen legyen kiki.

Minden polgárnak őriznie kell jusait, azokat megsértetni senki által ne engedje; mindenkinek figyelmezoie kell, hol, mi, és miként történik.

Ennél többet az egyes vármegyék sem tehetnek, annál kevésbé egy egy helység, vagy éppen magános polgár; mert a' fenálló törvényeket szentül meg kell tartani; ovakodjatok tehát, 's valami zenebonát ne okozzatok sehol, ha életetek kedves, és ha szeretitek e' hazát.

Halál annak fejére, a' ki törvénytelenül, és véres zavargással országgyűlésen kívül akar a' bajon segíteni. Az illy vakmerő nagyobb bajt okozna, mint az a' baj, mit elhárítani akarna. Hiszen azok, kik e' bajokat okozzák most, alkalmasint maguk igen ohajtanák, hogy egymás ellen támadjunk, véres zavargások történjenek: a' mikor aztán a' katonaságot is rátok küldik 's jusaitokat tönkre teszik.

Az országgyűlés majd megorvosol mindent, megszünteti a' bajt, elhárítja a' veszedelmet, mihelyt azt tudja, hogy az egész nemzet' nevében van összegyűlve.

És valóban is a' legközelebbi országgyűlésre me-

nendő követek úgy fogják magukat tekinteni, mint az egész népnek követeit.

Igaz, most az egyszer még csupán a' nemes atyafiak fogják a' követet választani, mert még nincs arról törvény, hogy a' követet a' nem-nemesek is a' nemesekkel együtt válaszszák: de mihelyt az országgyűlés beáll, mindenek előtt, ezen törvényczikket fogják a' felséges király elébe terjeszteni megerősítés végett:

„Magyarországban mindenki és mindenben, tehát a' követek' választásában is, tökéletesen egyenlő.“

És e' törvény azonnal ki fog hirdettetni, hogy ennek ereje által az országgyűlésen jelenlevő követeket már úgy tekinthessük, és kelljen is tekintenünk, mint az egész nemzetnek, a' 15 millionyi egész népnek követeit.

Mert az országgyűlés csak akkor **határozhat**, és csak akkor nem kell a' kormánynál **könyörögni**, midőn a' hazának minden lakosait képviseli.

De hátha az országgyűlés nem fogja mindenek előtt ezt tenni, ezt határozni? kérdezhetné valaki közületek?

Neki ezt tennie kell, különben veszve van.

Igen, de ha még sem tenné?

Tennie kell mondom, szükségképen, mert élni ohajt.

Bármit akarna mást eszközölni az országgyűlés ezen kívül, csak időt vesztené, mint a' tapasztalás bizonyítja; mert míg az törvénynyé nem válik, hogy az országgyűlési követek az egész nemzetet képviselik: addig mindig alkudozás, . könyörgés lesz dolga az országgyűlésnek.

Várjuk most már mik történnek még országgyűlésig és országgyűlés' kezdetén. Én tökéletesen hi-

szem, hogy a' nemesség, mindnyájunk, az egész 15 millionyi népség' érdekében fogja tenni a' törvényjavaslatokat, 's ha ránk, az egész népre támaszkodik, azok minden bizonynyal törvénynyé is válnak. Mert a' kik az egész népet képviselik, azok valóságos törvényhozók, következésképen határoznak, nem pedig könyörögnek; és így tulajdonképen nem törvényjavaslatot készítenek, hanem valósággal törvényt alkotnak, 's a' királynak szentesítése mint cerimonia szükségkép bekövetkezik.

Addig tűrni kell. Még a' talán idegen nyelvű polgártársainknak méltatlanságait is hocsássuk meg, mikkel illetnek; mert hiszen ők nem tudják mit cselekesznek; őket szegényeket mások lovalják föl.

Tegyük addig is mindnyájan azt, a' mi jó.

És mi a' jó? e' munkácska' végén van előadva.

. . . . .

Hiszem barátim, hogy megértettetek; de ha nem, e' könyvecskét figyelmesen végig olvasván jobban meg fogtok érteni.

Most béke veletek.

. . . . .

De még egyet mondok. Békét és boldogságot kívánnak nektek hazánknak némelly nagy hírű grófjai is, kik szent kötelességükké tették addig nem nyugodni, míg ti mindnyájan a' nemességgel mindenben egyenlőek nem lesztek.

Ha talán nem jutott volna még el hozzátok azon derék grófoknak hire, kik már a' mult országgyűlésen rajta voltak, hogy a' közterheket, vagyis az adót, útcsinálást, katonaállítást mindenki, nemes és nemnemes különbség nélkül, a' szerint viselje, a' mint kinek több vagy kevesebb vagyona van, megnevezem nektek őket,

hogy ismerjétek, mert ők a' ti barátaitok, jóakaróitok; ők e' hazának őrangyalai.

Wesselényi Miklós báró, a' rendületlen jó hazafi volt az első, a' ki hatalmasan hirdette, hogy a' szegény nép nem bírja tovább a' terhet, hanem isteni és emberi igazság kívánja, hogy azt közösen viselje vele a' nemeség is.

Az ő nyomdokin indultak a' szeplőtelen és dicső Batthányiak, a' derék Telekiek; ezekkel kezét fogtak Béthlen János és Gergely; Eszterházy József és Kázmér; Jeszenák; Kemény Dénes; Odescalchi; Pálffy József; Ráday Gedeon; Széchenyi István; Vay Dániel, Károly, Lajos; Viczayak; Zay Károly; Zichy Ottó és Manó.

Vannak többen is, de rövidség' okáért csak ezeket említem.

Egy szóval csak azt mondom: figyelmezzetek majd a' jövő országgyűlés alatt, akkor meg fogjátok ismerni, kik a' ti barátaitok, és kik ellenségeitek.

A' kik a' Batthányiakkal voksolnak és tartanak, azok e' hazának oszlopai, a' ti barátaitok: a' kik pedig nem akarják a' közteherviselést elvállalni, tudjátok meg, hogy azok nektek ellenségeitek, és ellenségei a' hazának.

B e v e z e t é s.

Mit kell minden embernek vagy pogárnak tudnia hogy itt e' földön, vagy a' társaságban boldoguljon?
— Minden embernek vagy polgárnak hogy e' földön boldoguljon, tudnia kell

először, jussait, vagy mint most ujabban nevezni szokják, *jogait*;

másodszor, ismernie kell *kötelességeit*;

harmadszor, tudnia kell az *igazságot*;

negyedszer végre még azt kell tudnia: mi a' jó vagy rossz erkölcs, vagyis mik az erények és mik a' bűnök; szóval tudnia kell mi a' jó, és mi a' rossz.

Kit mondunk polgárnak? — Mind polgár az, ki a' nagy társaságban vagy országban bizonyos jussokkal bír, 's a' kinek teljesíteni való kötelességei vannak.

Tehát nem csupán a' királyvárosi lakosok mondatnak polgároknak? — Nem bizony; hiszen az országban lakó egész nép neveztetik polgári társaságnak, igen természetesen következik tehát, hogy mindazok, kik e' polgári társaságot teszik, a' kikből a' polgári társaság áll, azok mind polgárok; mert ha azon sok mindenféle foglalatosságú emberek, kikből az egész ország' népessége áll, nem volnának polgárok, a' társaságot sem lehetne polgári társaságnak nevezni.

De mért nevezik tehát nálunk magyaroknál különösen csak a' királyvárosiakat polgároknak? — Csak szokásból, a' mi aztán későbbben némi rang-fokozattá lett. Hiszen tudjuk, hogy vannak grófok, bárók, nemesek; ezek mind polgárok is egyszersmind. A' mint egyes család' vagy familia' tagjainak vannak gyöngeségei, hibái, úgy az egész polgári társaság' tagjainak is; 's a' mint a' magános család közé csusznak be visszaélések: úgy az egész polgári társaságba is; ilyen visszaélések és hibák, hogy egyiket grófnak, másikat bárónak, harmadikat nemesnek, negyediket polgárnak nevezik, 's illy rangfokozatok közben aztán az egész nép' minden tagjának polgári czíme feledékenységre ment.

Elég e azt csak tudni, mi a' jog, kötelesség, igazság és erény? — Teljességgel nem elég ezeket csak tudni, hanem cselekedetben gyakorolni kell. Mi hasznuk volna a' törvényeknek, ha azokat az emberek csak tudnák, de meg nem tartanák? Vagy mit érnénk vele, ha példának okáért a' tizparancsolatot akárminly jól tudnók és napjában sokszor el is mondanók, de cselekedetben meg nem tartanók?

Nincs e még más valami is, a' mit minden polgárnak tudnia kellene azokon kívül, miket főlebb mondtunk? — Más semmi sincs, mert mind az a' mit akár magunkra, akár a' polgári társaságra nézve szükségesnek, hasznosnak és üdysnek gondolhatunk, ezekben foglaltatnak, vagy ezekből származnak.

Mellyik ezen négy közül, miket minden polgárnak tudnia kell, a' legfőbb? — Tulajdonképen ezeknek egyikéről sem mondhatni, hogy legfőbb; mert egyik a' másik nélkül nem sokat ér, hanem csak úgy boldogítják

az embert, ha együtt megvannak az emberben, ha egymást kölcsönösen segítik. Akármellyik hiányozzék ezekből, vagy akármellyiket ne tudja az ember, már egészen nem boldogulhat.

Ha ezek egymás nélkül nem sokat érnek, egyszerre támadnak e bennünk, vagy velünk születnek e, vagy úgy kell rájuk szert tenni? — A' miut a' gyermek születik, magával hozza jusát vagy szabadságát (mert e' kettő: jus és szabadság, csak egyet jelentenek), de semmi mást; a' másik három később cselekedetben kezd mutatkozni, és pedig előbb a' kötelesség, majd aztán az igazság, végre az erény.

Hány szakaszból áll a' polgári katekizmus? — Négy szakaszból, melyek: jog, kötelesség, igazság, erény, miként fölebb láttuk.

Első szakasz.

Jog.

Mi a' jog, vagy jus? — Jusnak vagy szabadságnak azon állapotot mondjuk, mellyben senkitől engedelmet nem kérünk, nem kell kérnünk, hogy valljon szabad e ezzel vagy azzal élnünk? Vagy más szavakkal: jus azaz szabadság az, miből minden olly cselekedetünk foly, mellyek által természeti szükségjeinket kielégítjük, a' nélkül hogy arra valakitől engedelmet kérnénk. Példának okáért, midőn a' gyermek születik, nem kell kérdeznie, szabad e neki lábát e' földre letenni, levegőt színi vagy léleket venni, a' melegséget érezni, megéhezni, az anyai emlőket szopni? mind ehhez tökéletes jusa és szabadsága van.

Valljon csak egy e a' jog, vagy többféle? — Az emberek, az igaz, két különböző jogot emlegetnek; egyiket természeti jognak, a' másikat polgári jognak szokják nevezni, és ez utóbbi azaz polgári jog igen sokfélere ágazik el szerintük, de mind azok tévednek, kik illy kétféle jogot különböztetnek meg. A' jog csak egy, mit a' természet adott, mástól valami egyes embertől nem kaphatni, mert nincs egyetlen egy ember is, ki többet kapott volna mint a'

többiek; hanem a hol a' tiszta igazság nem uralkodik, az erősebbek a' gyöngébbeknek természeti jogait számtalan módon korlátozzák, és aztán ezen korlátozás' fokai szerint nevezgetik el a' jogot; de igazán véve több joga mások fölött senkinek sincs, hanem van engedelme, szabadalma, kiváltsága, hatalma, ereje, 's a't.

Tehát az embernek joga nem fogyatkozik meg, nem vesz ki soha? — Nem bizony. Azt sem kisebbre, sem nagyobbra szabni nem lehet soha; az mindig ugyanaz. A' mint esztelenség vagy képtelenség volna azt meghatározni akarni, hogy Pétert vagy Pált mennyi rész illeti a' nap' melegségéből, a' világosságból, a' levegőből 's a't: éppen olly esztelenség volna kimutatni akarni, hogy Ákomnak ennyi, Bákomnak pedig annyi joga van.

De a' most született kisednek csak még sincs annyi joga mint a' koros férfinak? Félreértés; tehetsége nincs annyi a' gyermeknek mint a' férfinak, de joga éppen annyi van; a' gyermeknek teljes és csorbithatlan joga van természeti szükségeinek kielégítéséhez; a' férfinak is teljes és csorbithatlan joga van ahhoz, mit természeti szüksége megkíván; tehát a' kettőnek, tudniillik, gyermeknek és férfinak joga tökéletesen egyenlő.

Miként lett mégis a' polgári társaságban olly nagy jogegyenlőtlenség? — Tévedésből, emberi gyarláságból, visszaélésből támadt minden jogegyenlőtlenség; de mint főlebb mondatott, maga a' jog egyenlő; és igazán véve nincsen is jogegyenlőtlenség, hanem az erősebbek a' gyöngébbek' jussait már a' régi időkben korlátok közé szorították; ezen állapot aztán idővel századok alatt megüröködött, 's most ezt nevezik különböző jogoknak

Minő általános jog uralkodik hazánkban? — Nálunk is csak az, a' mi a' földnek akármelly részén, bármelly más országban; tudnillik a' velünk született természeti jog; mert míg az ember ember marad, azaz míg a' mostani természete meg nem változik, szükségkép igyekeznie kell éhségét enyhíteni, szomját eloltani; a' hideg ellen magát ruhával oltalmazni; minden ellenétől magát védeni, közösülési ösztönét kielégíteni, azaz nemzési vágyát teljesíteni; szóval természetében van azt, a' mi neki kellemetlen és ártalmas, elhárítani akarni, ellenben a' mi neki hasznos, kellemes, azt megnyerni igyekezni. Ez általános, természeti 's egyenlő joga van mindenkinek itt is, másott is; mert az Isten senkinek homlokára nem sűté a' billeget, hogy ennek meg annak van csak joga természeti vágyait kielégíteni, a' többinek pedig nincs.

Minemű törvények által nyilvánítatik hazánkban mindenikünknek ezen joga? — A' legközelebb mult 1844 dik évi országgyűlésen hozott néhány törvényczikk által, t. i. egyik ez:

„IV. Törvényczikk. Az országban 's kapcsolt részeiben született, állandón lakó, 's törvényesen bevett bármelly vallásu nem-nemes honfiak, általuk bármi czimen eddig szerzett, vagy jövőben szerzendő nemesi javakra nézve, nemesség hiánya miatti nem-birhatási ügyuton ezentúl nem háborgattathatnak.“

Más szavakkal kifejezve mi ezen Törvényczikknek értelme? — Ezen Törvényczikk' értelme az, hogy mindnyájan kik e' hazában születünk és lakunk (a' zsidó-vallásuakat kivéve) tökéletesen egyenlő jussal birjuk Magyarország' földét. — Eddig csak a' nemesek birták, csak nekik volt joguk tulajdont szerezni, de az említett

's 1844 esztendőben hozott törvényczikknél fogva mindnyájunké e' drága haza.

Igaz, nincs mindnyájunknak egyenlő értéke tulajdon földet venni, de nem is szükséges; hiszen a' rüstnek, a' mellett tékozlónak, sohasem lesz annyi értéke mint a' szorgalmas és takarékosnak; elég hogy e' föld-rész, melly Magyarországnak neveztetik, 's a' melly 6175 □göl mérföldet tesz, mienk.

Minekeltötte még e' törvényt hozták, a' legszegényebb nemes, kinek egy talpalatnyi földje sem volt, éppen úgy jusát tartotta e' hazához, mint a' legelső herczeg vagy gróf, kinek száz és több faluja, vagy harmincz negyven mérföldnyi birtoka van.

Éppen így tehát a' legutolsó zsüllér is jusát tartja e' hazához most úgy, mint azelőtt a' vagyontalan nemes.

Szóval mostantól fogva e' haza mindnyájunké, mert a' kinek most nincs, lehet gyermekének ha iparkodik; ellenben a' kinek most van, gyermekének nem lesz ha henyélikedik, ha tékozol. Így mennek a' dolgok.

Mellyik a' másik törvényczikk, melly hazánk minden lakosának egyenlő természeti jogát nyitvánítja? — A' következő:

„V. Törvényczikk. Az országban 's kapcsolt részekben született, vagy honosított, 's törvényesen bevett bármelly vallásu lakosoknak, akár kinevezéstől, akár választástól függő minden köz hivatalokra leendő alkalmazásában az, hogy a' nemesi osztályhoz nem tartoznak, akadályul nem szolgálhat.“

Mit tesz ez más szóval? — Más szóval ez azt teszi, hogy a' legutolsó, vagy legszegényebb zsüllérnek gyermeke, vagy a' legvagyonosabb gróf és herczeg' fia egyenlő jussal bírnak minden hivatalra.

Ha akármellyik földmivesnek vagy mesterembernek gyermeke szorgalma által ismereteket, tudományt szerez, magát kimiveli, 's azon felül erkölcsös jómagaviselete és igazság'szeretete által kitünteti magát: nemcsak főispán vagy kanczellárius, hanem még nádor is lehet; ettől fogva nincs tekintet arra, hogy nemes e valaki vagy nem, mert erre nézve mindnyájan egyenlők vagyunk; itt csak a' Mózesisták, vagy zsidók vétetnek ki.

Van e még más olly törvény is, melly természeti egyenlő jogunkat nyilvánítaná? — Igen is van, tudnillik a' vallás' dolgában ugyancsak az 1844 eszt. legközelebbi mult országgyűlésen hozott törvény, mellynél fogva mindenki, koldus vagy herczeg kivétel nélkül szabadon tér olly vallásra, melly neki jobban tetszik. — Ezen három törvényczikknél jobb sehol más országokban sincs; ezek egyenlő természeti jogainkat tanusítják.

Hát még más valamelly törvény nem bizonyítja e tökéletes egyenlőségünket? — De igen, a' magyar nyelvről szóló, és szinte a' mult 1844 esztendőben hozott törvényczikk, melly szerint nyilvános ügyeit mindenki, a' királytól kezdve le az utolsó polgárig, tartozik magyar nyelven vinni.

Mi következik ebből? — Ebből többféle következik, tudnillik:

Először az, hogy ha valaki, akár magános polgártársaink közül, akár az igazgatásra föllállított kormányzók közül, a' hazát, melly mindnyájunké, mellyet mindnyájan egyenlő joggal birunk, megtámadná vagy annak ártani törekednék: természeti jogunk van azt feleletre vonni, érdeme szerint megbüntetni. Ha pedig ellenség támadná meg hazánkat, jusuunk van az ellenség'

előzésére haladék nélkül fegyvert fogni; mert ha jusa van minden egyes embernek magát és vagyonát védelmezni, miként nem volna az egésznek, melly az egyesekből áll?

Másodszor, természeti 's egyenlő jogunk levén mindennemű hivatalra, szükségkép és világosan következik, hogy tökéletes jogunk van minden olly férfit, ki országos és nagy fontosságu hivatalát vagy nem tölti be, vagy azzal országunk' kárára visszaél, hivatalából elmozdítani; mert mindenkinek joga van követelni, hogy a' főbb hivatalokat ollyanok töltsék be, kik mindnyájunk' bizodalmát birják; természeti 's egyenlő jogunk van tovább követelni azt, hogy a' kormányzási hivatalok hazánk' fővárosában, Budapesten legyenek, nem pedig külföldön, mert külföldről kormányozni nem lehet vagy csak rosszul; de egyébiránt természetlen is; hogy valamelly országnak kormánya más országban legyen.

Harmadszor, következik, hogy, ha mindnyájunknak egyenlő joga van tetszés szerint erre vagy arra a' vallásra áttérni, 's ha jónak látták a' törvényhozók erre nézve törvényt hozni, természetesen következik, hogy tehát különféle vallásaink' tanítóinak (azaz papjainknak) élelméről is törvény által kell gondoskodni, tudnillik vagy úgy hogy minden vallásu papot az ország' köz vagyonából kell egyenlően fizetni; — vagy pedig azon törvényt szükséges hozni, hogy az ország egyik vallásnak tanítóiról sem gondoskodik, hanem tartsa minden község, tehát minden falu és város a' maga papjait a' mint tudja.

Negyedszer pedig következik az, hogy ha törvényes nyelvünk e' hazában csak a' magyar (kivétel

tétetett a' slavoniai három: Kőrös, Varasd és Zágráb megyére még egy ideig), természeti egyenlő jogunk van követelni, hogy mind azok, kik e' törvényt megszegni merészelik, és mind azok, kik őket ebben pártolják, vagy ilyenekre buzdítják: mint törvénysértők keményen megbüntettessenek; mert a' hol a' törvénysértők büntetlenül maradnak, ott a' társaság' tagjai nincsenek, nem lehetnek bátorságban; hiszen törvényt azért hoznak, hogy azt mindenki megtartsa.

Miben és miként tüntethetjük ki legvilágosabban, hogy mi e' hazában mindnyájan egyenlő természeti joggal bírunk? — Igen sokban, és igen sokféleképen; de rövidség okáért elég lesz csak némelyeket megemlíteni, ugyanis:

Először, ha törvényt hozunk arról, hogy az országgyűlések hazánk' fővárosában, Budapesten tartassanak; mert azt senki sem tagadhatja, hogy ez hasznosabb az országra nézve, mint ha az ország' szélén, a' legtöbbször vármegyétől igen messze tartatnak; már pedig a' mi hazánknak hasznos, azt kívánunk természetijusunk van.

Másodszor, ha törvényt hozunk arról, hogy apostoli Felséges királyunk köztünk lakjék, 's egész kormányunk országunkban Budapesten legyen; mert azt csak senki józanésszel nem tagadhatja, hogy a' király és kormány azért vannak, hogy az ország' boldogulását előmozdítsák; az igazságot kiszolgáltassák; szóval, hogy a' fennlevő törvényeket mindenki által szorosan megtartsassák: úgyde kétségtelen dolog, hogy ezt csak itt köztünk lévén eszközölhetik legjobban; ezt követelni tehát természeti jogunk van.

Harmadszor, ha elhatározzuk, hogy a' régi tör-

vények közül azokat végkép eltöröljük, mellyek az egész hazának inkább kárára, mint hasznára vannak, 's helyettük újakat hozunk; hogy példának okáért öly törvény, mellynél fogva a' gazdagok nem viselik az országos költségekből a' rájuk eső részt, azaz a' közadót, hanem ezt a' szegények fizetik, a' hazára nézve ártalmas, minden igazságos ember kénytelen átlátni; mert a' gazdagok igen nagy módjuk levén elkényesednek, de némellyek egészen el is romlanak, tehát alkalmatlanokká válnak arra, hogy az országnak hasznos szolgálatot tehessenek: a' vagyontalanok pedig éppen azért nem győzik azt tenni, mit az ország megkíván, mivel szegények; világos tehát minden okos ember előtt, hogy az öly törvényt el kell törölni; ezt tulajdon hasznunk kívánja; ezt tenni pedig természeti jogunk van.

Negyedszer, ha törvényt hozunk arról, hogy minden esztendőben legalább két hónapig országgyűlést tartunk; mert ha szükséges minden községben 's megyében esztendőnként néhányszor gyűlést tartani a' megazaporodó ügybajok' elintézése végett: annál szükségesebb az országnak legnagyobb bajait esztendőnként elintézni; mert minél jobb rendbe hozatnak az országos dolgok, annál kevesebb baj van a' vármegyékben, és helységekben; és ki tudná kétségbe hozni, hogy egyenlően természeti jogunk van közös bajainkat orvosolni? és lehet e azokat máshol úgy orvosolni, mint országgyűlésen?

Ötödször, ha törvényt hozunk arról, miképen kell az országgyűlést úgy elrendelni, hogy az jövőendőben csak öly törvényeket hozzon, mellyek mindnyájunkra egyenlően kedvezők és igazságosak legyenek; a' mi pedig máskép sohasem történhetik, hanem csak

úgy, ha abba mindnyájan befolyunk; ezen befolyás pedig másképp nem eshetik meg, hanem csak úgy, hogy minden községben (legyen az falu vagy akármi nemű és nevű város) példának okáért minden ezer lakosra egy, hol tehát tíz ezer lakos van tíz, szóval mindenütt a' hány ezer emberből áll a' népesség, annyi derék ember, kiben mindnyájunknak bizodalma van, választassék; és ezek jőjenek össze a' vármegyeházhoz, és űk válaszsák meg magok közül a' legérdemesebb férfiakat országgyűlési követekül; és pedig természetesen minden vármegye az ő népességének számához képest többet vagy kevesebbet; talán ollyformán, hogy minden ötven ezer lakostól egy, országgyűlési követül választassék; e' szerint ha egész népességünk' számát 15 millióra tesszük, a' követek' száma lenne 300.

Hatodszor, ha törvényt hozunk arra, hogy a' mit e' 300 követ, vagy képviselő közakarattal, vagy hanem is mindnyájau, hanem két harmadrész, azaz 200 követ törvény gyanánt kimond, azt a' király is azonnal tartozzék minden vonakodás nélkül törvényt nyé szentesíteni.

Második szakasz.

Kötelesség.

Mi a' kötelesség? — A' kötelesség nem más, mint ha a' vett kölcsönt egy fillérig visszafizetjük annak, a' kitől vettük. — Kölcsűnnek pedig azt mondjuk, mit vagy egy magános embertől csak bizonyos időre használói kérünk 's aztán a' maga valóságában visszaadjuk; vagy pedig azt, mit a' társaságtól, az ő kezessége alatt folytonosan birunk, de annak jövedelmét elköltjük, hanem azt különféle szolgálatkép rójuk le, részt kész pénzben fizetjük vissza, milyen a' szokott adó.

Hányféle a' kötelesség? — A' kötelesség igen sokféle; tudnillik annyi, a' mennyiféle foglalatosságú polgárok a' társaságban vannak; de mind valamennyi kötelességeket e' néhány szóban kifejezhetni: mindenki tartozik, mindenki köteles annyi jót tenni másnak, mennyit ő vele az a' más tett; ez világos; és ez a' más, ki velünk a' jót teszi, 's ki eránt viszont annyi jóval tartozunk, lehet egyes ember, vagy lehet maga a' polgári társaság.

De van e világos szavakban kifejezhető valami általános kötelesség, mert azt, hogy: annyi jót tegyünk mással, mennyit az a' más velünk tett, kiki jó vagy rossz lelkismerete szerint határozhatja meg? — Igen is van illy általános kötelesség, és pedig ez: a' törvényt, míg fennáll, habár hiányos is, mindenki szorosán és szentül megtartani köteles; ez alul senki sincs kivéve.

Talán még több illy általános kötelesség is van? — Természetesen hogy van; mert hiszen az előbbiből önként következik; ugyanis ha általános kötelesség a' törvényt megtartani, éppen ebből folyó másik általános kötelessége minden polgárnak arra ügyelni, hogy azok, kik a' törvényt meg nem tartják, keményen, azaz érdemük szerint megbüntettessenek; mert ha ez nem történik, a' törvényszegők miatt senki sincs bátorságban.

Hát ebből mi következik? — Ebből az következik igen természetesen, hogy ha vannak a' polgári társaságban olyan hiányos törvények, mellyeket a' gazdagabb polgárok büntetlenül kijátszhatnak; 's ha vannak olyan kétértelmű, homályos törvények, mellyeket egyik rész így, másik rész amugy magyarázhat a' maga saját haszna' tekintetéből: akkor minden becsületes, és nem a' más kárával boldogulni akaró polgárnak kötelessége arra törekedni, hogy az illy hiányos, kétséges, kétértelmű törvények eltöröltessenek, és helyettük jobbak, tökéletesebbek hozassanak, mellyeket senki félre ne magyarázhasson.

Van e még más általános kötelesség? — Igen is, egész sort számlálhatni el.

Hiszzen tulajdonképen minden magános polgárnak különös kötelessége is általánossá válik, mihelyt ma-

gát úgy tekintí mint kell, mint a' polgári társaságnak egyik kiegészítő tagját.

Példának cokaért akármellyik családapá tartozik az ő saját és tulajdon vagyonát védeni, mert kötelessége családjának életfentartásáról gondoskodni.

Igen de ő maga némelly erősebbek és hatalmasabbak irányában nem volna képes sajátját megvédeni, hacsak a' sokaság nem kezeskednék érte, nem segítené őt. Ugyde e' szerént kölcsönös a' védelem, tehát kölcsönös a' kötelesség is.

Vagyis a' sokaság maga hasznából köteles minden egyes polgárnak vagyonát védeni; mert midőn minden egyesét védi, a' magáét védi, mivel minden egyesnek vagyona a' sokaságé közt van; a' sokaság pedig nem más, mint a' temérdek számú egyesek' összessége.

Világos tehát, hogy még a' legkülönösebb kötelesség is általánossá válik; mert mit tesz társaságban lenni? azt teszi, hogy egymást kölcsönösen segítsük; ha a' társaságnak minden tagjai munkálkodnak azon, hogy nekem semmi sérelmem, hátramaradásom mások által ne történjék, természetes, hogy tehát én is mindnyájáért ezt tenni köteles vagyok.

Szóval, társaságban lenni azt teszi, hogy egymásnak kölcsönösen segéd kezét nyujtsunk, egymást biztosítsuk arra, hogy könnyebben elérhessük azt, mit ohajtunk, és elháríthassuk azt, mit nem ohajtunk.

Mellyek tehát mégis kiváltkép az ily kölcsönös biztosításból folyó általános kötelességek? — A' sok közül legalább e' következő néhányat megemlíthetni:

Kötelessége mindenkinek a' társaság' összes vagyonát őrzeni 's megvédeni, hogy külső ellenség ben-

ne kárt ne okozhasson, belőle valamely részt el ne foglalhasson :

Kötelessége ennelfogva mindenkinek vagy magának fegyvert tartani és résen állni, vagy (mivel e szerint a' különféle foglalatosságoknak meg kellene szünniük) értékének mennyiségéhez képest a' közköltség' kiállításához járulni, mely költségből aztán a' szükséges őrsereget vagy katonaságot váltogatva talpon lehessen tartani; és hogy e' költség' kiállításához kinek-kinek vagyona' mennyiségéhez képest kell járulnia, olly világos, mint a' nap; hiszen nem képzelhetui olly egygyű vagy ostoba embert még faluhelyen sem, ki azt át nem látná, hogy például a' kinek két egész telke van, két annyi szolgálatra köteles, mint az, kinek csak egy van. A' kinek pedig huszszor vagy százszor többje van, annyszor több szolgálattal köteles a' társaságnak.

Kötelessége mindenkinek arra felügyelni, hogy az igazgatásra fülállított kormányzó férfiak megfelelnek e ezen rendeltetésüknek; mert ha ezek nem teljesítik kötelességüket, vagy nem úgy teljesítik, mint a' társaság által hozott törvények kívánják: akkor a' társaság' dolgai összezavarodnak, egyenetlenség támad, polgári háboru üthet ki, 's az egész társaságot nagy veszedelem érheti.

Kötelessége a' társaság' minden tagjának arra figyelmezni, hogy azon pénz, mit az ország' igazgatására fizet, oda fordítatik e hová kell, vagy pedig más-hová; ezt a' kormányzóktul számon kérni a' polgárok' összességének, vagy országgyűlésnek kötelessége; és ha az világlik ki, hogy a' kormányzók a' társaságnak közjóra adózott pénzét másra fordítják, kötelessége a'

törvényhozóknak az illy hivatlen kormányzókat hivatalukból letenni, megbüntetni és saját vagyonukból a kárt helyre pótoltatni. — Hiszen világos, hogy még az utolsó helységben is, ha az elöljárók a' község' pénzét másra fordítják és nem a' község' hasznára: a' helység az illy elöljárókat számadásra vonja. És ezt tenni a' helység' lakosainak természetes kötelességük; mert ha ezt így elnéznék, magok kárát, veszedelmét eszközölnék.

Kötelessége továbbá mindenkinek ügyelni arra, nem csorbitatnak e meg itt vagy amott, több vagy kevesebb egyes polgároknak jusiai? ha igen, természetes kötelessége a' társaság' tagjainak a' bajt addig orvosolni sietni, míg nagyon el nem terjed. Hiszen nem látni e kicsinyben, hogy minden bajnak kezdetben kell mingyárt elejét venni; mert később erőt vesz, és nem gátolhatni meg.

Azért szükséges pedig minden polgárnak legfőkép arra ügyelni föl, hogy: ki, hol és miben sérti egyik másik polgárnak jusait, mivel nincs veszedelmesebb semmi a' társaságra nézve, mint az, midőn a' jusokat nyirbálni, csorbítani kezdik; 's nincs az országra nézve ártalmasabb, mint ha a' polgárok jogaik' csorbazását elnézik; mert így önként neki bátorítanak az illy törvénysértőket, és aztán megvalósodnék lassanként a' közmondás: ma nekem, holnap neked. Sokkal veszedelmesebb az illy apránként való törvény sértetetés a' saját kormányzók' részéről, mint ha idegen ellenség nyiltan és egyszerre támadná meg a' hazát.

Kötelessége végre minden polgárnak, tehát az ezekbül álló társaságnak, oda munkálni, hogy legelőször azon forrás temetessék be, melyből mind azon

rosz származik, mik a' társaságot akármiképen érhetik; és a' különféle rossz, és sokféle veszedelmeknek forrása nem más, mint az, hogy a' hivatalok holtig vagy legalább sok esztendeig tartanak, és a' hivatalbeliek arról miként teljesítették, vagy teljesítették e kötelességüket, senkinek nem számolnak; azon forrás tehát, melyből számtalauféle rossz származik, úgy lesz betemetve, ha a' hivatalokat minden esztendőben ujjonan választott legéremesebb férfiakkal töltjük be, azokat pedig, kik a' hivatalbul kilépni tartoznak, azonnal számadásra szorítjuk.

Miként teljesíthetik a' polgárok legjobban, legbiztosabban ezen általános kötelességeiket? — Úgy, ha a' megkívántató legsükelesebb eszközökkel bírnak; azt ugyanis mindenki tudja, hogy czélt érni eszközök nélkül teljes lehetetlenség; a' ki szántani akar, ekére és marhára van szüksége mint eszközre; a' ki fát akar vágni, fejszére kell előbb szert tennie. Szóval eszköz nélkül a' legjobb szándékkal sem mehetünk semmire.

De mi tehát azon sükeres eszköz, mely által a' főlebb megemlített, és még sokkal több meg nem említett kötelességeket teljesíthetni? — A' szabad szó-lás vagy írás és könyvnyomtatás; ennél hatalmasabb eszköze embernek nincs.

Tegyük hogy egy igen nagy közönségnek száz ezer lakosa van. Itt minden családlap' vagyonának mennyiségéhez képest fizet a' község' pénztárába annyit, hogy abból a' közönség' szükségei kikerüljenek. Ebből adatik ki az elöljárók' esztendei díja; ebből fizetik a' közönségbeli minden hivatalnokot: papokat, jegyzőket, tanítókat, orvosokat, csőszöket, éjjeli őröket; ebből csináltatják a' határbeli utakat, hidakat; ebből építenek iskolákat, szóval ebből kerül ki minden.

Azonban történik, hogy az előjárók, kik már sok esztendőök óta viselik hivatalukat, ezen könnyű életmódot megkedvelik, mert a' köz szükségekre begyűlt pénzekből a' magok fizetésén kívül is, nekik ha nem csurran csöppen valami, tehát összebeszélnek, hogy ezt míg csak lehet folytatni fogják.

Megöröködven és erősödvén helyzetükben lassanként elfelejtkeznek kötelességeikről, mindenféle kicsapongásokra vetemednek.

A' lakosok közül itt ott egy kettő fejét csóválva mondja: „ez így nem jól van, hiszen maholnap úgy bánnak velünk mint kocsisaikkal, 's azt hiszik hogy mi, az egész közönség, ő értük vagyunk.“

Midőn ezen egy két eszmélkedő polgár majd itt, majd ott, hol alkalmatosság van, szavát hallatja hogy nem jól mennek a' dolgok, 's hogy talán jó volna módokrul gondolkodni, miként lehetne ezt orvosolni, ez fülükbe megy az előjáróknak, és a' néhány polgárt bekaparítják, azt adván okul, hogy nyugtalanok, békételenek, a' felsőség iránt engedetlenek, szóval megbüntetik őket.

Nagy levén a' közönség, ez a' sokaság' tudtára sem esik; azok pedig, kik hallottak róla valamit, visszajednek, meghuzzák magokat, hogy velük is úgy ne történjék.

A' baj mind inkább nevededven szükségkép többeknek kell észrevenniök, hogy a' dolgok rosszul mennek; szeretnék ezek az egész közönséget figyelmeztetni, de mindenik lakoshoz el nem mehetnek, a' dolgok iránt fül nem világosíthatják őket előszóval; tehát mit tesznek? leírják gondolataikat, nézeteiket, és ezt kinyomtatva akarják a' közönség közt elterjesztetni; hanem mi tör-

ténik? az elöljárók azt mondják: semmit sem szabad kinyomtatni a' mit mi meg nem engedünk. Igen de ők természetesen csak olyat engednek meg kinyomtatni, a' mi rájuk árnyékot nem vet, a' mi hibáikat világosságra nem hozza.

Ime itt vagyunk; hogy ha ezen legsikeresebb eszköz, a' szabad vitatkozás élő szóval és irással, vagy nyomtatással nincs a' polgároknak birtokában, a' bajt nem bírják orvosolni.

A' mint ez van kicsinyben, azaz egyes közönségben: úgy van nagyban az egész polgári társaságban is.

Mért vetemedik egyik másik hivatalbeli gazságra? azért, mert tudja, hogy azt napfényre hozni — legalább a' nagy közönség előtt — nem lehet; hiszen akadályozó módok hatalmában vannak.

A' rosznak elejét venni, vagy a' már elkövetett vétket megbüntetni csak az által lehet, ha nyilvánosságra hozzatik; de ez szabad könyvnyomtatás nélkül teljes lehetetlenség.

Azon polgárok tehát, kik a' szabad könyvnyomtatásnak birtokában vannak, azt úgy őrizték mint szemök' világát; azok pedig, kiknek a' szabad könyvnyomtatást bármi módon kezükből kijátszották, legelső kötelességüknek tartásák visszaszerezni mert e' nélkül legfőbb kötelességeiket sem teljesíthetik soha.

Mi kötelessége van például a' falusi, vagy akár városi birónak, vagy a' község' elöljáróinak? — Akármely közönség' elöljáróságának természetes kötelessége, a' közönség' hasznára mindent megtenni, mi tőle telik; vagy legalább annyi hasznot eszközölni köteles a' közönségnek, mennyit ő a' közönségtől vesz azalatt, míg elöljáróskodik; azaz a' kölcsönt vissza kell fizetnie.

Vagy igen terhes az elüljárói hivatal, vagy pedig igen kívánatos. Ha terhes, ez mutatja, hogy a' község' hasznára kell az elüljárónak tehetségét fordítani: ha pedig kívánatos, ez azt mutatja, hogy az elüljárónak igen üdvös, hasznos; ugyde ezen hasznosságot ő köteles a' községnek, mint kölcsönt, visszafizetni; mert esztelenség nélkül azt csak senki sem fogja állítani, hogy a' közönség azért tart elüljáróságot, hogy ez csak a' maga hasznát, nem pedig a' közönségét mozdítsa elő.

Miként bizonyítja az egyes községi elüljáróság, hogy kötelességét teljesíti? — A' községi elüljáróság számtalanféleképp bizonyíthatja be azt, hogy kötelességét teljesíti, de legyen itt csupán egy eset például.

A' helység' határán igen silány aratás, és az egész környékben is olly szűk termés volt, hogy éhség fenyegeti a' község' lakosait, 's nincs reménység sehonnét élelmi szereket, gabonát behozhatni: ekkor az elüljáróság a' közönség által bizonyos időre (tudnillik addig, mig a' hivatalt viselheti) ráruházott hatalmánál fogva vagy egyenesen megtiltja a' helységből gabonát kivinni, vagy összehívja a' helység' lakosait a' fölött tanácskozni, mitévők legyenek; tudnillik hogy nem volna e jó, abban egyezni meg, azt közakarattal elhatározni, hogy addig a' helységből egy szem gabona se vitessék ki, mig majd azt nem tapasztalják, hogy nincs mit félni az inségtől.

Hát a' sok közönség' összes elüljáróinak, vagyis a' helységekbul álló egész ország' elüljáróságának, mi különös kötelessége van? — A' mi különös kötelessége van minden közönség' kormányának kicsinyben, azon kötelessége van (egyebeken kívül) az egész ország' kormányának is nagyban; ez természetes, és világos.

Egyébiránt valamint a' magános helységek' elöljáróinak rendes, szakadatlan és folytonos kötelessége főkép arra ügyelni, hogy a' törvények épségükben maradjanak, hogy azokat mindenki megtartsa, vagy ha mégis valaki áthágja, azt tüstént feleletre vonja és megbüntesse, úgy az országos elöljáróságnak is ez folytonos kötelessége: de leginkább olly váratlan 's rendkívüli esetekben, mik nem törvénysértések, hanem más bajokból származnak, kívántatik meg mind községi, mind országos elöljáróság' bölcsesége, hogy rögtön intézkedjék; ez sürgetős kötelessége.

Az elöljárók el szokták e néha mulasztani kötelességüket? — Igen is, példának okáért a' mi országos elöljáróságunk Budán a' helytartó tanács éppen a' mult 1845 esztendőben, midőn éhség fenyegette az országot, nem hogy tüstént megtiltotta volna az országból gabonát kivinni, hanem a' vármegyéket szólítá fel, hogy javasoljanak módokat, miként lehetne a' bekövetkező éhségnek elejét venni. Hiszen míg az ötven egynehány vármegye tanakodik, módokat ajánl, míg mindegyik felküldi a' helytartó tanácshoz azon módokat, melyeket legjobbaknak gondol: addig az emberek' nagy része éhen meg is halhat, főkép ha azalatt a' gabonát kiviszik az országból. — Nem éppen az lett volna e a' budai országos elöljáróságnak legelső kötelessége, hogy addig is, míg a' vármegyék módokrul tanakodnak, maga részéről a' kivitelt megtiltsa? mert mit használnak akkor a' legjobb módok is, ha egyszer a' gabona kitakarodott az országból?

De azt talán csak föl nem tehetni, hogy az országos elöljárók készakartva követnek el hibát 's mulasztják el kötelességüket? — Az mindegy, akár készakarva,

akár tudatlanságból mulasztja el az elüljáróság kötelességét, a' káros következés egyformán hat a' közönségre.

Ha a' kormányzók valami mellékes, azaz saját hasznukból mulasztják el az országnak tartozó kötelességüket: akkor hiba és gyávaság az ország' részéről őket mégis hivatalukban meghagyni; ha pedig tudatlanságból követi el a' hibát, akkor meg mint tudatlanok nem elüljáróknak, nem kormányzóknak valók.

Hiszen még a' legeggyűbb ember is érti, tudja, hogy elüljáróknak, kormányzóknak olyan emberek valók, kik a' küzség' javát előmozdítani akarják is, tudják is. Kérdezzünk meg bárkit faluhelyen: millyen embert kell bírónak tenni? bizonyosan azt feleli, hogy: olyant, kit mindenki szeret. Igen de lehet e olyant szeretni, ki kötelességét nem teljesíti akár készakarva, akár tudatlanságból?

Ha valami visíszaelés, törvénytelenység, szóval akármi nagy hiba csuszott be a' társaságba, a' nélkül hogy a' társaság akkor észrevette volna: köteles e minden egyes ember és közönség a' hibának kiirtásán munkálkodni? — Bizonyosan; hiszen ha az emberek a' becsuszott hibákat javítani, a' bajokat orvosolni nem akarnák, önmagok' romlását készakarva eszközölnék, a' mi pedig természetlenség.

Hiszen az ember szeret jó egészségben, jó módban minél tovább élni; azt pedig kiki tudhatja és tudja is, hogy sem jól, sem soká senki nem élhet, ha azon bajokat nem orvosolja, mellyek egészségét, sőt életét veszedelemmel fenyegetik. Így van a' társasági élettel is.

Csuszotak e be illy hibák, törvénytelenségek, 's

viszsaélések a' mi polgári társaságunkba, 's ha igen, melyek azok? — Igen is csusztak be, és pedig sok, de azokat mind elszámolni hosszú lenne, tehát csak némellyeket emlitsünk meg.

1^{ör} Hiba, hogy atyáink arról nem hoztak törvényt, hogy felséges királyunk hazánkban lakjék; mert a' hol a' király lakik, oda huzódnak a' nagy urak, hivatalbeliek, gazdag emberek 's így a' pénz is odá szivárog, tehát kiszivárog az országbul. Ez igen nagy baj, mi ha nem orvosoltatik, tönkre teheti az országot.

2ro Hiba, hogy polgártársaink közül sokan azt mondják, hogy Magyarország az ausztriai birodalomnak része; a' mi pedig sohasem volt, 's most sem az. Lám ez az első hibából származik, hogy felséges királyunk a' hazán kívül lakik. Hiszen nem a' királyok' kedvéért vannak az országok, hanem megfordítva a' királyok az országokért. Akárhon lakik a' király, kábaság nélkül csak nem mondhatjuk, hogy hazánk azon országnak része, a' hol a' király lakik. Ha példának okáért laknék Csehországban Prágában, vagy Velenczében, vagy Romában: mondhatnók e, hogy hazánk a' romai statusnak része? Hiszen gazdag hercegeink és grófjaink is külföldön laknak, azért senki sem mondja, hogy az ő birtokaik Austriában vannak.

3^{or} Hiba az is, hogy felséges fejedelmünket császárnak titulázzák polgártársaink, pedig nekünk nincs császáruink, hanem királyunk van már 846 esztendő óta. Innét van aztán, hogy Magyarországot összezevarják, fölcserélik, vagy egynek mondják Austriával. Innét van tovább, hogy a' kormány kétfelé oszlott, Budán is van valami, Bécsben is; és aztán sem egyik, sem másik nem bír elég hatalommal a' törvényeknek

végrehajtására. A' budai kormány azért nem, mert vigyázatlanságból hatalmát a' bécsi kormányra háromlani engedte; a' bécsi kormány, azaz a' bécsi magyar Kanczellária pedig, részint azért nem hajtja végre a' törvényeket, mivel távol van, 's nem is tudja jóformán életbe léptek e a' törvények vagy nem; de részint azért nem, mivel megszokja végre hazánkat Austriával egy birodalomnak tekinteni. Ez szörnyű nagy baj, ha ez még jókor nem orvosoltatik, mindig tovább harapodva végre tölemészti a' ni külön és önálló nemzetiségünket.

4er Nagy hiba az is, hogy az országtól egy nagy darab föld, a' katonai őrvidék 863 négyszegű mérföld (ez maga egy kis ország) elszakasztatott azon szín alatt, hogy ezen föld' lakosainak fölváltva és fegyveresen talpon állva a' határt kell őrzniük, hogy e' részről a' pestis be ne jőjön, 's a' törökök be ne ronthassanak; de minek azért oda idegen, azaz austriai törvényt becsempészni? hiszen a' hazát magunk törvényei mellett is meg lehet a' pestistől oltalmazni; egyébiránt a' töröknek eszébe sem jut határainkon berontani. Ha e' baj nem orvosoltatik annak idejében, egyszer csak azt vesszük észre, hogy külön országot formál magunk hazájában.

5^{or} Szinte igen nagy hiba 's visszaélés, hogy a' mi fiainkbul álló, 's tulajdon hazánk' védelmére kiállított katonaságnak nagy része nem itthon a' hazában van, hanem idegen országban tanyáz, helyettük pedig nálunk idegenek vannak; hiszen ez természetlenség. Az idegen katonaság nem hogy védelmezné hazánkat, hanem mihelyt a' körülmények úgy kívánják, könnyen elnyomja. Alig hihetni, hogy találkozzék magyar em-

ber, ki azt mondaná, hogy ez így jól van, 's hogy ezt nem kell orvosolni.

6^{or} Nagy hibának kénytelen mindenki azt is ismerni, hogy polgártársainknak egy része, a' nemesség, sem maga nem fog fegyvert a' haza' védelmére, sem pedig a' többiek, tudnillik nem nemesek által kiállított katonaság tartáshoz nem járul. Ezen visszaélés nagyon lealacsonyító a' nemességre nézve, azért nem siethetünk eléggé e' gyalázatos mocskot a' nemzetről letörölni. És ezt érzi is a' nemességnek igazságos része, igyekezett is már a' mult országgyűlésen a' közterheket a' nem-nemesekkel együtt elvállalni, 's egyenlően viselni, de meg mások sokan nem egyeztek meg benne, 's a' kormány is csak úgy szerette volna, hogy a' nemesség maga részéről, a' nép' adóján kívül jó summát fizessen, s' így természetesen semmi sem lett az uttal a' közös teher viselésből.

7^{or} De mindenek fölött legnagyobb hiba, legborzasztóbb visszaélés az, hogy még csak egy sor írást sem szabad kinyomtatni, hacsak az erre fölállított hivatalnok (censornak híják) engedelmet nem ad. Ennek azt adják okául a' kormányzó férfiak, hogy ha mindenki tetszése szabadon nyomtathatna ki akármi írást, ebből sok baj támadna.

Már akármi baj támadna is, ahhoz semmi köze a' kormánynak; neki csak arra kell ügyelnie, hogy főkép a' törvények megtartassanak, nem pedig abba avatkozni, mit törvény nem tilt, hacsak a' hazát véletlenül valami nagy veszedelem nem fenyegeti, például általános éhség; ekkor természetesen kötelessége hirtelen segíteni.

Ha a' szabad könyvnyomtatásból nagy baj keletkezik, majd tudja a' nemzet, mit kell cselekedni.

Ha szükségesnek látja, törvényt hoz arról, hogy mit lehet és mit nem, szabadon nyomtatni.

Mig erről törvény nincs, a' kormánynak nem szabad bele avatkozni; mert hiszen ha ez rendén volna, végre a' kormány azt is parancsolhatná, hogy senki semmit ne beszéljen engedelem nélkül, mert a' szóbeszédből is gyakran nagy baj, veszekedés, abból emberölés is kerekedik.

Nem tartanánk e azt valóságos bolondnak, ki megtiltaná beszélnünk, csak azért, mert a' beszédből veszedelem következik?!

Az illy bajok emberi természetünkkel szoros összeköttetésben vannak. Mikor a' kormány megtiltja, hogy semmit sem szabad kinyomtatni engedelem nélkül (természetesen törvényteleniséget követ ilyenkor el, mivel törvény a' könyvnyomtatást nálunk nem tiltja), éppen olyan, mint ha megtiltaná, hogy senki tüzet ne rakjon engedelem nélkül, mert abból nagy veszedelem támadhat, a' helység is leégphet.

Azt szokják mondani: hogy a' szabad könyvnyomtatás olyan, mint kés a' gyermek' kezében, megsértheti magát vele. De ha néha megvágja is magát vele a' gyermek, nem éppen az által lesz e aztán vigyázó. Parancsoljátok meg hát a' gyermeknek is, hogy soha kést ne vegyen kezébe.

Ezen ellenvetés olyan, mint ha valaki megtiltaná soha kocsira ne ülni, mert az eldölhet, és nyakát törheti; vízhez soha ne menjen, mert belefulhat; padlásra ne menjen, mert leeshetik, 's a't. Ugy e milly ostoba ellenvetések a' szabad könyvnyomtatás ellen.

De mért nem orvosoltattak illy nagy hibák, illy

veszedelmes visszaélések már eddig? — Annak ezen két egyszerű oka volt:

Először, részint azért, mivel polgártársaink (kik törvényhozásra meg voltak bízva) nem látták még át, hogy ezen visszaélések halállal fenyegetik nemzeti életünket.

Másodszor, részint átlátták ugyan, de a' csupa nemesség erőtlen volt az emberek' gyávasága és ostobasága által elhatalmasodott kormány irányában; tehát haszontalanul sürgette egyik vagy másik bajnak orvoslását; a' kormány csak azt orvosolta a' mi neki tetszett.

Most már mindnyájan egyenlők vagyunk, mint a' főlebb idézett törvények bizonyítják; ettől fogva tehát nem könyörgünk a' kormány előtt, hogy ezt vagy azt kegyelmesen megtenni méltóztassék, hanem határozunk.

Azt tehát kérdezni is alig volt szükséges, hogy köteles e mindenki arra törekedni, hogy az illy visszaélések orvosoltassanak? — Valóban alig volt szükséges; mert tagadhatlan az, hogy midőn ilyen hibák és visszaélések terjednek el és nem orvosoltatnak, hanem a' törvényes állapoton erőt vesznek: akkor csak egy pár lépés van még a' valóságos önkényhöz, zsarnoksághoz, a' mellyek szerint a' kormány a' polgárokkal mint szolgálival tetszése szerint bánhatik.

És az igen szomorú nálunk, hogy midőn illy visszaélés egy ideig orvosolatlanul életben van, törvényes szint ült magára.

Node inkább csak azelőtt volt ez így, mikor még csak a' nemes polgártársainkénak tekintettük a' hazát; ők magok erőtlenek voltak bármit is orvosolni; de most már e' szép, e' drága haza mindnyájunké, mi most üsz-

szeolvadtan 15 milliomon erősek vagyunk, és nem csak az eddig becsusztott visszaéléseket orvosolhatjuk meg, de sőt annak is elejét bírjuk venni, hogy illy nagy fontosságú visszaélések, hibák többé ne is történhessenek.

Láttuk ime minő általános kötelessége van minden polgárnak, azt is megemlítettük, minő különös kötelessége van akár egyes községi hatóságnak, akár pedig az egész országos hatóságnak: most azt kérdezhetni, mi különös kötelessége van minden olly egyes embernek, kit a' közönség fizet, vagy tart? De mivel az illy egyes emberek is igen sokfélék, tehát csak két legnevezetesebb embert vegyünk fel; a községnek két-féle tanítóját: az iskolamestert, és a' papot.

Mi különös kötelessége van az iskolamesternek? —
Az iskolamesternek különös kötelessége a' gyermeket arra tanítani, a' mi által legbizonyosabban boldogulhat.

Minemű eszközök legyenek azok, mik által az ember boldogulhat, alig szükséges említeni is, mert mindenki tudhatja.

Kell ugyanis tudni mindenkinek a' természettől kapott és elidegeníthetlen jussait, mások iránt tartozó kötelességeit; értenie kell mi az igazság; különbséget kell tennie a' közt: mi a' jó és mi a' rossz; vagyis mi az erény, és mi a' bűn; kell tudnia a' haza' törvényeit; hogy pedig ezeket könnyebben tudhassa, szükséges olvasni tudnia; mert bizonyos az, hogy a' ki olvasni, írni, számolni tud, mindazt a' mire szüksége van, könnyebben megtanulhatja, mint ollyan ember, ki sem olvasni, sem írni nem tud.

Hát a' község' papjának mi különös kötelessége van? — Ennek mint papnak, mint lelkésznek csak egyetlen egy kötelessége van, tudnillik a' hiveknek azon tiszta és csupán kölcsönös szeretetre alapított istentiszteletet predikálni, mit Jézus tanított, 's mit az apostolok közül néhányan az evangyeliomokba összezeirtak; szóval, a' papnak kötelessége azon igyekezni, hogy a hivek, kik őt tartják, az üdvözség' elnyerhetésére érdemesekké váljanak; de természetesen ebből aztán azon kötelessége is foly a' község' papjának, hogy a' visszaéléseket, toldalékokat, mik a' szentírásban nincsenek, mik csak későbbben csusztak be a' vallásba, vagy teljességgel ne tanítsa, ne predikálja, vagy legalább szoros kötelességül ismerje a' hiveknek megmondani, hogy: ezt meg ezt is megtarthatjátok ugyan keresztény atyámfiai, de elmulthatlanul nem szükségesek az üdvözségre; szóval mit Jézus, mint szükségtelent sem nem tanított, sem megtartani nem parancsolt, a' község' papja se tanítsa.

Tehát volnának a' mi vallásunkban olyan visszaélések, toldalékok, miket Jézus nem tanított, megtartani nem parancsolt? — O de mennyi! hiszen a' sok toldozás foldozás annyira nevededett, hogy most már azt a' mi tulajdonképen maga a' tiszta keresztény vallás, alig lehet a' visszaélések közül kiismerni.

Valjon mik tehát azon toldalékok, miket a' község' papjának elhagynia kötelessége, hacsak ámitani nem akarja a' hiveket, vagy ha éppen el nem hagyja is, de szent kötelessége fölvilágosítani arról a' hiveket, hogy ha mindent meg nem tartanak, mit tartsanak meg leginkább: azt e mit későbbben toldoztak a' valláshoz, vagy pedig azt, mit Jézus tanított, mit az

apostolok predikáltak, azaz mi a' szentírásban van?—
Természetes, hogy inkább azt kell megtartani, mi a' szentírásban van, mint azt, mit későbbben toldoztak hozzá; mert ha Jézus és az apostolok szükségesnek tartották volna, ők is predikálták volna, és a' szentírásba betették volna.

Mindazt, mit Jézus nem tanított, mit megtartani nem parancsolt, a' mi tehát a' szentírásban nem is foglaltatik, elszámolni sok volna, hanem csak némelyeket említek meg.

1. A' szentírásban egy betű sincs arról, hogy valásunk rómainak neveztessek.

2. Jézus egy szót sem említett arról, hogy pápának kell lenni; de sőt még papokrul sem szólt, hanem csak tanítókrul. Menjetek, és tanítsatok minden népeket, mondá tanítványinak.

3. Egy szó sincs a' szentírásban arról, hogy például mi magyarok (vagy bármelyik nemzet) egy más országban lakó paptul függjünk; ha csakugyan szükségesnek tartják a' hivek, hogy legyen vallási dolgokban egy főszemély, lehet az hazánkban a' primás. Mért függjön ő a' romai pápátul? Legyen ő a' mi pápánk. A' mi mostani primásunkát Kopácsi Józsefet olly derék, felvilágosodott férfinak ismerjük, ki arra a' méltóságra érdemes, hogy más országai paptul független főpap, vagy legfőbb pap legyen hazánkban.

4. Az sincs a' szentírásban, hogy nagy méltóságú kardinálisok, gazdag érsekek és püspökök legyenek; az irás csak tanítókrul és tanítványokrul szól; mert hiszen Jézusnak és tanítványinak sem volt vagyonuk; és mégis igen jól taníthatták a' népeket.

5. Csak egy betű sincs a' szentírásban arról, hogy

pénteken és szombaton, úgy színte husvét előtt 40 nap böjtölni kell, azaz hogy húst nem volna szabad enni.

6. Hogy diák vagy latin nyelven misézni kelljen, arról szó sincs a' szentírásban; de miként is volna, hiszen Jézusnak minden tanítása főkép csak ebben állott: szeressétek egymást; azzal pedig ha tiz miétt hallgatunk is egy nap, nem bizonyítjuk, hogy egymást szeretjük; ha a' szűkölködőket segítjük, a' tudatlanságokat tanítjuk, a' kételkedőknek jó tanácsot adunk 's a't ez már szeretet.

7. Ünnepeket Jézus nem rendelt, nincs is ezekről a' szentírásban parancsolat, csak a' zsidók' husvétjáról van emlékezet, mit Jézus csupa kiméleltből maga is megtartott.

8. Nem rendelte Jézus, tehát a' szentírásban sincs, hogy azoknak, kik a' népeket tanítják, azaz a' papoknak, nőteleneknek kell lenniük, hogy nem szabad megházasodniok. Igaz maga Jézus is nőtlen volt, 's tanítványainak is javasolta, hogy feleségtelenek legyenek, mert mit hirczolták volna magokkal az aszszonyokat, midőn őket mindenfelé elküldötte tanítani, hiszen az aszszonyok csak akadályukra 's terhükre lettek volna; főkép mivel új tanításuk miatt üldözték is őket mindeütt a' papok, írástudók, szóval a' főbbek.

9. Nem tanította Jézus a' fülbe gyónást, sem az írásban nincs erről szó. De hogyan is lehetne a' józanésszel megegyeztetni, hogy én bűnömnek bocsánatját attól kérem, kinek ahhoz semmi köze? Hiszen nem képteleuség e ha én Pál ellen követtem el valami vétket, ha őt megsértettem, 's aztán Pétertől kérjek engedelmet vagy bocsánatot? Nekem csak azzal lehet dolgom vétkem iránt, kit megsértettem 's a't.

Mondom, a' község' papjának különös kötelessége csupán azt adni elő vallásul, mit Jézus megtartani parancsolt, 's mi a' szentírásban van.

És igazán ezek mind nincsenek a' szentírásban? — Nincsenek. Kérdezze bár meg a' helységében levő papot akárki, ha a' pap igaz lelkű ember, ha nem ámitó; kénytelen megvallani, hogy ezek, mit itt megemlítettek, nincsenek a' szentírásban. És ha valaki papjátul még azt is megkérdezi: mi tehát az, mit tennem kell embertársaim iránt, hogy üdvözüljek? szinte kénytelen lesz megvallani ezt: szeressétek egymást, vagy szeresd felebarátodat mint magadat; a' többi mind haszontalanság, legalább nem szükséges.

Tehát lehetne úgy is üdvözülni, ha az ember azokat nem tartaná, mik itt megemlítve vannak? — Jézus azt mondta: a' ki hiszen (természetesen hozzá értette ezt, mit különösen mindig lelkükre kötött a' hívőknek: szeresd az Istent és felebarátodat) üdvözül. Igen de ő azt mondotta, azt értette: a' ki hiszen az ő szavainak, nem pedig a' ki hiszen majd azon szavaknak, melyeket még senki sem mondott, hanem sok század múlva jut majd valakinek eszébe mondani, habár az én szavaimmal homlokegyenest ellenkeznek is.

Jegyzés. Ezeket, miket említettem és még számlalan egyebeket, miket rövidség okáért elhallgattam, magok a' mi katolikus eleink sem tartották sok századig, miről én majd más munkában terjedelmesen szólok.

Rajtunk római katolikusok vagyis pápaista vallásuakon kívül sokkal több ember van a' világon, kik ezen említettem pontokat nem hiszik, és a' teremtfő azért elkárhoztassa e őket? Ha azt hinném hogy igen, azok mind elkárhoznak: ezen bitem volna legnagyobb vétkem Isten ellen. De lássuk, hányan vannak csak a' pápaisták, és hányan a' többi vallásuak.

Bálbinak, egy igen híres tudósnak „*Abrégé de Géographie*“ című munkájában, mit aztán még több tudós bővített, mint: Cannabich, Littrow, Sommer, Wimmer és Zeune, melyet 1834. esztendőben kiadtak, így vannak a' különböző vallásuak előadva:

Római katolikus, vagy pápaista van		139 millió.
nem katolikusok:	Görögök, kik nem tartják a' főlebbi pontokat	62 .
	Protestánsok, minden felekezetükkel együtt	59 .
	Zsidók, vagy a' Mozesisták	4 .
	Mahomedanusok, mik főkép a' törökök	96 .
	Brahmanok, egész keleti Indiában	60 .
	Buddhisták, szinte Indiában	170 .
	Confuciusisták és Sikkhisták keleti Ázsiában	147 .

Összesen 798 millió.

Ha kivonjuk a' 139 millió pápaisták' számát az egyéb vallásuak, azaz nem pápaisták' vagy nem római katolikusok' számából a' 798 millióból, világos, hogy a' más vallásuak' száma 659 millióval több, mint a' pápaistáké.

Nem volna e valóságos bolondság tehát azt hinni, hogy a' 659 millió ember nem üdvözl, hanem elkárhozik, csak azért, mivel nem hiszi, nem tartja azt, mit a' pápaisták?

De mi magunk pápaisták, kik városokban lakunk, vagy a' kik már tanultunk, olvastunk és eszünknek hasznát vesszük 's okoskodunk, tartjuk e, hiszszük e, hogy a' főlebb említett és még több nem említett pontok nélkül elkárhoznak?...!..

Ha embertársainkat ámitani nem akarjuk, kénytelenek vagyunk megvallani, hogy bizony mi ~~azt~~ nem hiszszük.

A' kölcsönös szeretet, jótétemény boldogít e' földön, és üdvözl a' más világon, és semmi más. Hiszen Jézusnak tanítása tulajdonképen ide megy ki: a' ki nem hiszi, hogy csak a' szeretet és jócselekedet boldogít és üdvözl, az elkárhozik.

Harmadik szakasz.

Igazság.

Mi az igaz? — Igaznak mondjuk azt, mit józan-eszű, vagy okos ember nem tagadhat. Példának okáért: az apa idősebb mint fia; tíz több mint kettő; a' vas nehezebb mint a' fa; nappal világos, éjjel sötét van; tíz millió ember együtt erősebb mint egy millió ember, 's a't. Ezeket és még száz meg több ilyeneket igaznak mondunk azért, mivel ezeket senki nem képes tagadni.

Mi az igazság? — Az igazság, miut kiki észreveheti, ezen előbbeni szóból: igaz, származik, ha tudnillik *ság* képzőragot teszünk hozzá; úgy mint: gaz, gabság; ravasz, ravaszság; igaz, igazság. E' kettő tehát: igaz, igazság, majd csaknem egyet jelent.

Egyébiránt vannak olly szavak a' nyelvben, melyeket magyarázni nem szükséges, mivel mindenki érti, de nem is lehet jóformán magyarázni, mert éppen az által még inkább elhomályosíthatnák; ilyen ez is: *igazság*; tehát inkább csak cselekvéseket számlálunk el, és azokból tűnik ki világosan mi az igazság, vagy hogy azok a' cselekvények igazságosok e?

Ugy vagyunk e' szóval: igazság, mint evvel: lelkismeret. Nem vagyunk képesek mondani: nézd ez lelkismeret, vagy ez az igazság, és mégis a' cselekvéseknél látatlanul ott szoktak lenni; nélkülök kötelességeinket sem teljesíthetnők jól; ezek őrt állni szoknak valamelyikét súgják fülünkbe: ezt ne tedd, vagy ezt teheted. Vannak ugyan emberek, kik készakarva bedugják füleiket, hogy az igazság és lelkismeret' sügallását ne hallhassák.

Hol tűnik ki leginkább mi az igazság? — Minden cselekedetben, kicsinyben és nagyban egyformán.

Két ember felfogad egy darab földet bemunkálni 6 forintért. Egyik dolgozik két nap, a' másik pedig csak egy nap. Igazság e, hogy mindenkük egyformán 3 forintot kapjon? Lehetetlen, ez nem volna igazság; hanem a' ki két nap dolgozott, annak 4 forintot kell kapnia, annak pedig, ki csak egy nap dolgozott, 2 forinttal kell megelégednie; ez az igazság.

Sok ilyen világos példában mutathatni e meg, mi az igazság? — Annyi példát hozhatni föl, mennyiféle a' cselekvés.

Szorgosi megkéri szomszédját Szivesdit, hogy segítsen neki egy nap ugart szántani; kérése teljesült. Takarodáskor meg Szivesdi kéri Szorgosit, hogy segítse vissza, vagyis hogy a' kölcsönt rója le, de Szorgosi most nem ér rá, hanem tölre halasztja a' kölcsönt leszolgálni. De ekkor Szivesdinek nem volt szüksége munkásra, mert nem volt dolog, hanem mégis hogy a' kölcsön lerovassék, a' rövid napon néhány szekér ganejét hordottak ki.

Szorgosi tehát leszolgálta, visszafizette az egy napi munkát. De igazság e ez? Lehetetlen.

Világos tehát, hogy a' kötelességet sem teljesíthetni jól, hacsak az igazság ott őrt nem áll.

Nézzük most már országos dolgainkat, hol s' melyekben tűnik ki világosan az igazság? — O azokat mind elszámolni igen hosszas lenne, hanem csak egynehány főbb dolgot fogunk megvizsgálni; mert a' millyenek a' fő dolgok, a' kisebbek is, melyek azokból származnak, olyan természetűek szokuak lenni.

Kötelességünk levén közös hazánk' védelmére hadsereget tartani, igazság e, hogy csak a' szegényebb emberek' fiai legyenek katonákká, a' gazdagabbakéi pedig itthon henyéljenek? — Ez nem igazság, de inkább szörnyű igaztalanság. Hiszen vegyünk csak közséi kisebb dolgot. Helységünket felgyújtással fenyegetik; mi tehát azt határozzuk, hogy addig míg a' gonosz szándékuakat vagy el nem fogják, vagy környékünkől másfelé nem kergetik, minden éjjel tíz ember őrizeten legyen. Ugyan van e annak lelke, vagy van e abban csak egy szikrája az igazságnak, a' ki azt mondaná köztünk, hogy: mindenki menjen ugyan éjjel őrizetre, de azok, kiknek három vagy négy házuk van, nem tartoznak menni. Nem éppen az e a' világos igazság, hogy sőt inkább a' kinek három háza van, annak három éjjel kell mennie.

Ha ez így van kicsinyben, nagyban is úgy kell lennie; tudnillik a' gazdagnak annyival több katonát kell a' haza' védelmére kiállítania, a' mennyivel több vagyona.

Nincs tehát, nem lehet olly ostoba, olly együgyű ember, ki át nem látná, hogy ez nagy igaztalanság hazánkban, mikor a' gazdag birtokosok egy katonát

nem állítanak ki a' háza' védelmére, hanem csak a' szegényebbek.

De a' háza' védelmezési ügyében talán másképp mégis kiegyenlítetik a' dolog? — Teljességgel nem. Ez ugy törtéhetnék meg, hogy a' gazdagok, a' nagy birtokuk, ha katonát nem adnak, mennyit birtokukhoz képest kellene, hanem a' helyett azok' tartását viselnék, az ugy nevezett hadi adót fizetnék. És történik ez? Dehogy, a' katonát is a' szegényebbek adják, meg azok' tartására a' porciót vagy adót is ők fizetik. No már ezt csak valóságos bolond mondhatná szoros igazságnak.

A' katonaság' kiállításában és tartásában nem találunk igazságot, majd másban találunk helyette, egyéb terhek viselésében? — Bár ugy legyen. Faluhelyen rendszerént így szokott történni, azon királyi adón kívül, mit a' vármegyéhez befizetnek a' lakosok, kivetik mennyi szükséges a' helység' költségére, mi körülbelül ilyenekből áll: mester, pap, jegyző, csősz, szőlőpásztor 's a't fizetése; iskola, helység'ház' építése, vagy ha már van, annak jó karban tartása; — a' helységben és határbeli utak' készítése s' a't. És mind ehhez ugy járulnak a' lakosok, hogy a' kinek egy telek földe és egy háza van, fizet például 3 forintot; a' kinek két telke és háza van, fizet 6 forintot a' közös költségekre; ezt szoros igazságnak ismerik meg faluhelyen még a' legeggyűbb emberek is.

Ha már ez szoros igazság kicsinyben azaz egy magános helységben, szinte illy szoros igazságnak kell lenni nagyban, vagyis az egész országban is.

És mégis fizeti e egyformán az egész, vagy országos köz költségéből vagyonához képest rá eshető részt

minden lakos? Tudjuk hogy a' legnagyobb birtokosok; a' nemesek, a' grófok és bárók semmit sem fizetnek, hanem minden közköltséget is a' szegényebbek viselnek.

No ugyan lehet e emberi teremtés, ki azt mondhatná hogy ez igazság?

De ha nem igazság az, hogy éppen a' gazdagok és nemesek nem viselték a' közterheket, mért nem orvosolták már régen ezen igaztalanságot? — Ez onnét van, mivel az egész hazaföld csupán a' nemeseké volt; az urbéres jobbágyok csak szolgálként dolgoztak a' más földén, legfőlebb haszonbérelőknak lehetett őket tekinteni. A' törvényeket csak a' nemesek, mint birtokosok hozták; a' jobbágyok, mint nem birtokosok be nem folyhattak a' törvényhozásba; a' nemesség maga pedig ezen rá nézve kedvező állapotot (tudnillik hogy a' közterheket nem viseli) megváltoztatni sehogysem sürgette. És így aztán ezen igaztalanság csak maradt változatlanulmihöz az emberek hozzászórtak; a' nemesség azt hitte végre, hogy ennek így kell lenni; a' jobbágyság pedig maga nem eszközölhette, mert ilyen nagy igaztalanságot törvényesen kell eltörölni; igen de a' jobbágyságnak nem volt joga tulajdon birtokot szerezni, következésképen nem volt joga a' törvényhozásba befolyjni; mert a' törvényhozás csak a' nemeseket, vagyis azokat illette, kiknek joguk vala birtok-szerzésre.

Valjon remélhetni e, hogy ezen igaztalanság, melly szerint éppen azok nem viselték a' közterheket, kik legtöbbször birtak, a' legközelebbi országgyűlésen eltöröltetik? — Igen is remélhetni, és pedig különösen e' három okból:

Először azért, mivel éppen maga a' nemesség

átlátja, hogy ez égbekiáltó igaztalanság, és minden jobb érzésű nemes polgártársunk szegyeuleni kezd, hogy az ő tartozását más szegényebb ember véres verejtékekkel szerzett keresményéből fizesse; hiszen midőn nemes polgártársunk fogadóba megy ebédelni, vagy színházba megy mulatni, gyalázatnak tartaná, ha érte egy szegény földmives fizetne; pedig éppen így van a' közköltségekkel is; azt is a' magunk jobb voltáért fizetjük.

Másodszor, nemes polgártársaink azt is át kezdik látni, hogy végre minden nagy igaztalanság kegyetlenül bosszulja meg magát; tehát nemes polgártársaink saját hasznuk tekintetéből kénytelenek mindeu erejük-ből oda munkálni, hogy ezen igaztalanság minél előbb eltöröltessék; mert látniok kell, hogy a' szomszéd Lengyelországot is az juttatta tünkre, hogy a' nemesség az országos költségeket viselni nem akarta, hanem azt mind a' szegényebb nemnemes testvéreire hárította.

Harmadszor, a' mult 1844-dik eztendőben hozott 's főlebb már említett törvénynél fogva, a' legszegényebb nemnemes is annyi joggal mondhatja e' hazát magáénak, mint a' legnagyobb birtoku gróf, mert hiszen tökéletesen egyenlő jusuk van birtokot szerezni; ettől fogva tehát igen természetes, hogy a' törvényhozásba mindazok befolyanak, kik e' hazához just tartanak, kiknek jusuk van birtokot szerezni, igen de ezen jusa mindenkinek megvan, tehát az egész népesség, különbség nélkül, választottai által maga hoz uj törvényt, maga törli el a' régi hiányosat; ugyde nem volna e az egész nép esztelen, ha olyan törvényt hozna, hogy az országnak közköltségét csak a' szegényebbek viseljék, a' gazdagok pedig semmit se fizessenek.

Ime ezen okokból biztosan remélhetni, hogy az eddig teherviselési igaztalanság eltöröltetik.

Ugyde igaztalanságnak ismeri e azt minden magyar ember, hogy a' nemesi osztály az országos költsegből részesítést nem viseli? — Már a' régi időkben, 1547 esztendőben, magok a' törvényhozók elismerék az igaztalanságot mit a' népnek szenvednie kellett; a' törvény' szavai: „Minthogy különféle csapások által a' mindenható és boszút álló Isten több ízben éreztetvélünk haragját, valamelly nagy bűnünk miatt, és mint-hogy semmi sem ártott az egykor olly virágzó Magyarországának annyit, mint az, hogy a' nép elnyomott, mellynek kiáltása az egekig hatott: a' Rendei Pozsonban a' király' hozzájárulásával elhatározták, hogy a' szegény jobbágyoknak bármi módon elvett szabadságuk visszaadassék.“

Hát most háromszáz esztendővel későbbben nem volnának a' nemes atyafiak olly igazságosak mint akkor?

Ha megkérdeznénk minden embert a' legutolsó, vagy inkább legtudatlanabb napszámostul kezdve föl egész a' legtudósabb professorig, hogy: igazságos e, hogy a' nemesség ne viselje az országos terhekből részesítést? mindenik azt felelné, hogy nem igazságos, hanem az igazságos, ha mindenki vagyona' mennyisége szerint járul abhoz.

És ha találtatik is itt ott olly ember polgártársaink között, a' ki azt szeretné, hogy ugy maradjon minden, a' mint eddig volt, hogy az ő tartozását más szegényebb ember fizesse ő helyette, és ha megkérdezik, hogy igazság e ez? világért sem mondja, nem meri egyenesen mondani, hogy: igen, ez igazság, — hanem mást valamit gondol ki, hogy rossz szándékát

elpalástolhassa; mert az csak világos, hogy rossz szándéku ember az, és nem az igazságnak barátja, ki azt akarja, hogy csak a' szegényebbek viseljék az országos költséget, a' gazdagabbak pedig ne.

De ha az olly világos igazság, hogy minden embernek, ki a' társaságban vagy országban lakik, különbség nélkül kell az országos költségeknek viseléséhez járulnia, és pedig a' szerént, a' mint kinek többje vagy kevesebbje van, mért mondják mégis némellyek mindig, hogy a' népet előbb nevelni kell, és csak azután lehet a' társaság' és haza' jóvoltiban részesíteni? —

Az ilyenek ámitók; nem azt gondolják ők, a' mit beszélnek, hanem a' magok' hasznát mások' kárával vagy verejtékével akarják minél tovább, míg csak lehet, fentartani, hogy ők henyélve dobzódhassanak, a' többiek ő értük izzadjanak.

Jól tudják ők, hogy bizony arra nem sok, vagy semmi nevelés sem kell, hogy valaki tudhassa, mi hasznos és ártalmas rá nézve; hiszen azt minden embernek természeti ösztöne mutatja, mi jó, vagy mi rossz: hanem a' magok' hasznát tartják csak szem előtt. Ahhoz bizony nem nagy belátás kell megítélni, hogy példának okáért, mi jobb: marhahúslevessel és disznóhússal főzött töltött káposztával jól lakni, egy meszesely bort rá felhajtani, aztán egyet heverni, és csak így dolgozni egy pár óráig, vagy pedig száraz kenyéren napfelköltétől alkonyatig izzadni?

No az igaz, ezt csak megértheti akárki is, de az országos költségek' viseléséhez és egyéb országos ügyekhez csak több belátás, több nevelés kívántatik, mondják? —

Ugyan mi rendkívüli nagy ész, sok tudomány

kivántatik ahhoz, hogy kiki átlássa, mi igazságos, mi igazságtalan az országos közköltségek' viselésében?

Vegyünk egy helységet, neve lehet Homokháza. Itt Homokháza, a' lakosság' földrésze legelővel együtt összesen 6000 hold, az uraságé is éppen annyi. Azonfelül az uraságnak marhája is éppen annyi, mennyi az egész községé együtt. A' helysége kivetett adó, vagy országos költség például 400 forint. Valljon nem képes e a' legtudatlanabb ember átlátni, hogy szoros és világos igazság, hogy a' 400 forintnyi közköltségnek felet, 200 forintot, az uraság fizesse? föltevén, hogy személytől nem, hanem csupán vagyontul kell adózni; mert a' hol és a' mikor fejtől vagy személyétől kell az embernek adóznia, mindig ronda, alacson valami.

A' mi pedig egyéb országos ügyeket illet, azokat a' tanulatlan földmives éppen olly tökéletesen érti, mint a' kormányzó férfiaknak legügyesebbike, ha a' dolog a' maga egyszerűségében van előadva; legalább tudja, mi azokban igazság, vagy mi igaztalanság.

Vegyünk föl több példát.

A' mi igazság kicsinyben, igazságnak kell annak lennie nagyban is.

A' mi igazságos és üdvös valamelly magános község' kormányzásában, az igazságos és üdvös az egész ország- vagy polgári nagy társaságban is.

Menjen azoknak valamellyike, kik azt állítják, hogy a' nép nem érti, mi a' társasági ügyekben az igazság, Magyarfalvára vagy más olly faluba, mellynek lakosait legostobábbaknak gondolja, és még ott is a' legesleg otrombább emberhöz intézze a' következő kér-

déseket, de éppen csak így világosan, értelmesen, ezen szavakkal:

Maradi úr, (nevezzük őt így azért, mivel osztályának ohajtása csakugyan az, hogy maradjon úgy minden, a' mint van). Mi jobb, mi igazságosabb, ha a' helységben a' négy legvagyonosabb gazda nem megy utat csinálni, hanem csak a' többiek; — vagy ha a' négy vagyonosabb is megy a' többivel?

Oktondi Jankó, (ezt pedig azért nevezzük így, mivel fültételünk szerint a' legostobábbat kérdezi meg). De uram, jobb és igazságosabb, ha a' vagyonosok is mennek, mert nem igazság, hogy a' szegény csinálja ökemök' részét.

Maradi. Mi igazságosabb, az e, ha a' helység bírúja egy krajczárig számot ad arról, mire fordította a' község' pénzét; — vagy pedig az igazságosabb e, ha azt feleli a' községnek: mi közötök hozzá, ti csak fizessetek, most takarodjatok.

Jankó. De uram, igazságosabb és jobb, ha a' bíró számot ad a' község' pénzéről; mert nem azért fizetnek ám a' lakosok, hogy ökeme torkára hágjon.

Maradi. Mi igazságosabb, hogy az egész helység a' bíró' boldogulásaért fáradjon e; — vagy pedig hogy a' bíró gazda a' közönség' javáért legyen?

Jankó. Már megkövetem az urat, az csak nem volna igazság, hogy az egész közönség a' bíró gazda' hasznát eszközölje, hanem inkább azért tettük ökemét bíróvá, hogy a' község' dolgában járjon el.

Maradi. Mi jobb, mi igazságosabb, az e, ha a' bírót csak azok választják, kiknek egész sessio földük, házuk és négy ökrük van; — vagy pedig ha a' lakosoknak mindegyike, akármi kevés vagyonnal bír, választ?

Jankó. Ugyan hogy is kérdezheti ezt Maradi ur, hiszen a' bíró azért van a' helységben, hogy mindenkinek igazságot tegyen, nem pedig csak az egész helyes és négy ökrös gazdáknak. Már pedig ha csak a' négy ökrösöknek volna jusa ötöt választani: bíró uram csak azon igyekeznék, hogy ezeknek tegyen igazságot; a' többit pedig föl sem venné ökeme. Igen de ez nem volna igazság. Tehát természetesen jobb, hogy mindnyájan válaszszák, mert akkor mindnyájának egyenlően azolgáltatja ki az igazságot.

Maradi. Mi jobb és igazságosabb, az e, ha bírónak csak azt lehet választani, kinek szép apja meg apja is már bíró volt, akár derék, akár hitvány ember; — vagy pedig ha minden gazdát lehet választani, a' ki derék, a' ki arra érdemes?

Jankó. Már engedelmet kérek alásan, az sehogy sem volna igazság, ha csak az lehetne bíró, kinek nagy apja és apja is már az volt. Hiszen az szörnyű ostobaság és minden derék emberre nézve igazságtalanság is volna, ha bíró választáskor azt kellene keresni, kinek mi volt az apja. Itt csak arra kell nézni, ki a' legderékabb, legalkalmasabb ember.

Maradi. Az jobb és igazságosabb e, ha a' helység lakosainak csak azok közül lehetne bírót választani, kiknek régi őseik már háromszáz vagy több esztendő előttül fogva o' helységben laktak; — vagy pedig nem tekintvén arra, honnét szakadt és mikor került e' helységbe, csak derék becsületes ember legyen?

Jankó. Hát olly ostobának tart az ur engem, hogy illyest még csak kérdezhet is tőlem? Hogyan volna az igazságos, ha csak olly emberek közül lehetne bírót választanunk, kiknek elei már háromszáz esztendő

előtt is itt laktak. Ahhoz semmi köze sincs a' helység' lakosainak, ki honnét és mikor származott ide. Minő igazság volna az, ha egy régi familiabeli (család-) hitvány embert választanának, a' nem régi családbeli derék embereket meg elmellőznék. Hiszen ha Ádám' maradékai vagyunk, egyik olly régi familia mint a' másik, akármellyik faluban lakott ezelőtt tíz esztendővel.

Maradi. Jobb e és igazságos e, ha a' bíró holtig marad hivatalában, habár gazul viseli is magát; — vagy pedig mihelyt vétkesnek találják, mingyárt mást választanak helyette?

Jankó. Az sohasem lehetne igazságos, ha a' bíró gazdolgokat vinne végbe és mégis holtig maradna hivatalában. Hiszen a' bíró éppen azért szükséges a' helységben, hogy igazságot tegyen, a' gazembert megbüntesse a' törvény szerént. Hogyan szolgáltatna pedig az ki igazságot, a' ki maga is gatszágokat vinne végbe? Hiszen így az igazság fenekestül fel volna forgatva.

Maradi. Jobb e, igazságos e, ha a' lakosoknak csak azt szabad beszélni, mit nekik a' bíró megenged; — vagy pedig az jobb és igazságosabb, ha az embert beszédében senki nem háborgatja addig, míg felebarátját nem sérti?

Jankó. No az kellene még, hiszen ha a' bíró ezt a' bolondságot akarná elküvetni, a' lakosok talán mingyárt agyonvernék. Ugyan mért adta volna lsten a' nyelvet, hogy csak azt beszéljük mi bíró uramnak tetszik? Ha ökeme egyik lakost a' másik után lehuzatná; ha a' község' pénzét elherdálná; ha a' helység' nevében még adósságot is csinálna 's azt is csak maga mulatságára

költene el; ha aztán még ráparancsolna a' lakosokra hogy ötöt csak dícsérjék, de a' dolgot úgy, a' hogy van, megmondani ne merészeljék! né ez akkor gyönyörű igazság volna! még a' török háza is igazságosabb volna az illy bírónál.

Maradi. Nem hittem volna Jankó, hogy te illy okosan gondolkodjál, hogy annyira megtudd különböztetni mi az igazság, vagy igaztalanság.

Jankó. Ja uram, jól rendelt el az Isten mindent; tudta ő, hogy nem lehet minden csekély faluba nagy iskolákat állítani; 's azt is tudta, hogy az igazság' kiszolgáltatására mindenütt szükség van, a' hol csak négy, öt vagy tíz ember él is együtt, tehát olyan érzést, lélekismeretet öntött minden emberbe, hogy tudhassa az igazságot az igaztalanságtól megkülönböztetni, még ott is, a' hol helység' háza sincs.

Ha az Isten csak olyan embernek engedné az igazságot megismerni, a' ki tizenkét iskolát kitanult: akkor az Isten maga volna irántunk igazságtalan.

Lám mingyárt megbüntetik a' szegény embert, kivált a' tanulatlan falusi embert, mihelyt valami csekélyt vét, pedig ha az urak azt hiszik hogy mi nem tudjuk megkülönböztetni mi az igazság: akkor minket még sem lehet igazságosan büntetni, ha nem tudjuk mi igazságos, és mi igazságtalan.

Igazság e, hogy a' szegényebb emberek vámt fizessenek, a' gazdagok pedig ne fizessenek? — Lehet hogy az igen tudós emberek mesterségesen meg tudják mutatni, hogy ez igazságos: de az egyszerű és tanulatlan emberek közül soha senki ezt igazságosnak elismerni nem fogja.

Ugy ám de azok, kik most vámt nem fizetnek,

és kik az országos közköltésekben részt nem vesznek, azért vannak ezek alól fölmentve, mivel őseik e' hazái vérével szereztek, tehát igazságos, hogy most ők a adózásoktól mentek legyenek? — Ennél nyomorultabb okot talán nem is lehetne felhozni a' nemfizetők mellett, pedig ezt tartják legfontosabbnak a' nemes atyafiak.

Lássuk mennyiben alapos, és mennyiben igazságos ezen okoskodás.

Valamit megszerezni akár vérről, akár verejtéssel (ezen szó is: verejték; ebből lett: vérejték, tehát e' kettő: vérről és vérejtéssel, egyenlően drága ár) nem nagyobb érdem, mint verejtéssel megtartani.

Midőn régi eleink e' földet elfoglalták, két felekezetből állt az egész nép; egyik felekezet foglalt, hadakozott, a' másik felekezet az élelemről gondoskodott, 's a' gyermekekre, öregekre és asszonyokra vigyázott, kik a' csatába nem mehettek.

Egyik felekezetnek érdeme annyi mint a' másiké; mert mit ér valamit megszerezni, ha azt meg nem tartjuk?

Ugyan ki hallotta, hogy valaha nemzet mindenesül, gyermekekkel öregekkel együtt ment a' csatába?

Minden nemzetnél és minden időben úgy szokott történni, hogy egy rész fegyvert fog, midőn a' dolgok úgy kívánják, 's ütközetre megy, a' másik rész pedig otthon a' családokra visel gondot, földet mivel, baromtenyésztést üz, hogy legyen az egésznek miből élni.

Még ott sem megy, nem mehet mindenki csatába, hol legjobban van elrendelve, tudniillik hol minden férfiú katona, vagyis hol a' nemzetőrség van szokásban.

Nem volna e' tehát nagy esztelenség azt kívánni, hogy mindnyájan egy lábba háboruba menjenek, bar

maikat magokkal hajtsák, az elfoglalt földet oda hagyják?

Nem világos e tehát, hogy otthon a' földet mivelni, mesterséget űzni, éppen olly szükséges egy részről, mint háboruba menni, az ellenséget elűzni más részről.

Ha midőn tehát a' nemes atyafiak háboruba mentek, a' többiek itthon a' fentartásról gondoskodtak, eleséget adtak, mert széllel vagy csupa dicsőséggel a' háboruskodók sem élhetnek.

A' millyen jussal kívánják tehát a' hadakozó eldődőknek mostani unokái, a' nemes atyafiak, hogy az adózások alól fölmentve legyenek: éppen olly méltó jussal kívánhatják azok is, kiknek eldődeik a' hazát mind a' háboruk alatt, mind pedig békeesség idején fentartották; mert bizonyos, hogy karddal meg ellenség vérrel nem élhetni, hanem szükséges, hogy kenyéradók, táplálók legyenek.

De ha megengednők is, hogy jutalmat érdemelnek a' hadakozók a' táplálók fölött: az igazsággal csakugyan meg nem fér soha, hogy azok vegyék a' jutalmat, kik még akkor nem is voltak, tudnillik a' mostani nemes unokák.

Természetes okosság szerént azt kell jutalmazni, ki az érdemet tette, nem pedig az unokákat. Ezt nevezzük igazságnak.

Valamellyik jobbágy gazdának fia a' katonaságbul haza menve azt fogja e atyjának és többi testvéreinek mondani: ti hitványok vagytok, nem mentetek katonának; e' ház enyém, a' vagyon is enyém, én szereztem e' földet, ti csak nekem, én értem dolgozzatok: ugyan mit mondanának erre az apa és testvérek? alkalmasint azt, hogy a' bakancsos ficzkó megbolondult.

Hát nem éppen ilyen e, mikor a' régiebb nemesek vagy magyarok közül csak azok tartották magokénak a' hazát, kik háboruba mentek?

Vegyük a' dolgot úgy, a' mint most van; és se forgassuk fel a' természet' rendét; és az igazságot tartsuk igazságnak, a' jutalmat adjuk annak, ki azt megérdemli: ekkor nem a' nemes atyafiakat kell az adózások alul fölmenteni, hanem azokat, kik a' csatásokra szálnak, tehát a' hazát védelmezik, és a' kik az országos költségeket is viselik.

De kik azok, kik a' haza fölött örködve katonaszkodnak? a' nemnemesek' fiai.

És kik azok, kik e' katonaságot tartják? a' nemnemes atyafiak.

És kik azok, kik minden országos költséget viselnek? a' nemnemes atyafiak.

Szóval, kik azok, kik a' statust fentartják? a' nemnemes atyafiak.

Ha tehát csakugyan adómentességgel jutalmazni kell, kiket kell jutalmazni? a' nemnemes atyafiakat, kik az egész polgári társaságot alkotják.

Mi illyennek ismerjük az igazságot.

Ha tehát nem igazság az, hogy szegényebbek viselik az ország' házköltségét, a' gazdag nemes urak pedig nem viselik: miként lehetne ezt úgy kiegyenlíteni, hogy igazságos legyen?

Ezt úgy lehet igen könnyen igazságossá kiegyenlíteni, ha a' nemes nagy birtokuk kölcsön köteleaságuk' fejében vagy egészen elengedik a' dézmát és robotot, vagy ezeknek legalább felét, tehát az örök váltásnak csak felével megelégednének. Ezt pedig törvényül kellene egyszerre kimondani.

És azon birtokos nemes hazafiak, kik a' dologba mélyebben pillantani tudnak, nem tekintik, de nem is tekinthetik valami rendkívüli nagy áldozatok, mivel most is majd egyre majd másra szüntelen áldoznak, pedig ezen mostan szokásban levő mindenféle koldusos adakozásnak alig van, vagy csak igen kevés látatja; ezt ők tapasztalásból kénytelenek megismerni, az életben látják; ha pedig egyszerre megteszik ez áldozatot, annak igen nagy és többféle következése 's hasznai lesznek; ugyanis:

Először, fölmentik magokat az örökös koldulás' kellemetlenségei alól; mert azt bizony akármedly fulusi tanulatlan ember is átláthatja, hogy azután sohasem lesz többé szükségem erre vagy arra a' közczélra kéregetni, hanem a' birtokos földesuraknak illy méltányos és igazságos (de azonfelől mégis dicsőnek is nevezhető) tette által az egygyé farrott nemzet minden közczélra határoz költséget, nem pedig koldul egyik-től másiktól, vagy könyörög a' kormánynál;

Másodszor, ha a' nagy birtoku nemes urak őszinték akarnak lenni, és számítani tudnak: kénytelenek megvallani, hogy a' rossz közlekedés, rossz utak vagy nyereszkesző gőzhajói és majd vasuti zsarolásnak miatt többet költenek évenként, miut a' mennyi az elengedett dézma és robot' díja, tehát még ez nem is éppen áldozat; mert midőn a' birtokos nemesség még a' váltságdíj' elengedésével is egy teatté olvad össze a' néppel: akkor a' magyar nemzet olly derékké válik, hogy hozzáfogható a' franczián kívül Európában nem lesz; és ekkor e' nemzet országosan olly közlekedést terem, millyet öröm lesz látni, mellyen majd aztán ingyen járhatunk; ugyanis a' magunk' hasznáért ország-

gos költségen készült utak' építését nem fogjuk tehernek mondhatni.

Harmadszor, ha a' nagy birtoku földesurak az urbért, vagy ennek váltságdíját egyszerden elengedik, 's az előbb robotoló jobbágyokat törvényhozás' utján szabad polgárokká letteknek elhatározni segítik: ezen egészen szabadokká leendett polgároknak milliói olly ipart ébresztenek, 's csakhamar olly magasra szökentik a' nagy birtoku uraságoknak még megmaradt allodialis földük' böcsét, hogy ezáltal ha többet nem is, de annyit bizonyosan nyertek, mennyi az elengedett urberváltsággal fölér; tehát igazán véve nem is teendeknek áldozatot.

Negyedszer, a' nagy birtokiak, kik nem magok, hanem egy egész sereg tisztviselő és béres által folytatják a' gazdálkodást, ha a' számadásokat szigoruan megvizsgálják, nagy csudálkozásukra azt vennék észre, hogy az urbér nem is olly nagy mértékben tölti az urasági kincetárt, mint sokan képzelik. Ha minden költséget levonnak, talán csak annyi marad, hogy nem érdemes a' váltságdíj' elengedését halasztani.

Ötödször, ha a' nagy birtokos urak azon százfélé indirect adót, mellyel Austriának és más országoknak adóznak, (mit pedig, közbevetőleg legyen mondva, mindig fizetni fognak, mig az urbéri viszonyok teljesen el nem törültenek) fűlszámítják: még tetemes nyereségük lesz, ha az urbért elengedve olvadnak össze a' néppel; az egygyé lett nép, vagy nemzet az indirect adóknak minden nemét meg fogja szüntetni.

Hatodszor, hiszen az élet mutatja, hogy nem azok a' leggazdagabb urak, legboldogabb emberek, kiknek legtöbb urbért rónak le évenként. Én azt tudom,

hogy a' magyar nagy birtoku uraknál még boldogabb, vagyonosabb emberek is vannak, kiknek pedig senki egy napi robotot sem szolgál. Embert boldoggá némi saját fáradozása által szerzett igazságos vagyon, jó lelkismerete, erényei, kifejtett testi és lelki tehetségei teszik.

Ha valami általános nagy forradalom történék egész Európában (a' mi halad nem marad), milly boldogtalan volna a' magyar nagy birtoku nemes, kinek minden bűcse értéke csak az urbéren alapulna, 's aztán ezt is akarata ellen rántanák el alóla!

Hetedszer, az urbéri jüvedelem azért van, hogy az, ki azt huzza, elköltse, valamire fordítsa; szükségük rá a' nagy birtokuaknak nincs éppen azért, mivel nagy birtokuak, tehát csak kedvtöltésre, rövid ideig tartó gyönyörré adják, 's talán éppen idegen emberekre vesztegetik, a' kiknek emberségével sohasem éltek: nem mindegy e tehát, ha inkább a' jobbágyokra költik, azaz nekik kezükben hagyva elengedik? sőt nem sokkal nemesebben költik e el, ha azon gazdáknak elengedik, kiknek emberségével annyiszor éltek, kik értők olly sokszor verejtékeztek és verejtékeznek maig?

Nyolczadszor, minden gondolkodó birtokos a' szomszéd lengyel nemzet' szerencsétlen esetéből nagy tanuságot merithet, hogy igen üdvös legalább valamit áldozni, hogy a' nagy hasznót vagy az egészt annál inkább biztosítani lehessen; ha a' birtokos lengyel nemesek igazságosok voltak volna az értők izzadó nememes testvéreik iránt, e' sorsra nem jutnak vala soha.

„Isten késedelmes a' haragra, nagy irgalmasságu és igazságu, . . . a' vétket, a' bűnt, a' bűnöst büntetés nélkül nem hagyja, . . . meglátogatja az atyáknak álnok-

ságát a' fiakban és a' fiak' falban harmad és negyed iziglen", mond az irás.

De ezt az élet és tapasztalás is bizonyítja. Szerencsés az, ki e' tapasztalásoknak hasznát tudja venni.

Igy szól a' közmondás: az okos más kárán tanul. Ezen egyszerű közmondás többet ér hosszúság vitatkozásnál. Ez századok' vagy talán ezredek' tapasztalásából merített igazság.

Más kárán tanul e birtokos nemességünk, majd az idő mutatja meg; én tökéletesen hiszem, hogy igen, a' magyar nemesség okos lesz; két három országgyűlés óta jelei mutatkoztak; és ha sajátos kormányunk a' maga érdekeit jobban megfontolná, azok miket még csak ezután fogunk tenni, már régen megtörténtek volna, és mi most Európában az úgy nevezett „nagy nemzeteknek" egyike volnánk; — node semmi, mi leszünk, ha eszünknek hasznát tudjuk venni.

Negyedik szakasz.

Erény.

Mi az erény? — Erre egyszerűen és röviden felelhetni, hogy a' jó cselekedet vagy jó erkölcs nevezetik erénynek, de már aztán az más kérdés, hogy mi a' jó cselekedet? Ambár erre is megint kevés szóval felelhetni, de ennek kifejtése és megmagyarázása' következtében szinte sok példát kell használnunk fölvilágosításul.

Hányféle lehet a' cselekedet? — Háromféle: jó, rossz, és közömbös. Midőn ezen háromnak valamelyikéről szólunk, majd csaknem szükségkép kell a' másik kettőtől is egyuttal szólni.

Mi tehát a' jó cselekedet? — Jó cselekedet vagy erény, mi által másoknak (de magunknak is) használunk.

Mi a' rossz cselekedet? — Rossz cselekedet vagy véték az, mi által másnak (de néha magunknak is) ártunk.

Hát a' közömbös cselekedet mi? — Közömbös cselekedet az, a' mi senkinek nem használ ugyan, de nem is árt.

E' szerint tehát az nem volna mind jó erkölcs, vagy jó cselekedet, mit az emberek annak tartanak? — Természetesen hogy nem; a' mit egyik vagy másik ember jónak tart, vagy erénynek gondol, az legtöbb esetben nem neveztetetik jónak (sőt néha éppen rossz), hanem közömbös, azaz sem jó, sem rossz.

Példának okáért, két napszámos ember, egyik Péter, másik Pál, vasárnap nem dolgozik, hanem Péter szentegyházba megy, fél óráig imádkozik; Pál a' kocsmába megy 's egy mésszalély bort megiszik. Mellyik cselekedett jót? sem egyik sem másik; mert sem egyik nem használt ezzel senkinek, sem a' másik; — tehát mellyik tett rosszat? szinte sem egyik sem másik; mert ezzel nem ártottak senkinek; mindenike csak közömbösen cselekedett; azaz sem jól, sem rosszul.

Mutad meg más példában ezen háromféle cselekedést. — Egy ember fokszik az útfőlen pénztől megfosztottan 's üszszeverve. Jó arra egy gyálog utas, kérdezi a' vérében fetrengőnek baját; megtudván mi történt, sebeit kimosogatja szegőnynek, és hasznos füveket keres, hogy beborogassa. Mídon látja hogy már veszedelmesen kívül van, elhagyja, mert őt dolgai sürgetik, hanem még pénzt is ad a' szerencsétlennek, azon czélra, hogy majd ha kecsi érkezik arra, magát hasa vitethesse. Mit gondolsz édes olvasóm, jót cselekedett ezen ember? én azt mondom, igen; és hiszem, minden józan ember azt fogja mondani.

Nem sokára jó egy másik ember, ki szinte kérdezi a' szerencsétlennek baját. Azonban észre vévén hogy neki pénze van, azt elveszi tőle, 's még jól elveri a' nyomorultat, hogy nem akarta neki odadni. Van e ember, ki mondani bírná, hogy nem rosszat cseleke-

dett e' másik utas, ki a' szerencsétlennék pénzét elvette, 's még azonfölül meg is verte.

Végre jő egy harmadik utas is, és pedig kocsin; a' szerencsétlen kiáltoz, könyörög, hogy vigye el, vagy legalább egy ital vizet hozzon neki: de az utas tovább megy, és nem teljesíti a' kérést. Roszat tett e ezen utas? Az olvasók közül sokan azt fogják talán felelni, hogy igen, hogy roszat tett; pedig nem úgy van; sem jót sem roszat nem tett, hanem csak közönbösen cselekedett; mert nem ártott neki, de nem is használt. — A' kik azt mondják, hogy ez rossz ember, azok nem értik tisztán mi a' jó és rossz.

És ezen nem értésből származik aztán a' sok haj a' társaságban.

De arról beszélni: mi a' jó és rossz, talán nem ide, hanem a' keresztény, vagyis vallási katekizmusba tartozik? — Ne hidd. Mindnyájan tévednek azok, a' kik azt tartják, hogy ez nem idevaló. Egész életünk cselekvésből áll, és pedig a' főlebb mondott háromféle cselekvésből; igen de mi nem azért cselekszünk, azaz, nem azért sürgünk forgunk, munkálkodunk, mivel keresztények, hanem azért, mivel emberek vagyunk.

Világos tehát, hogy minden cselekvésünk polgári életünket teszi. Miként nem tartoznék tehát ide a' fölött szólni: mi jó, vagy mi rossz? Hiszen ha mint polgárnak nem kellene tudnunk mi a' jó és mi a' rossz: bíró és törvény sem kellene; és senkit nem is lehetne büntetni.

Az tehát tökéletesen jó ember úgy e, a' ki a' törvényeket szentül megtartja, minden kötelességét hiven teljesíti? — Ugy látszik nem értetted meg, a' mit főlebb mondtam.

A' ki nem hágya át a' törvényt, az semmit sem

tesz a' törvényt ellen; de a' törvényt csak az tartja meg, a' ki át nem hágya; igen de a' ki át nem hágya, az csak roszt nem tesz.

Világos tehát, hogy a' ki a' törvényt mind egy pontig megtartja, azaz még csak egy pont ellen sem vét, még az által semmi jót senkinek nem tett, mert csak roszt nem okozott.

Ugy szinte ha minden kötelességét hiven teljesíti, akkor még csak roszt nem tett.

Minden kötelesség valami kölcsönt fizet vagy szolgál vissza. Ki a' kölcsönt meg nem adja, árt annak, kitől a' kölcsönt vette, tehát roszt tesz neki; mert rosznak nem mást nevezünk, hanem csak azt, a' mi másnak árt.

De így világos, hogy a' ki tehát kötelességét teljesíti, az még ez által nem tesz senkivel jót; hanem csak kárt nem tesz, nem árt, annak, ki iránt kötelességgel tartozik.

Példának okáért. A' törvény mondja: másnak vagyonát, saját szerzeményét, igazságos tulajdonát ne bántsd. Ha nem hágod át e' törvényt, még ezzel csak nem bántod senki vagyonát; e' szó maga, hogy: nem bántod, azt teszi, hogy nem ártasz senkinek, nem teszel kárt senkinek. Tehát ez még nem jó cselekedet.

Ha a' törvény szent, pedig csak akkor az, ha mindenkinek kivétel nélkül szigorúan meg kell tartania, még a' legszegényebb ember sem hághatja át; 's azzal hogy ő szegény, hogy ő éhezik, nincs fölszabadítva arra, hogy tehát ő áthághatja a' törvényt, 's másnak igazságos vagyonából elvehet.

Midőn tehát a' vagyonos a' szegény éhezőnek önként ad valamit, ez jó cselekedet, vagy erény; mivel

erény vagy jó cselekedet csak az, mit szabad akaratul teszünk, az erényt parancsolni nem lehet.

Egy napszámos reggeltől fogva estig szorgalmasan dolgozik, és nem hever, nem ácsorog. Nap' lenyugtakor megkapja napszámát.

Jó cselekedet vagy erény volt e a' napszámostul hogy nem hevert? nem volt jó cselekedet, csak kötelesség. Ha nem dolgozott volna szorgalmasan, ha nem végezett volna annyi munkát, mennyi napi bérével egyenlő értékű: akkor ártott volna, kárt okozott volna a' dolgoztatónak, tehát rosztat cselekedett volna.

De ha maradt még valami csekély, mit a' napszámos napnyugot után önként megtesz, hogy más napra ne maradjon, az erény; az jó cselekedet.

De ha valamelly dús gazdag egy nyomorult koldusnak csak egy garast sem ad, az már csakugyan rossz ember ugy e? — Ezért nem rossz ember, ő nem okozott semmi ártalmat a' szegény koldusnak. Meg fogom mutatni.

A' társaság' képviselői kivetik, mennyi közköltség szükséges esztendőnként. Bele van számítva az is, mennyi kell a' valóságos szegények' tartásárá, hogy koldulniok ne kelljen.

Az említett dús gazdag a' maga részét, mi vagyónához képest a' közköltségből ráesik, pontosan kifizeti. Tehát ő már adott annyit, mennyit kívántak tőle a' koldusok' számára is.

Igy ha többet azon kívül nem ad, senki rossz embernek nem mondhatja: ellenben ha csak egy garast ad is azon felül a' mivel tartozott, már jó ember.

Hiszen világos az, hogy csak olyan embert mondunk jónak, ki többet tesz, mint a' mivel tartozik, miat-

a' mennyire köteles: ellenben rosznak azt mondjuk, ki másnak árt, mástól elvesz, szóval a' ki még kötelességét sem teljesíti; mert a' kötelesség kölcsön, ki a' kölcsönt viszsza nem adja annak, a' kitől csak bizonyos időre kérte, elvette tőle, és így ártott neki, tehát az ilyen rosz ember.

Hát mikor valaki kötelességét nem teljesíti, azaz nem fizeti azt mi ráesik, hanem jó kedvéből, szabad akaratjából többet ad, mint a' mennyi rá esett, már az ilyen csakugyan igen jó ember, ugy e? — Vagy igazságos ez ember, vagy nem. Ha igazságos, kötelességét teljesíti, mert szoros kötelesség és igazság egyet tesznek; igazságos nem lehet senki, tartozásának, kötelességének teljesítése nélkül, tehát nem is képzelhetni, hogy az alól magát kivonja, a' mi fizetés tartozásképen ráesik: ha pedig nem igazságos ez ember, már ennél fogva képtelenség, hogy ő többet is adjon, mint a' mennyi ráesik; ha egyszer vagy másszor többet ad is, mint a' mennyi szoros kötelessége (ez csak fitogtatás, dicsekedés, hiuság volna, a' mik magokban már nem jók, nem lehetnek tehát erények sem), egyébkor meg semmit sem, vagy kevesebbet ad, mint a' mennyivel tartozik vagyonához képest; és az illetet aztán jónak csak nem nevezhetni.

Az erénynek, vagy jó cselekedetnek alapja az igazság; az igazság pedig nem más, mint az, hogy mindenkinek adjuk meg az övét, ne kívánjuk elvonni a' másét: tehát a' mit valakitől kölcsön vettünk is, visszatérítsük, ez igazság; de ezt tenni kötelesség is.

Látni való tehát, hogy az, ki a' kölcsön kötelességet le nem rója, az nem igazságos; ugyde a' ki még azt sem teljesíti, a' mi igazságos, a' kötelessége: ho-

gyan lehetne azt jónak, erényesnek mondani? Sőt inkább rossz az ilyen.

Szeretném még egy igen világos példáját látni a' közömbös cselektésnek, tudnál e illet mondani? — Megpróbálom; hiszen ha nem jól üt ki, az nem baj, majd más világosabbat mond helyette.

Vegyünk egy embert, akárkinek bihatnók, de nevezzük Joroszinak.

Tehát Joroszi családos ember, feleségén 's négy gyermekén kívül van öt cseléde. Esztendei bizonyos jövedelme hatezer pengő forint. Ez igen sok is, — igen kevés is, a' mint vesszszük. Ha nagy urat akar játszani, igen kevés; ha pedig közönséges, például valamelly földmivessel vagy mesteremberrel teszi magát egy rangba, igen sok.

Tartsuk őt kissé szemmel, hogy megítélhessük miként cselekszik.

Joroszi nem kiváltságos, vagy nem a' nemesi osztály-bul való; vagyonának nagyobb részét atyjától öröklötte, 's maga is szerzett hozzá; a' közöltségeket viseli vagyonához képest.

Most midőn őt említjük, ezer pengő forintot tart zsebében 's körültekinteni megy el.

Foglalatossága és dolga úgy hozzák magokkal, hogy egy házba kellett mennie 's annak tulajdonosával végeznie.

A' házigarda halva feküdt, vagy inkább egy karszékbe támaszkodva ült, 's előtte az asztalon húsz ezer pengő forint banknotákban; más senki sem volt a' háznál.

Joroszi a' pénzt magához vehette volna úgy é? de hozzá sem nyult, hanem tovább ment. Sokan fogják mondani: ez jó ember.

Talál az uton egy erszényt vagy tárczát, abban van harmincz ezer ezüst forint, szinte bankjegyekben.

Ő kihirdetteti, 's mivel gazdája nem jelenti magát, a' pénzt biztos helyen kamatra adja, hogy addig gyümölcsözzön míg tulajdonosa előkerül. Most megint sokan fogják mondani: ez jó ember.

Más eset adja elő magát. Joroszi egy szerencsétlen emberre bukkan, ki éppen leégett háza miatt sópánkodik, s' bevégett felesége fölött kesereg.

A' szerencsétlen tudta hogy Joroszi jó módu ember, hogy mindig van pénze, tehát kéri őt, hogy segítse, vagy legalább kulcsön adjon neki.

Joroszi azt feleli: atyámfia, én nem gyujtottam meg házadat; nekem van ugyan pénzem, de nem adok. — Most már meg sokan azt fogják mondani, hogy Joroszi rossz ember.

Innét máshová menvén látja hogy az útfélen egy öszszetört kocsi van, 's megtudja azt is, hogy a' fuvarosnak lovait is ellopták éjjel.

Rimánkodik előtte a' szerencsétlen, hogy segítsen rajta.

De Joroszi azt mondja: barátom én nem törtem össze kocsidat, sem lovaiddat el nem loptam, segíts magadon a' hogy tudsz, én nem segítelek. Most szinte sokan azt fogják mondani, hogy rossz ember.

Kétszer sokan, példának okáért negyvenen azt mondják hogy Joroszi *jó ember*; kétszer sokan, talán szinte negyvenen azt mondják hogy Joroszi *rossz ember*.

A' két egyenlő állítás annyi mint semmi állítás: tehát Joroszi sem nem jó, sem nem rossz, hanem közömbös.

De hogyan is lehetne ez embert jónak mondani,

midőn senkinek nem tett hasznót, senkivel nem tett jót? és hogyan lehetne rosznak nevezni, midőn senkinek nem ártott, senkinek nem tett kárt?

Jónak csak azt lehet mondani, a' ki másnak használ; rosznak pedig csak azt mondhatni, a' ki másnak árt.

Valjon hogyan lehetne inkább boldogulni, úgy e, ha az emberek mind olly közömbösök volnának millyen Jorosi, vagy pedig úgy, a' millyenek most az emberek, tudnillik hogy néha jót, majd meg néha roszat tesznek, tehát nem közömbösök? — A' mellett, a' millyenek most az emberek, tudnillik majd jók majd rosza, azt tapasztaljuk hogy nem boldogulhatni: tehát kénytelenek vagyunk azt binni, hogy akkor inkább boldogulhatnánk, ha az emberek mindnyájan csak közömbösök volnának.

Igaz ugyan, sok szerencsétlen veszne el, ha mindenki közömbös volna csak, és senki nem segítene rajta; de hát most nem vesz el elég ember, nyomorúságban? és azon kívül nem nyomorog e az emberiségnek legnagyobb része?

Csak valljuk meg őszintén, az embereknek minden baja onnét van, hogy egyik a' másiknak javát, vagyonát magának eltulajdonítani törekszik, egyik a' másiknak artani igyekszik, egyik a' másiknak jogait korlátozza de aztán a' bajt, minek ebből szükségképp származni kell, némi nyomorult alamizsnával, kegyelmi ajándékokkal enyhítik.

Ha most mind azon jót, mit az illy kegyelmes ajándékok és alamizsnák előteremtene, a' fontnak vagy mérlegnek egyik serpenyőjébe, és mind azon roszat, mi abból származik, hogy egyik a' másiknak árt, a' mérlegnek másik serpenyőjébe tennők: a' rosz, mint

nehezebb, több, leszálna; a' jó könnyebb, kevesebb volna.

Ezen állításom' igazságát a' tapasztalás, az élet támogatja, mert több boldogtalan, mint boldog ember van.

Ha a' serpenyőben a' jó volna nehezebb, ha a' jó fölülmulná a' rosztat: éppen ellenkezőkép több boldog embernek kellene boldognak, mint boldogtalannak lennie.

De ha a' mérlegnek két serpenyője egyenlő súlyban volna, egyenlően nehéz lenne; azaz ha az embereknek jó cselekedetei a' rosztat helyre ütnék, vagyis éppen annyi jót is tennének mint a' mennyi rosztat: e' kettő egymást törölné le.

Mert ha javítok ugyan valamin ma tíz forint árát, de holnap szinte tíz forint árát rontok rajta, világos, hogy annyit tesz, mint ha sem jót, sem rosztat nem tettem volna.

Igy tehát még akkor is, ha a' mérlegnek két serpenyője tökéletesen egyenlő nehéz volna, éppen csak annyit tenne, mintha csupán közömbösen cselekedtünk volna.

Igen, de ha csak közömbösen (azaz sem jól, sem rosszul nem) cselekednénk, még ispotályaink vagy kórházaink és más illy jó czelu intézeteink sem rotnának? — Ez nem áll. Csak koldulásból és kegyes adakozásból nem lennének ilyen intézetek; de a' társaság (ország, vagy város, vagy falu) a' maga hasznáért éppen úgy állitana illy intézeteket, mint iskolákat.

De ha mindenki csupán közömbösen czelekszik, nem is annyira szükséges egy vagy más intézet; mert ha senki másnak nem árt, senki másét nem bántja:

minden jóra való ember tulajdon szorgalma által boldogul, legalább boldogulhat. És ekkor mire való neki az intézet? Hiszen a' jótékony intézetek mindig csak olyanok' számára vannak, kik mások' igaztalansága, rosszsága miatt nem boldogulhattak.

Némelly rendkívüli eset kivétel gyanánt ugyan előadhatja magát, de ez mindig csak kivétel.

Mondd el csak még egyszer, mi a' jó és rossz cselekedet? — Jó cselekedet az, melly által valakinek használunk: rossz cselekedet pedig az, melly által valakinek ártunk.

Azaz, jó ember az, ki többet is tesz, többet használ valakinek, mint a' mivel kölcsönösen tartozik, és mint a' mire köteles: ellenben rossz ember az, ki nem csak az egész kölcsönt, a' mit köteles, vissza nem téríti, de még kevesebbet sem ró le; tehát ez által rövidséget vagy kárt okoz valakinek.

Tehát teljességgel nem nevezhetni olly cselekedetet erénynek, melly senkinek sem okoz hasznót, és bűnnek olly cselekvést, melly senkinek sem okoz kárt? — Teljességgel nem. Lásuk példákban.

Egy jámbor mindennap két misét hallgat; — minden két hétben egyszer meggyónik; — pénteken és szombaton, ugy szinte minden egyéb bűjti napokon bűjtöl; — ünnepeken és vasárnapokon még csak egy szalmaszálat sem tesz keresztül; — minden esztendőben egy vagy más búcsus helyre elmegy; — aszszony-nyal csak minden fél esztendőben egyszer hál; — soha nem káromkodik, még csak e'szót: ürdögsem hocsátja ki ajkain; — 's a' t. használt e ezzel csak annyit is valakinek, mint egy kalán leves a' betegnek? éppenséggel nem. Hiszen ha ezek ön megnyugtatóására van-

nak, ám tegye, csak azt ne higgye, hogy ez erény, hogy csupán ezek által üdvözséget nyer.

Én nem akarnék azoknak egyike lenni, a' kik titok-
ket elámitanak és illy haszontalanságokért ígérnek nektek
a' menyországot, melly nem az övéké. Ha Isten igazsá-
gos, a' mint erősen hiszem, azokat egykor lakoltatni
fogja, kik így visszaélnek a' nép' jámborságával.

Az Istent, e' nagy világoknak alkotóját hívom bi-
zonyossággal, hogy azok mind ámitók, a' kik azt mondják,
hogy: menyország azoké, a' kik csak hisznek, nem
pedig azoké, a' kik felebarátjaikkal jót cselekesznek.

Keressünk föl egy szegény nyomorult családot,
mit pedig nem nehéz találni. A' szegény apa kétség-
beesve kiáltoz segedelemért, mert felesége gyermek-
ágyban fekszik; éjjel betörtek nyomoru viskójába 's ré-
góta összezugsugorgatott néhány forintját elrabolták tőle,
magát vérbe fagyva hagyták; gyermekei is majd ha-
ládra ijedtek.

Próbáljuk meg, büjtöljük, imádkozzunk, miséz-
zünk, gyónjunk 's a' t. e' szerencsétlen család körül, fog
e ez neki enyhülést nyújtani? Nem, egy falat kenyér
nem sok, de még csak annyit sem használ neki. Vagy
talán az fog rajta segíteni, ha kiabáljuk, hogy a' római
pápa Isten' helytartója? hogy a' pápaista valláson kívül
senki sem üdvözülni?

Szeressük e' nyomorult családot, egyik adjon neki
kenyeret, másik néhány forintot, meg a' harmadik or-
vosságot betegsége ellen, ez használni fog.

Hányféle az erény, vagy jó cselekedet? — Né-
melly emberek többféle erényt különböztetnek meg, de
igazán véve az erény csak egy, hanem fokozatai vannak,
a' szerént a' mint valami jó cselekedet csak egynek

vagy sokaknak vagy a' társaság' minden tagjainak használ; és más részről fokozatai vannak a' szerént is, ha kevés, vagy több, vagy éppen semmi megerőtetésembe nem kerül a' jó cselekedet.

Példának okáért, valaki talál ötven forintot; mint-hogy sok keresés és tudakozódás után sem jöhet rá, hogy ki vesztette el, neki marad, és ebből ad valamely szegénynek egy forintot.

Ez éppen semmi megerőtetésébe sem kerül, tehát igen csekély a' jó cselekedete; ha pedig még azt is tudjuk, hogy ezen valaki jó módú, vagyonos ember, még kevesebbnek vesszük, és veszi ő maga is, jó cselekedetét.

Egy másik ember egész héten által szorgalmatosan dolgozva keresett nyolcz forintot, de négy forint élelmére ment föl, tehát csak négy forintja maradt, és ha ebből ad valamely szerencsétlennek egy forintot, ennek nagyobb megerőtetésébe kerül, tehát nagyobb erénynek mondjuk; ámbár arra nézve, a' ki e' segédelmet kapja, mindegy, akárki adta neki, 's akármennyi volt annak, a' ki adta, mert ő csak annyi szükségét fűdözte vele, mennyit avval fűdözni lehet. Noha ő is sokkal érzékenyebben veszi, ha tudja, hogy annak magának is szüksége volt volna rá, a' ki adta.

Vagy ha e' munkás ember megmaradt négy forintjából két nyomorultnak ad egy egy forintot, 's magának is aztán szinte csak kettő marad: természetesen még nagyobb jó cselekedetet vitt végbe. Hát a' ki magát veszedelemnek kitéve az embernek életét menti meg!

Igy megy aztán föl végtelenig. A' ki minél több emberrel tett jót, annál derekabb, annál erényesebb ember.

E' szerént tehát a' vétek vagy bűn, azaz rossz cse-

lekedet sem lehetne többféle? — Természetesen hogy nem; mert rossz cselekedet az, a' mi árt, vagy kárt okoz; ezt tehát csak a'szerént ítélhetui meg, a' mint kisebb vagy nagyobb ártalmat, kárt okozott valakinek.

Például, a' ki egy vagyonos embertől eltulajdonít egy forintot, ekkor ennek nem okoz olly nagy kárt, mintha egy szegény embernek tehenkéjét, a' mi ennek mindene, lopja el. Hátha egy embert agyonüt!

De mégis mi a' legnagyobb erénye, vagy legnagyobb bűne minden polgárnak a' társaságban? — Legnagyobb erénye vagy jó cselekedete az, mit az egész haza' javára intéz; mert így, mind azon milliókkal, kik a' hazában laknak, kisebb vagy nagyobb mértékben jót tesz; ez világos. — Ugy ellenben legnagyobb bűne, mit a' haza ellen követ el; mert így mind azon sok milliónak árt, kik abban laknak. Ez is világos.

Hát más cselekedet éppenséggel nem lehet erény, csupán az, mellyel másoknak használtunk? — Vagy igen. Még az ahhoz való készüllet is, hogy majd egykor a' polgári társaságnak hasznos tagjai lehessünk, és minden bennünk levő olly tehetségeknek kifejlesztése, mellyek által hazánknak majdan használhatunk, erénynek mondathatik, de mondatik is.

Mik tehát még azok, miket emberben mint erényt becsülünk? — A' következők: tudomány; — mértéktelenség; — munkásság; — tisztaság; — és bátorság.

Mért mondatik a' tudomány erénynek, hiszen a' ki bármit tud, azért még nem használ felebarátjának? — Azért mondatik a' tudomány erénynek, mivel a' ki minél tanultabb; minél több ismerettel bír; minél bölcsőbb (mert tudományból merítik a' bölcseséget), annál

inkább, és annál hathatósabban segíthet felebarátján, ha ugyan segíteni akar.

Hiszen tudjuk, hogy nem csak úgy használhatunk mi embertársunknak, ha neki néhány forintot, mérő gabonát, vagy valami darab ruhát adunk, hanem számtalanfélekép. Tehát világos, hogy a' ki minél több ismeretkincsessel bír, annál könnyebben használhat felebarátjának.

A' pénz maga, még csak egyetlen egy eszköz az életre; minden eszközt, módot tudomány által szerzünk.

A' ki, midőn teheti, nem tanul, bünt követ el, mert tudatlansága által, magának, családnak 's az egész társaságnak árt.

A' tudatlan emberrel úgy bánhatnak, mint barommal, azok, kik sokat tudnak, de rossz szívűek és igazságtalanok.

A' tudatlan embert minden alacsonságra könnyen rábirhatni. Még hazáját is elárultathatják vele, a' nélkül hogy tudná mit cselekszik. Egy pár itcze bor, vagy ebéd, egy huszas, vagy egy ezüst forint a' tudatlant megvesztegeti; ő voksát adja, 's az ő voksán a' hazát adhatják el. Barátim, az Isten' szent szerelmére és tulajdon hazátok' boldogságára kérlek benneteket, soha, — de kivált majd ha a' legközelebbi országgyűlésre követekeket kell választani, pénzért ne voksoljatok, mert tudjátok meg, azon pénzen, mellyet a' voksért majd kapnátok, poklot vásárolnátok magatoknak.

'S mivel tudományra csak fáradság által tehetni szert, hogyan nem volna az illy fáradozás erény?

Hát a' mértékletességet mért mondják erénynek?
— Azért, mert a' mértékletes ember egészségesebb; tovább él; hosszabban örülhet az életnek; háztartásban

nem szorul meg; másnak nincs terhére; sőt, ha ugyan akar, másokkal annál több jót tehet.

A' ki mértékletes az ételben 's nem dobzódik: éléskamaráját nem üríti esztelenül, 's azon költséget, minek egykor, kivált öregségében, nagy hasznát veheti, nem küldi orvosságért patikába.

A' ki mértékletes az italban, nem fog sertéssé válva sárban fetrengeni, 's nem fogja becsületét koczkára tenni. Mert bizonyos az, hogy a' kit egyszer másszor mint részeget sárban heverni láttak, az becsületét akkor egyuttal sárba gázolta.

A' ki mértékletes a' szerelemben vagy közösülésben, nem fog idejekorán ijesztő vázzá sorvadni; nem fog fiatal korában öszszetöpörödni, kiaszni, hanem annál tovább fogja a' minden gyönyöröknek e' legédesbiket érezhetni.

Nem látjuk e szüntelen az életben, hogy a' ki mind e' háromféleképpen mértékletlen, a' leghitványabb teremtménynyé aljasul le.

Az ilyenek, mindenben megfogyatkoznak, 's nincs lelküknek hová lenni, a' szükségétől kényszerítve még a' legundokabb alacsonságra is képesek vetemedni; tudnillik voksukat pénzen adják el!! Mert a' kiből még csak egy szikrája van a' becsületnek; a' kinek ép tagjai vannak, 's mindennapi kenyerét be tudja keresni: nem fogja voksát, azaz meggyőződését eszét, lelkismeretét egy pár huszasért adni.

Mért mondjuk a' munkásságot erénynek? — A' munkásságot azért mondjuk erénynek, mert a' munkás ember leginkább független minden emberek között, Már pedig világos dolog, hogy csak a' független ember sza-

bad; a' ki mástól függ, nem gyakorol erényt; ő csak eszköz, ha történik is általa valami jó.

Az erény, vagy igazi jó cselekedet, szabad akaratból származik.

A' ki mástul függ, jó célra is használtathatik ugyan eszközü, de rosszra is. Ha az, ki neki kenyeret ad, azt kívánja, hogy a' fehér ne fehér, hanem fekete legyen; ő azt fogja rá mondani, magát mélyen meghajtva, hogy: igen is, uram, ez nem fehér, hanem fekete.

De nem csak hogy erény a' munkásság, hanem az erényeknek egyik legfőbbike. A' munkás ember senkire nem szorul; ő fentartja magát; de még egész családját is becsülettel, 's maga emberségéből táplálja, boldogítja; sőt az egész haza is, vagy polgári társaság csak munkás kezekre támaszkodva állhat fen; hol munkás kezek nincsenek, ott felbomlik minden; mert munka nélkül, széllel vagy levegővel nem élhetui.

Ha a' hazát veszedelem, ellenség fenyegeti: munkás kezek mentik meg.

A' munkás ember sohasem kénytelen alacsonságra vetemedni.

Nézzük bár, midőn korteseket gyűjtenek, midőn voksokat vásárolnak a' vármegyékben bizonyos célnak elérésére: a' munkás emberek e azok, kik az emberiség' gyalázatára pénzen adják el voksukat?

Mi okbul mondatik a' tisztaság erénynek? — Azon okbul, mert a' tisztaságnak rendkívül nagy befolyása van az egészségre; egészség nélkül pedig nemcsak hogy másoknak nem használhatunk, de még magunkkal is jót tehetetlenek vagyunk.

Nem bizonyítja e szüntelen a' tapasztalás, hogy az, kinek rubázata, lakása, elegele tiszta, egészségesebb?

Az egészséges tovább él, mint a' beteg, tehát a' tisztaság által használ magának: de mivel tovább él, hasznára van, vagy legalább lehet másoknak is.

Hiszen már a' régiek arra hogy az ember boldog lehessen, igen fontosnak tartották a' tisztitást, mosakodást; ugy annyira, hogy az illy tisztogatások, füstölések (a' levegő' megtisztítására), mosakodások, vallási cerimoniákká, vagy szertartásokká váltak.

Hát a' bátorság mért neveztetik erőnyeknek? — Tapasztalásból tudjuk, hogy bátorság ott van főkép, hol erő is van egyszermind; és pedig mind testi mind lelki erő. A' ki erejében nem bizakodhatik, az nem szokott (vagy csak igen ritkán) bátor lenni. A' bátorság és erő tehát együtt jár, vagyis e kettő egy. Kitalálható akár egyes ember, akár a' társaság biztosabban segedelmet, mint a' teljes erejű bátor férfaktól?

Nincs derekabb fia a' hazának mint a' bátor.

Minden egyes ember, és az egyesekből álló nemzet boldogulni kíván; és ugyan boldogulhat e ha bátorosan, ha félénk, ha az önkényű vagy önkényre törekedő kormánynak még törvénytelen fenyegetésére is mingyárt reszket?

Az erejében bizakodható bátor férfiú védelmezni jogait, szabadságát 's életét. Azzal, ki őt törvénytelenül el akarja nyomni, szembe száll, és nem honyászkodik meg, midőn tudja, hogy neki igaza van. Vannak esetek, hogy a' bátor férfiú csupán egyetlen egy maga a' zsarnokot zsoldos szolgálival együtt visszazezzenti.

Sohasem lehet ott az elnyomástul tartani, hol a' polgárok bátor férfiak; nem történik ott igaztalanság, visszaélés, törvénytelenység, hol a' polgárok ilyeneket

megróni mernek. Mind ezek csak ott tenyészhetnek buján, hol a' polgárok gyávák, bátortalanok.

A' bátor férfiú fejéhez vágja a' szemtelen és gyalázatos kortesgyűjtőnek pzdst forintját, mikor azon voksot akar vásárolni, hogy gonosz czélját elérhessa.

Emből tehát az következne, hogy a' félénkség vagy bátortalanság bűn? — Természetesen hogy bűn. Hiszen honnét származik inkább mind egyes embernek, mind a' társaságnak sokféle baja, kára, mint abból, hogy ő félénk, bátortalan, gyáva?

A' gyávaság száz meg ezerféle kellemetlenségnek szülő anyja. A' félénk vagy gyáva ember örökös aggodalom és rettegés közt él; egészségét megrontja az által, hogy ok nélkül szüntelen és mindentől fél; és ezen bátortalansága miatt őt mindenki rabjává teheti, ha neki tetszik. Az illy szolgai lealacsonyulás következtében minden tehetségei fejlődületlenül maradnak, mert ő semmihez sem mer igazán fogni; és így nem juthat azon eszközöknek birtokába, mellyek által életét megédesíthetné.

Mi a' legnagyobb erény? — Legnagyobb erénye minden polgárnak azon jó cselekedet, mint már fűlebb is meg volt jegyezve, mit hazájának hasznára intéz; ámbar vannak itt ott olly nagy hatással bíró férfiak is, kik nem csak egy hazának, hanem több ország' népének is tudnak hasznára lenni; de az ilyenek kevesek.

Mi azon mód és eszköz, melly által bármelly egyes polgár is hazájával, az egész nemzettel jót tehet? — Legsikeresebb eszköz mindenek között a' szabad könyvnyomtatás, vagy szabad sajtó. A' haza, az ország nem olyan, hogy egyik vagy másik vagyonom polgár pénzzel segíthessen rajta, mint a' koldusom.

Ha volna is valamelyik egyes polgárnak sok millió forintja, 's mind azt a' hazának ajándékozna: ezzel vagy semmit vagy csak igen keveset segítene a' hazán.

Ki a' hazával akar jót tenni, annak oda kell törekednie, hogy a' nemzet olly helyzetbe sohase jöhessen, mellyben egy magános polgár' pénzkölcsönére szoruljon; munkálkodnia kell továbbá abban, hogy a' polgári társaság' tagjai közt senki rendkívül gazdag ne is lehessen. Mert a' hol ez történik, világos jele, hogy a' társaság' dolgai nincsenek igazságos rendben.

Van e még más igen sükeres és hatalmas eszköz, mellynek segédelmével a' hazának sok és nagy hasznot tehetni? — Másik hatalmas eszköz a' jó, minden polgár iránt legigazságosabb törvények.

Ha a' polgárok mind özszebeszelnének és közakarattal valami más akármilyen nagy jót árasztanának a' hazára, az nem volna olly jó cselekedet, mint azé, a' ki végbe tudja vinni, hogy a' hazában mindenki iránt egyenlően igazságos törvények hozassanak.

Igen, de ahhoz, hogy ezt munkába vehesse valaki, hogy polgártársaival közölhesse azon törvényjavaslatokat, mellyeket legjobbaknak, legigazságosabbaknak tart, előbb szabad könyvnyomtatás kívántatik; mert falurol falura, városrul városra csak nem mehet, hogy ott előszóval mondja el, miket tart ő legjobbnak törvényeknek, minden polgár iránt legigazságosabbnak.

Világos tehát, hogy a' szabad könyvnyomtatás az első fok, honnét kiindulni kell. A' ki olly jó cselekedetet akar végbe vinni, melly az egész nemzetre hasson, annak birtokában kell lelni azon eszköznek is, melly által szándékozott jó cselekedetét minden polgárral éreztethesse. És arra más eszköz nincs, mint a' szabad

sajtó, és ennek útján megbányt törvényjavaslatok, 's az egész nemzet' választottai által jóváhagyott, a' király által szentesített legigazságosabb törvények.

De hát szabad könyvnyomtatás nélkül éppenséggel nem lehetne igazi jó törvényeket hozni? — Dehogyan lehet; lehet biz' azt; de mi haszna? míg az ember gyarló marad és szabad akarattal bír a' legfelségesebb, legistenibb törvényeket is áthágja, hacsak valami, vagy valaki őrt nem áll fölötte.

A' szőlőpásztor nincs minden tőkénél, de a' kérmény tilalom' segítségével mégis megőrzi az egész szőlőt; a' tolvajt visszatartoztatja a' félelem, mert gondolja hát ha ott van éppen a' csősz: így van mind azokkal, kik a' törvényt különben megszegnék, de gondolják, hát ha valaki mégis kitudja és nyilvánosságra hozza?

Mind törvényjavaslatokat kell annak szükségkép ajánlania, ki az egész haza iránt kíván legfőbb erényt gyakorolni? — A' következőket:

1. Magyarorszában mindenki nemes, vagy ha tetszik: mindenki egyenlően csupán polgár.

2. Magyarorszában mindenki és mindenben tökéletesen egyenlő jussal bír.

3. Ez országban senkinek mások fölött kiváltsága, vagy szabadalma nincs; mindennemű privilegium el van törölve.

4. Az urbér váltságdíj nélkül az egész országban meg van szüntetve.

5. Az országos költséget mindnyájan együtt közösen, kiki vagyonának mennyiségéhez képest, viseljük; hanem

6. Azon birtokosok, kik az urbér váltságul

elestek, kárpótlásul e' helyett e' törvény' kihirdetésétől számítva három esztendőig még nem tartoznak résztvenni a' közterhek' viselésében; azonban a' kamarai, koronai és egyházi javaknál természetesen nincs helye a' kárpótlásnak.

7. Minden községnek (falu vagy város) és megyének egész népessége választja mind rendes elöljáróit, mind pedig országgyűlési követeit.

8. Az országgyűlés minden esztendőben tartatik Budapesten, 's ujesztendő napján kezdődik.

9. A' kormány Budapestről igazgat. 'S a' t.

10. Minden censura, mint különben eddig is törvénytelenység, ezennel eltörölve van.

Ez nem sok ugyan, egy levél papirosnak egyik oldalára is lefér, de azért elég egy országgyűlésre.

Igen de jők e, üdvösek e az illy féle törvények az egész hazára nézve? — Minden bizonyynyal; hogy ezek jők, természetes okosságu ember kétségbe nem vonhatja. A' ki azt mondaná, hogy ezen törvényjavaslatok nem javára szolgálnak a' hazának, arról azt kellene mondanunk, hogy az vagy örült, vagy ellensége a' hazának, rosztat akar a' hazának.

Ugy ám, de a' kormány nem fogna ezekbe beleegyezni. — Mikor az egész nép' képviselői határoznak, akkor gyávaság, alacsonság, de valóságos esztelenség is volna a' kormányt kérdezni meg, hogy beleegyezzen. méltóztatik e. A' nemzet, a' nép parancsol: a' kormány engedelmeskedik az országgyűlésnek; a' kormány' hatalma az egyes megyék fölött van, de az országgyűlésnek alája van rendelve. Ezt hozza magával a' dolgok' természete.

Es mind jó volna, ha nem e' legközelebbi ország-

gyűlésre csak a' nemesség' képviselői mennek az eddigi törvény és szokás szerént; fognak e' ők ilyenféle törvényeket akarni, és ha igen, engedi e, beleegyez e a' kormány? — Mihelyt a' követek Pozsoubá össze-
gyűlnek, legeslegelső dolguk lesz azt nyilvánítni, hogy ők az egész nép' nevében jöttek össze, tehát legelőször azon törvényt hozzák, hogy az egész nép választja a' követeket. És midőn ezt a' követek' táblája kimondja: azonnal megszűnt a' kormány az országgyűlés fölött hatalommal birni, következésképen soha többé nem szükséges könyörögni.

Hogy pedig a' jövő országgyűlési követek ezt tenni fogják, annyi bizonyos, mert

1^{ör} A' nemességnek saját haszna sürgeti ezt tenni; ha nem tenné, életét veszélyeztetni.

2^{ör} Ez ország egyenlő jussal mindnyájaé (a' zsidókat kivéve), ki benne született; tehát csak olly törvényt hozhat az országgyűlés, melly minden lakos iránt egyenlően igazságos; mit az egész nép józan észszel magáénak vallhat.

3^{ör} Ha a' jövő országgyűlésre menő nemességnek jusa van csak olly törvényt hozni, melly csupán a' hat-százezer nemességnek kedvez: akkor a' dolgok' természete szerént a' tizenegy millio nemnemesnek még inkább jusa van szinte olly törvényt hozni, melly neki kedvez.

4^{ör} Ha a' nemesség nem illy általános, mindenkinek egyenlő igazságos törvényt hozna: árulást követne el az egész nép — a' milliók ellen; és készakarva háborut kezdene nemnemes atyjafiai ellen.

Én tehát tökéletesen hiszem, hogy ezek megvalósodnak, reményeink teljessednek.

1
2
3
4
5

6

7
8

A d ó s F i z e s s:

(Statusadósságot).

**A kinek kedve van más' adóssá-
gat fizetni, jelentse magát Bécsben.**

I.

Ezen könyvecskének cziméül egy ismeretes közmondást választottam, mit még így is szokás mondani: „kezes fizess.”

Valami furesa dolgot rebezgetnek itt Budapesten, nem hiszem, hogy ti falusi barátim, földmives magyar testvéreim hallottátok volna, tehát elmondom nektek.

Tudnillik azt híresztelték, hogy Bécsben a' fő-kanczelláriust, gróf Majláth Antal urat, arra szőlítették föl, hogy, mivel Magyarország az austriai birodalomnak felét teszi, és minthogy Austriának ezer és néhány száz millio forintnyi országos adóssága van: ennek felét vegye át Magyarország 's Majláth a' főkanczellárius írja alá.

Azonban, hogy Magyarország az austriai birodalomnak felét, vagy részét tenné, azt kereken tagadom, mert hazánk mindekor önálló, független ország volt 's most is az, mit más munkában mutogattam, melynek czime ez: „Hunnia' Függetlensége.”

Beszéltek és írtak már több esztendővel is erről. Nem mondták ugyan éppen felét, hanem csak azt, hogy ezen rémítő nagy adósságnak egy részét elvállalhatná Magyarország: de hogy erre most minden tétovázás

nélkül a' főkanzelláriust felaxólitották volna, alig lehetni, hiszen ez nagyon furcsa, igen nevetséges dolog volna, tehát nem is hihetem. Majd elmondom okaimat, mért nem hihetem.

Azon jó szívű, irgalmas, és könyörületos magyar urak, kik ezt már itt néha pengették, ám tegyék, ha olyan sok pénzük van, majd Austria szépen megköszöni nekik.

Egyébiránt ha azon irgalmas urak, kik Austria' országos adósságának egy részét elvállalnunk tanácsolták, ha már nem tudják pénzüket hová tenni, sokkal jobban cselekednének, ha a' szegény magyar népnek most már terhes porczióját segítenék fizetni, legalább a' magok jobbágyaik' részét vállalóak magokra.

Vagy pedig az is jobb volna, ha az urbér' megváltására adnák jobbágyaiknak azon pénzt, mit más ország' adósságának fizetésére kívánuak szánni.

Igaz ugyan, hogy keresztény vallásunknak alapja ez: „szeresd felebarátodat mint tenmagadat,“ tehát Austria' lakosát is szeretni kell; de a' szeretetnek természetes fokozatai vannak, mert édes anyámat és testvéreimet jobban szeretem, mint azokat, kiket soha nem is láttam.

És tudjátok e barátim, mért szeretem inkább anyámat és testvéreimet, mint az idegent vagy ismeretlen embert? Az anyát nem azért, mivel engem szült, és a' testvéreket sem azért, mivel ugyanazon méhéből származtak, mellyből én, hanem mert jót tettek velem, ápoltak, gyámoltak kicsiny koromban, játszottak velem, és ezalatt hozzájuk szoktam. Így támadt bennem a' nagyobb ragaszkodás, vonzódás hozzájuk; ebből fakadt a' hő szeretet irántok.

Nem hiszem, hogy olvasóim közül csak egy is tagadni bírná, vagy kétségbe vonni tudná, hogy ha egy kiadót helyett születik más anyának emlőire tesznek, és ezen más anyának gyermekei vannak, kikkel az fölnevelkedik: ezen anyát és ennek gyermekeit fogja testvérei gyanánt szeretni.

A' szeretet kölcsönös jócselekedeteken alapul; mert az olyan ember, ki azt állitaná, hogy inkább kell azokat szeretni, kik velünk semmi jót nem tettek, de sőt rosszat cselekedtek, mint azokat, kik irántunk jótéteményekkel viseltetnek: az olyan, emberi természetét tagadná meg.

Borzadással halljuk, midőn mondják hogy ez meg az, apját, anyját, testvéreit ülte meg. Mért iszonyodunk ennek még hallásátul is inkább, mint ha mondják, hogy itt vagy ott egy embert megöltek? Azért, mert érezzük, hogy a' szülők és testvérek iránt több kötelességünk van, mint más idegen ember iránt. És mért van több kötelességünk? mivel a' szülők és testvérek sok szívesseggel viseltettek irántunk.

Mondám a' szeretetnek fokozatai vannak, mit keblünkől kiirtani nem bírunk; kiben ez nincs meg, az vagy még csak igen állati ember, vagy annyira romlott, hogy az állathoz lett inkább hasonló.

Példának okáért egy valakit a' sors messze földre vetett, hol azonban megszokott, vagyonossá lett, s igen boldogul, legalább jó módban él. Egyszer történik hogy váratlanul három ember vetődik hozzá; egyik édes apja, másik ismerőse, mert abból a' helységből való, honnét ő; a' harmadik pedig idegen, kit sohasem látott.

Ugyan mellyikhez a' három közül viseltetik nagyobb szeretettel az említett házigazda? Bizonyosan

édos apjához, hacsak valami rendkívüli eset miatt kivétel pincs; mert vannak rá példák, hogy az apa és gyermekek között ellenségeskedés támad, de ezek kivételek, és sohasem történik ok nélkül.

Ha már most üzszevetjük Austria' lakosát és Magyarország' lakosát, ugyan melyiket kell a' természetnek rende szerint inkább szeretnie egyik vagy másik igen nagy birtoku magyar mágnásnak, az austriait e, kinek legkisebb emberségével soha nem élt, vagy a' magyart, ki ő mágnás méltóságával olly sok jót tett, érte annyit dolgozott, izzadott, de még éhezett is?

A' magyar, ő mágnás méltóságának honfitársa, viszi a' haza' terheit, ez csinálja az utakat, hogy ő mágnás-sága ingyen mehessen rajta; a' magyar bemunkálja ő mágnásságának földeit, hogy aztán pénz töltse zsebeit; a' magyar, fiait katonának állítja ki, hogy ő mágnás-sága félelem nélkül biztosan költhesse el azt, mit neki már a' magyar beszerezett; 's a' magyar, katonául kiállított tulajdon gyermekeit maga véres verejtékkel szerzett vagyonkájából még tartja is, csak hogy ő mágnás-ságának semmijébe se kerüljön: és ha csak egy szikrája van benne az igazságnak, ha emberi természetiből egészen kiforgatva nincs: melyiket kell inkább szeretnie, az austriait e, kinek emberségével sohasem élt, vagy pedig a' magyart, ki érte mindent, de mindent végbe vitt?

Azt szokjuk ugyan mondani: „kiki a' magáéval tehet a' mit akar, kinek mi köze hozzá?“ e' szerint tehát a' nagy birtoku magyar mágnás ha éppen olly nagyon jó szívu és irgalmas, minden jövedelmét, vagy annak nagyobb részét Austria' adósságának lerovására

segedelemül adhatja — de hogy aztán ez eszes, igazságos, erkölcsös cselekedet e, az más kérdés.

Én azt mondom, hogy először nem volna eszes cselekedet, és nem is tartom szükségesnek mutogatni, hogy ez nem volna eszes cselekedet; hiszen maga az austriai önkénytelenül azt mondaná: „beh jó bolond az a magyar; a mi adósságot mi csinálunk, azt ő kifizeti.”

Másodszor igazságos cselekedetnek sem mondhatni; mert a ki mit és mennyit a hazától vesz, annyit köteles, mint kölcsönt, a hazának visszafizetni; és ha azon felül még marad neki elajándékozni valója, azt már bizvást fordíthatja akárhová, ha tetszik az austriai adósságnak viselésére.

De erkölcsös cselekedésnek sem nevezhetni; mert erkölcsös más teljességgel nem lehet, csak az, mi a szoros igazságon alapszik; igen de az nem igazság, hogy egyik másik nagy birtoku, jövedelmét, a mit a hazából merít, más nemzetnek ajándékozza; hiszen ha ez igazság volna, úgy azt is igazságnak kellene tartanom, midőn valamelly egyes embertől ötvenezer forintot kölcsön kérnék, de aztán neki nem fizetném sem a kamatot (interest), sem a tőkét, hanem egy koldusnak ajándékoznám oda.

De azt tekintetbe sem akarjuk venni, hogy azok, kik szegény Austrián könnyűülni akarnak, eszesen és igazságosan fordítják e jövedelmüket az austriai adósság viselésére, a helyett hogy azt tulajdon hazájoknak, mint tőle vett kölcsönt, visszafizetni igyekeznének: de az igen szép, igen cifra, hogy ők magok nem is szándékoznak egy krajczárt sem adni, hanem hogy mások, tudnillik mi a szegény nép vállaljuk magunkra.

Ugy e gyönyörű dolog ez? Austria roppant adósságot tesz, aztán némelly magyar mágnás azt mondja Austriának: no semmit sem tesz, ne basulj, majd okkal móddal rábirjuk mi a' bohó magyar népet, hogy a' te adósságodnak egy részét, vagy felét magára vállalja.

Azonban erről majd alább szólok, lehet e, szükség e ezt tennünk? hanem előbb okaimat akarom elszámlálni, miért nem hihetem, mint főlebb mondtam, hogy a' főkancellárius ennek elvállalására felazólitott volna.

Ki szólíthatta volna fel?

A' király nem, mert a' király törvénytelenséget nem követhet el; a' király koronáztatásakor esküvéssel fogadja, hogy a' nemzetnek jussait, szabadságát szentül megtartja; igen de a' nemzetek egyik legsarkalatosabb jusa a' küzadórul országgyűlésen rendelkezni; az illy adóssági teher' kamatjait pedig máskép leróni nem lehet soha, csak küzadózás által.

Austriának főkormányja sem szólíthatta erre föl, és pedig több okbul nem; először azért nem, mivel igen mivel, felvilágosodott férfiakból áll, kik magos miveltségüknél fogva étlátják, hogy ez igaztalanság volna a' főkancellárius' részéről ha belegyezne; másodszor, Austria' kormányának tagjait igen mély belátásu férfiaknak hiszem, tehát szükségké tudniok kell, hogy illy valami nagy adósság' elvállalása, nem a' kancellártul, hanem az országgyűléstől függ; harmadszor Austria' kormányát igazságosnak is gondolom, ugyde igaztalanság volna részéről azt kívánni, hogy az ő adósságukat más nemzet fizesse; negyedszer, Austria' kormányát méltányosnak is tartom, miszerint át kell látnia, meg kell ismernie, hogy abbal a'

roppant adósságból soha egy krajczár sem fordítatott Magyarország' jólétének előmozdítására, és mégis azt kívánni, hogy mi azt fizessük, méltánytalanság volna; de ötödször azért sem szólithatta fel, mivel Austria' kormányának Magyarország' kormányához semmi köze sincs, kivevén azt, hogy mindenik nemzetnek kormánya köteles arra ügyelni fel, hogy a' nemzetének jussait, sem egyik sem másik szomszéd kormány ne csorbit-hassa, 'stb.

A' budai magyar kormány, azaz, a' királyi helytartó tanács sem szólithatta fel, és pedig szinte több okból nem, mert először a' budai kormánynak kötelessége különösen arra ügyelni fel, hogy a' törvények szentül megtartassanak, és semmi törvénytelenység ne történjék: ugyde az törvénytelenység volna, ha felszólítaná a' kancelláriust, hogy egy más ország' adósságának részét vagy felét vállalja el; másodszor nem is áll fölötté a' budai kormány a' kancellariusnak, (ámbar igazság és törvények szerint a' királyi helytartó tanácsnak nem csak hogy függenie nem kellene a' bécsi magyar kancellariától, sőt inkább fölötté kellene állnia, mivel felséges királyunk külföldön lakván, a' helytartó tanácsnak kell a' törvényeket végrehajtó hatalommal birnia) tehát miként szólithatta volna fel? de harmadszor a' királyi helytartó tanácsnak nincs is semmi köze ahhoz, mennyi adóssága van valamelly szomszéd országnak, 's hogy azt miként fizeti le, 'stb.

Ugyan ki szólithatta volna tehát a' kancellariust arra fel, hogy Austria' országos adósságának felét vállalja el Magyarország' részére? én teljességgel el nem gondolhatom.

Azonban a' közmondás szerint: farkast emlegetnek a' a' kert alatt kullog; 's a' mint még máskép is szokják ezt kifejezni; tudnillik így: az ürdög nem aluszik, mindenkinek vigyázni kell.

És azért irtam én e' könyvecskét, hogy figyelmeztesselek banneteket; mert hej eső előtt kell ám a' köpönyeg; és hej rossz ám az a' késő hánat.

Mivel mindig emlegetik az emberek a' népnevelést, és pedig emlegetik legkiváltkép a' gazdag birtokos urak, a' tudósok és papok, azt kérdem: mi legfőbb célja lehet a' népnevelésnek? és egyszersmind meg is felelek e' kérdésre; tudnillik: minden ember egymásiránt igazságos legyen.

Én részemről ezen állítástól el nem állok soha, 's mind halálig azt kiáltom, hogy a' nevelésből azon gyümölcsöt kell kiszedni, hogy: legyünk egymásiránt igazságosak; vagy teljesítsük kölcsönösen azt, a' mivel egymásnak tartozunk; de a' nevelésnek még oda is kell munkálnia, hogy az ember többet is tegyen mint a' kölcsönt.

Ez levén az én erős hitem és tökéletes meggyőződésem, természetesen ebből azt kell kihuznom, hogy tehát mindazok, kik a' népnevelést sürgetik, kik magukról azt hiszik, hogy ők igen jó nevelésben részesültek, szinte az igazságot tüzték ki a' nevelésnek legelső céljául; 's magok is igazságosak.

És ha igazságosak, még csak eszük' ágába sem juthat azt akarni, hogy azok fizessenek le valami adósságot nem tettek, ez igaztalanság volna; hanem csak azok fizessék, kik a' kölcsönt fölérték, ez az egyszerű igazság. Ez világos.

Németi Henrik fölvesz kölcsön ötvenezer forintot,

de ő azt lefizetni vagy nem akarja, vagy nem bírja: ugyan van e annak esze, vagy van e annak lelkében, csak egy szikrája az igazságnak, ki azt mondaná: jól van, ha Németi Henrik nem fizet, tehát fizessen helyette Magyarai Béla, holott ez annak se' ünge se' galléra?

Gondoljunk egy igen bárgyu, ostoba embert, nevezzük Léhűtő Miskának 's mondjuk neki: Ládd Miska, Nagykőrös közönség adós háromszáz ezer forinttal, de Nagykőrös nem bir fizetni, ugy e bizony Miska, tehát Czepléd közönsége tartozik azon kölcsönt lefizetni? .

Miska minden ostobasága mellett, és minden bizsonnyal azt fogja mondani: de már az csak nem volna igazság, hogy Czepléd vagy akármelly más közönség fizesse; hiszen a' közmondás is így szól: adós fizess.

Igy van egész országra nézve is. Ha egy ország adósságba veri magát, csak sült bolond állithatná, hogy annak adósságát egyik vagy másik szomszédország tartozik fizetni.

II.

Aziránt tisztában van minden ember, hogy a' mi adósságot valaki csinál, azt nem tartozik más fizetni, hanem tartozik az, ki az adósságot tette; aziránt meg tisztában van minden magyar ember, hogy ha Austria adósságot csinált, Magyarország nem tartozik azt fizetni.

Hiszen eziránt Austria is tisztában van, nem is követelte soka senki egész Austriában, hogy az ő adósságukat Magyarország fizetni tartozik — mondhatja valaki — hanem csak szeretnék, ohajtanák némellyek mind Austriában, mind pedig nálunk, hogy ezt Magyarország barátságbul önként magára vállalná.

Vizsgáljuk e' második szakaszban, a' magyar országgyűlés magára vállalhatja e az austriai adósság' felét, van e erre joga?

Igen is, a' magyar országgyűlés ez adósságot magára vállalhatja; ezt tenni tökéletes jusa van.

És pedig akár úgy tekintsük az országgyűlést a' mint még most van; tudnillik hogy csupán a' nemesiséget vagyis a' szabadalmas osztályt képviseli, nem pedig az egész népet; — akár úgy vegyük a' hogyan lennie kell majd, 's minden bizonnyal lesz is, tudnillik mint az egész nép, a' 15 milliónyi lakosság által vá-

lasztott képviselőket: mind a' két esetben tökéletes jusa van az országgyűlésnek a' már annyiszor említett adósságnak felét, vagy két harmad részét, vagy az egészet is, elvállalni.

Hiszen azt csak senki sem tagadhatja józanul, hogy minden egyes embernek tökéletes jusa van egy valakinek adósságát magára vállalni és kifizetni, ha tetszik: így az országgyűlésnek is jusa van, mert az országgyűlés éppen azon egyes emberekből áll, a' kiknek, mint egyeseknek jusuk van.

Például: Antal, Ákos, Béla, Cziril, Dezső, Endre, Ferencz 'stb. egyes emberek levén, mindenkinek tetszésétől függ valakivel jót tenni, tehát valaki' adósságának lefizetését elvállalni: úgy e esztelenség volna mondani, hogy ezek egyenként kifizethetik ugyan valakinek hétezer forintnyi adósságát, mindenik egy egy ezeret tévén le, de nincs jusuk együtt fizetni le a' hétezer forintot. A' ki ezt merné állítani, azt valóságos bolondnak lehetne mondani.

A' mivel (vagyonnal vagy jussal) birnak az egyesek, éppen azzal bir az egyeseknek özszesése, vagyis társaság, csak hogy természetesen azon arányban vagy mértékben, a' mint a' társaság több vagy kevesebb egyesekből áll. —

Tegyük X. helységben van 50 gazda; tegyük azt is, hogy mindenkinek van ezer forintja. Ha igaz az, hogy kétszer kettő négy, úgy annak is igaznak kell lennie, hogy ötvenszer ezer ötvenezer.

Vagyis, ha X. helységben van ötven gazda, 's mindenkinek ezer forint kész pénze levén azt kamatra (interesre) adja, s' hat száztulit számlálva kap 60 forintot; és ha az ötven gazda együtt, közösen társulat-

ban adja ki ötvenezer forintját kamatra, kap tőle 300 forintot; és ha e' 300 forint elosztatik az 50 gazda közt, jut mindegyikre 60 forint.

Tehát világos, hogy a' társulat mindig annyival bír, (jussal vagy értékkel), mennyive az egyesek birnak öszvesen.

De ugyan mirovaló ezt így mutogatni? — mondhatja valaki közületek — hiszen erről senkisem kételkedik.

Ah barátim, nem ok nélkül teszem én ezt.

Lássátok milly könnyen felelhettek most erre a' kérdésre: mennyi jusa, értéke, ereje van az országgyűlésnek? Most bizonyosan azt felelitek: annyi jusa, ereje van, mennyi azon egyeseknek (kiket képviselnek) öszszes jusa és ereje.

Kik és hányan vannak azon egyesek, kiknek követei az országgyűlést teszik? Azok a' nemesek, és körülbelül hatszáz ezeren vannak; a' papok kilencz ezerre mennek; a' görög papok' száma másfél ezer; a' királyvárosi lakosok mintegy hatszáz ezert tesznek; ide értve még némelly szabad kerület' lakosait, mint Kunok, Jászok, Hajduk 'stb. öszvesen körülbelül kétszáz negyvenkét ezer; — mert ezek is képviselve vannak az országgyűlésen: tehát azon szabadalmazott osztályoknak száma, kiknek követek most az országgyűlést teszik, egy millio, négyszáz negyvenkét ezer, kerek számban.

De hát az egész országban hány ember lakik? egész bizonyossággal nem tudni, némely lyek 15 millióra, mások 12 millióra teszik; hanem vegyük a' közép számot, tudnillik $13\frac{1}{2}$ milliót; és ha már most ezen számbul kivonjuk azok' számát, kik az országgyűlést

követeik által teszik, a' majd másfél millio szabadalmast, marad 12 millio, kiknek jusa, tehetsége és ereje nincs számítva.

Mi következik ebből? ebből az következik, hogy az országgyűlésnek jusa, ereje éppen csak annyi, mennyi a' másfél millio egyes emberek' öszszeségének ereje és jusa; és sem több, sem kevesebb.

Ha az országgyűlést négy millio egyes emberek' öszszesége teszi: akkor jusa és ereje is annyi szükségképen, mennyi a' négy millio egyesek' erejének öszszetételéből támad. Ha pedig mint a' $13\frac{1}{2}$ millio egyesnek ereje, jusa van az országgyűlésen öszszetéve: ekkor igen természetesen az országgyűlésnek jusa, ereje olly nagy, mint a' $13\frac{1}{2}$ millio egyesek' öszszes ereje; vagyis akkor egyenlő az egész nemzet' erejével; mit így szoktak a' tudósok kifejezni: országgyűlés = $13\frac{1}{2}$ millio lakos.

Minden embernek van jusa, szabad akarata és pedig egyenlő jusa valami jót tenni, valakinek adósságát magára vállalni. De éppen úgy van minden embernek jusa és pedig megint egyenlő jusa valami jót nem tenni, azaz valakinek adósságát el nem vállalni; e' kettő elválaszthatlanul együtt szokott járni, vagyis e' kettő tulajdonképen egy.

És minél több ember egyez meg abban, hogy közösen valami jót tesznek, például valakinek bizonyos mennyiségű adósságát lefizetni vagy viselni magokra vállalják, annál kevesebb esik egyre: ellenben minél kevesebb ember nyilatkozik késznek, hogy közösen valami jót tesznek valakivel, teszem adósságát magokra vállalják, annál több esik egyre.

Ha teszem az országgyűlés, úgy miként most még

van, tudnillik egy millio négyszáz negyvenkét ezer szabadalmazottak' öszszesége (vagy: országgyűlés = 1,442,000) vállalja el Austria' adósságának felét, igen sok esik egyre; ha pedig az egész 13½ millio nép' képviselőiből álló országgyűlés vállalja el, akkor kevés esik egyre.

Már csak az eddig mondottakból is mindenki világosan láthatja, hogy valamint a' másfél millio egész nemesi vagy szabadalmazott osztálynak tökéletes jusa vagy joga van valaki iránt irgalmasnak lenni, tehát azon valakinek adósságát kifizetni: úgy a' 12 millio nem szabadalmazott egész népnek is szintazon tökéletes jusa van jót nem tenni, azaz valakinek adósságát el nem vállalni.

Az életben soha elő nem fordul az eset, hogy valamelly magános ember törvény szerént arra kényszeritnék, hogy egy valakinek adósságát vállalja magára, hogy olly adósságot, mit ő nem tett, fizessen ki (hogy a' fiu atyja helyett, vagy az atya fia helyett néha fizetui kényszeritetik, természetesen nem tartozik ide, és állításom ellen semmit sem bizonyít), mi az egyesekből álló sokasággal szintolly kevésbé, sőt még kevesebbé történhetik meg.

Ha a' nemesség, vagy a' szabadalmazottak', osztályainak képviselői elfogadják a' szóban levő adósságnak felét, ők lássák, Austrián segítenek; de hogy a' nem nemességet, a' 12 milliónyi népet, melly azt el nem fogadta, az elvállalásról nem is tudott semmit, arra szorítsák hogy fizesse, még gondolni is képtelenség.

Igen de a' mit az országgyűlés törvényképen határoz, azt az egész népnek mégis megtartani csak lehet — mondhatja valaki —; mert ha ennek ellene szeged-

hetné magát akárki, akkor a' társaság felbomlanék, kiki tetszése szerint cselekednék.

A' régi századokban hoztak ugyan olyan törvényeket, melyek nem voltak igazságosak, mert csak azoknak kedveztek inkább, kik azokat hozták; de a' mai időben ez már nem úgy van, most olly törvényekkel már nem igen lehet előállani, melyek csak magoknak a' törvényhozóknak kedveznének; tudjuk, hogy a' mi legközelebbi mult országgyűlésünkön olly törvényeket hoztak, melyek minden egyes emberre nézve egyenlően kedvez ők, igazságosak, például az, hogy mindenki, a' ki hazánkban született, egyenlő jussal szerezhethet birtokot ott, hol neki tetszik; aztán hogy mindenki egyenlő jussal bir akármiféle hivatalra.

Azonban ha megengedjük is, hogy bizony még most is hoznak olly törvényeket, melyek inkább csak azoknak kedveznek, a' kik hozták, ezt tehát mégis csak értjük, legalább azokra nézve üdvös, a' kik hozzák: de ha a' magyar országgyűlés azt a' törvényt hozná, hogy Austria' adósságának felét elfogadja: ezzel a' törvényhozás, a' szabadalmasok' osztálya, magának sem használna.

Miő képtelenség volna tehát föltenni, hogy az országgyűlés olly törvényt hoz, melly magának sem használna ugyan semmit, de az egész népre nézve iszonyu káros is volna?

Sőt, mivel már a' nemesi osztály kénytelen átlátói, hogy a' közterhek' viselésében szükségkép rész kell vennie, tehát a' talán elvállandott adósság az ő vállaira is nehezülne; neki is szörnyűképen ártana. Nem is képzelhetni tehát józanul, hogy az országgyűlés ez

adósságot törvényileg magára vállalja; hanem a' közmondást fogja mondani: adós fizess.

Hiszen ha az országgyűlés törvénykép határozná, hogy valakinek adósságát el kell fogadni: úgy nem sokára azt is megérnénk, hogy a' roppant adósságokkal terhelt mágnások' tartozását is majd mások' nyakába csapnák mondván: fizesse az, kinck pénze van, vagy fizessé a' szegény nép!

De hát ha kényszerítik, vagy ijesztgetve és fortélyosan rábirják mégis az országgyűlést? — mondja talán valaki — akkor csakugyan mindnyájan, nemesek és nemnemesek odabajtjuk nyakunkat hogy üljenek rá és azon adósságot is viselni fogjuk, vagy akarjuk vagy nem. De atyafi, esztelen beszéd ez. — Ugyan ki kényszeríthetne erre egy nemzetet, 13 1/2 millióbul álló nemzetet?

Igaz ugyan, hogy voltak idők, mikor katonaság volt Pozson körül elhelyeztetve, azon esetre, ha a' tek. Rendek rá nem állnának arra, mit a' kormány kíván, tehát majd szuronyokkal, fegyverrel kényszerítik rá: de azon idők elmúltak.

Most már nemes és nemnemes bizonyos tekintetben egygyé olvadtunk, egyenlő jussal birunk; a' legutolsó jobbágy gazda, ha nincs is kész pénze, pénze e' hazát éppen olly jussal mondhatja magáénak, mint a legelső gróf; vehet, szerezhethet saját birtokot.

Ha a' régi időben valamit ki akart vinni a' kormány, (kormány alatt mindig a' királynak tanácsadóit értem, mert föl sem szabad tenni, hogy maga a' király akarjon valami törvényteleniséget, mert hiszen ő megesküszik koronáztatásakor, hogy a' törvényeket szentül megtartja) az országgyűlés' tagjainak egy részét le le-

betett kenyerezni, mert azok is gyarló emberek voltak, főképp pedig mivel a' magok hasznát sem voltak képesek átlátni; ha ezen az úton nem lehetett boldogulni, vagy elhalasztotta a' kormány jobb időkre, vagy egyenesen éreztette a' tek. Rendekekkel, hogy az országgyűlés nem elég erős a' kormány irányában, mivel csak a' nemesi osztálynak képviselőiből áll, vagy még ahhoz is nyulhatott, ha másképp sehogy sem boldogult volna, hogy az egész népet ingerelte volna fel a' nemesség ellen.

De mind ez többé nem megy soha, mert az ember okul, tanul, a' historiából, meg az országgyűlési irományokból is; mindenki átlátja a' maga hasznát, így a' magyar országgyűlés is.

Eddig a' magyarországi nép, tudnillik a' nemnemes nagy tömeg olly hiszemben volt, hogy neki a' nemesség, a' földesuraság egyáltalában roszakarója, sőt ellensége: ellenben hogy a' kormány csak jótevője, jóakarója a' népnek, 's hitte a' nép még azt is, hogy a' földesuraság még inkább zsarolná a' népet, ha a' kormány engedné (no de szó a' mi szó, vannak is illy zsarnok földesuraságok, kik utolsó csöp vérének is kiszíják a' szegény jobbágyt, ha a' kormány némiképp és némi esetben pártját nem fogná szegényeknek; de én nem egyes kivételtől itélek, hanem az egész nemességnek gondolkodásmódját, cselekvését veszem föl), azonban e' hamis hitből kijózanodnak az emberek, ezt már ma kevesen hiszik.

Ti barátim, salusi földmives testvéreim nagy tévedésben voltak eddig; mindig azt hittétek, hogy a' mi és a' hol valami jó történik, azt csak maga a' király teszi (sokan küszöletek császári címet használtak, pe-

dig tudnotok kell, hogy nekünk nincs császáruk, hanem királyunk) elleuben a' mi rossz történik, azt gondoltátok, hogy az csak a' nemességtől származik; ez azt mutatja, hogy nem fogjátok fel világosan. Hiszen azt csak tudjátok, hogy nálunk törvények vannak, azok szerint cselekszik a' király is, meg a' nemesség is; ha jó háromlik az országra, annyiban eshetik meg, mennyiben a' törvények jók. Egyébiránt a' király maga nem tesz, hanem tisztjeire bizza, mert hogyan győzné ő maga? és aztán ezen tisztetek is hibáznak, meg a' nemesség közül is sok nem tartja meg a' törvényt: így származik aztán a' baj, a' rossz.

Csak az 1843 — 4 esztendei országgyűlés előtt is a' kormány úgy fellázíthatta, fölingerelhette volna nálunk is a' népet a' nemesség ellen, mint most a' minap Gallicziában történt, hogy tíz ezüst forint jutalmat ígértek annak, ki egy nemest agyonüt, mint az ujságokban állt.

De barátim, a' magyar nemesség dicsően viselte magát a' múlt 1843 — 4 évi országgyűlésen, midőn azon törvényt hozta, hogy Magyarországon minden ember, nemes és nemnemes tökéletesen egyenlő jussal szerezhet saját birtokot. Mostantul fogva nem tekinti egyik rész a' másikat ellensége gyanánt. A' mi rossz vagy ártalmas tétetik, azt nem a' nemesség, hanem a' kormány és a' vele egyetértő főbb nemesség' néhányai eszközlik.

Az emberek átlátják mi igazságos, mi nem; de ha egyszer nagyon hozzá szoktak, ha már bele vannak szoktatva nevelve abba, a' mi nem igazságos: azzal felhagyni szörnyű nehezükre esik, nagy megerőtetésükbe kerül, azért tehát azt inkább csak folytatják, és önként le nem mondanak róla, míg kényszerítve nincsenek.

Minden nemzetnél úgy volt és van sok helyen még ma is, hogy némelyek történetesen megvagyonosodtak, elhatalmasodtak 's csak magoknak formáltak jusokat, a' többséget a jámbor sokaságot pedig okkal móddal elámítva arra birták, hogy csak nekik szolgáljon: így támadtak a' nemesi, és szabadalmas osztályok.

És e' szabadalmas osztály sehol, egy nemzetnél sem mondotta, hogy ez igazságtalan állapot; ezt meg kell változtatni; minden embernek egyenlő joga van e' földhöz; nem mondott le önként igazságérzetéből indulva előjogairól, hanem véres forradalmak, revolúciók által víták ki magoknak a' népek elnyomott szabadságukat: de a' magyar nemesség (örök dicsőségére legyen mondva) első példáját mutatta a' világtörténetben, hogy önként mondott le szabadalmáról, midőn ama törvényt hozta, mellynél fogva mindenki, ki ez országban született, egyenlő jussal bírja e' hazát.

Tudjátok meg tehát ti nemnemes barátim, hogy a' puszta nemesi név már most semmit sem ér, egyenlő polgárok vagyunk mindnyájan.

Nem történt meg minden, az igaz; a' közterhet nem viseli még a' nemes atyafi; a' hivatalbelit meg a' törvényhozót vagy országgyűlési követet még nem választják a' nemnemesek is; de a' nemességen ez sem mult, ez is megtörtént volna, hanem a' kormány volt ellene; de ez is csak a' legközelebbi országgyűlésig huzódott el, a' mikor törvény fogja kimondani, hogy: az országgyűlési követeket egyenként az egész nép választja, 's a' közterheket egyenlően fogja viselni nemes és nemnemes, kiki vagyonának mennyiségéhez képest.

Ha valaki irigyelné a' magyar nemességnek ebbeli

dicsőségét, 's azt mondaná: Ah! a' magyar nemesség sem nagylelkűségből tette ezt, hanem mivel a' szükség kényszerítette, — azt felelném neki: mindegy, ha okos számításból tette, 's nem várta hogy a' veszedelem fejére nőljön, éppen úgy dicsőségre válik esze, okossága, mint válandott nagylelkűsége, ha abból tette.

Én úgy ismerem a' magyar nemességet, hogy az e' lépést sem csupán nagylelkűségből, sem csupán józan számításból nem tette, hanem e' kettő együtt munkálkodva birta rá; nagylelkűsége is sugalta, józan esze is tanácsolta.

Vannak ugyan a' magyar, kivált a' gazdagabb nemesek között olyyak, kiket a' föld' terhének szokás mondani; vannak olly hitványok, nyomorultak, kik megfélelkeznek gyermekeikről és unokáikról; lábbal tapodják a' nemzetiséget; készek áruba bocsátani a' hazát, és pedig csekélységért, nyomorult hivatalért, sőt üres czimért is, de Isten a' napot felhossa a' jókra és gonoszokra egyaránt; hadd éljenek tehát szegények ezek is. Ha belsejükbe láthatnátok az ilyeneknek; kénytelenek volnátok azt tapasztalni, hogy ők boldogtalanok, hogy sorsukat egy józan ember sem irigyelheti.

Vagy van nekik lelkismeretük vagy nincs. Ha van, annak furdalása eléggé bűnheszti, marczangolja őket: ha pedig nincs lelkismeretük, no akkor még kevesebbé irigyeljük boldogságukat.

Ha engem Isten éltet, a' jövő országgyűlés alatt majd egy könyvecskébe összezirom mind azoknak gyalázatos neveit, kik hazánk' veszedelmén mesterkélnek, hogy ti falusiak is ismerhessétek őket, 's az érdemlett tiszteletet nekik megadhassátok.

Az ugyan is bizonyos, hogy a' jövő országgyűlé-

sen nagy dolgok fognak történni. Azt, ki legelő fogja az országgyűlésen megpendíteni, hogy Austria' adósságának felét el kell vállalnunk, nagy betűkkel fogom nektek könyvecskémbe följegyezni.

Én keresztény szeretettel viseltetem minden embertársam iránt és különösen szeretem, sőt majd csaknem imádom derék magyar honfitársaimat: de mind a' mellett, ha majd a' jövő országgyűlésre a' követeket kell választani, 's ha minden vármegyeház előtt egy akasztófa állna, 's mingyárt felhuznák azt rá, ki a' követeknek utasításul adná, hogy Austria' adósságának felét el kell vállalnunk, nem tudnám sajnálni a' nyomorultat.

Fizesse az, a' ki adós vele.

Ha talán a' legközlebbi országgyűlésen előfordul ezen osztrák adósság, és a' kormány minden áron iparkodnék arra, hogy az országgyűlésnek tagjai közül felénel több pártolja az ő kívánságát: akkor az országgyűlés nagyon meg fog szorulni. Nézzük csak hogyan, és mért?

Tegyük hogy az országgyűlésnek többsége elfogadja, magára vállalja ez adósságot, akkor az országgyűlésnek szükségkép nyilatkoznia kell; tudniillik e' kétőnek valamelyikét kell állítani: vagy azt, hogy az országgyűlés' tagjai úgy tekintendők mint az egész népnek, a' 13½ millióbul álló népnek képviselői; — vagy pedig csak mint a' kiváltságos osztályok' képviselői.

Azért mondtam pedig, hogy a' képviselőknak szükségkép nyilatkozniaok kell, mivel adósságrul van szó. Az adósság olyan természetű, hogy itt elmulhatlanul szükséges tudni, ki fog fizetni, sőt mindenek felett csak ezt kell tudni: ki fizet?

Már főlebb mondtam, de ha nem mondtam volna

is, kiki az életből tudja, hogy bár mennyi visszaélés, igaztalanság, erőszakoskodás történik is az országban, vagy a' polgári társaságban; de azt csakugyan nem tapasztaltuk még, hogy csak egyetlen egy embert is akár törvényszék, akár kormányzó hatóság arra kényszerített volna, hogy egy valakinek világos adósságát vállalja magára 's fizesse ki.

Ha ez nem történik egyes magányos emberrel, még kevésbé történhetik egész nemzettel. A' törvényhozás, vagy az országgyűlés nem fogja határozni, mondani: 'te nép, én neked parancsolom, hogy Austria' adósságának felét vedd vállaidra, azt viseld, ha leroskadsz is alatta.'

Az országgyűlés nem lehet igazságtalanabb mint akármelyik salusi elüljáróság; már pedig egyik közönségnek elüljárósága sem kényszerít csak egyetlen embert sem arra, hogy valaki helyett adósságot fizessen ki, tehát az országgyűlés is még csak egy embert sem kényszeríthet arra, hogy valakinek adósságát fizesse ki, annál kevésbé kényszerítheti az egész népet.

Ime tehát világos, hogy ha ezen adósságrul szó találna lenni, az országgyűlésnek szükségkép nyilatkoznia kellene arról: úgy vállalná e' el, mint a' kiváltságos osztályok' képviselője, tehát csupán magok, a' nemesség' vállaira nehezené e' terhet; — vagy pedig az egész nép' nevében, mint az egész népnek képviselője vállalja magára.

Ha a' nemes atyafiak, 's átaljában mind a' szabadalmas atyafiak utasításul fogják adni a' követeknek, hogy igenis, csak legyenek szivesek abban megegyezni a' kormánynyal, hogy ők ez adósságot ezer örömmel magokra vállalják, 's ha az országgyűlés is azt nyilat-

koztatja, hogy ő csupán a' szabadalmassakat képviseli: akkor természetes joga van az országgyűlésnek ezen adósságot elfogadni, magára vállalni; mert hiszen a' többi népnek, a' 12 milliónyi tömegnek vagy sokaságnak ahhoz semmi szólója sincs, ha a' szabadalmassak és nemesek olly adakozók, olly irgalmas szívűek 's egy szomszéd nemzetnek fele adósságát magokra vállalják.

Ekkor aztán természetesen az országgyűlés igazságos lelke' sugalmából azt is meghatározza, hogy az egész népnek adója semmivel sem szaporodik, mert az adósság' lerovása külön vettetik ki csupán a' nemesekre, ennek a' népnek eddigi szokott adójával nem szabad összezavartatnia. Sőt, hogy a' nemességet következetlenséggel ne lehessen vádolni, még többet kell szükségkép tennie; tudnillik ha idegen nemzet iránt olly nemes lelkű, olly jó szívű, hogy annak adósságát önként elvállalja, — a' magyarországi nép iránt ha nem épen olly jótévő is, de legalább igazságosnak kell magát mutatnia, bebizonyítania, azaz kölcsönös köteleességét kell lerónia, tehát a' nép által vitt terheket meg kell osztania, a' közterheket közösen kell a' néppel viselnie; mert az természetlenség lenne, hogy más nemzet iránt tulságosan jó, a' maga magyar testvérei iránt pedig még csak igazságos sem lenne; még csak a' kölcsönös köteleességeket sem teljesitené iránta.

És ezen értelemben — mondom — az országgyűlésnek tökéletes joga van az osztrák adósságot magára vállalni, a' nemességre — melynek ő képviselője — kivetni.

Ha ellenben az országgyűlés jobbnak látandja úgy nyilatkoznai, hogy ő az egész 13¹/₂ millió népnek kép-

viselője; tehát a' netalán elvállalandott adósságot szinte az egész nép' vállaira kell elosztani (mert a' gyöngeszűz vállakat csupán aligha fel nem tűrné): előbb ezen nyilatkozatot vagy határozatot törvényképen kell a' király által aláíratni, szentesíttetni, 's aztán kihirdetni, mert különben érvénytelen lenne, vagyis nem volna ereje.

Ugyde ha az országgyűlésen leendő tek. Rendelet azt hirdetik ki törvényül, hogy ők csakugyan valóságosan az egész népnek küldötte, követei; csak azon esetben tehetik, ha újra követválasztás tartatik minden megyében, 's ha az egész nép ugyan azokat találja választani, kik már úgyszólván együtt vannak törvényhozásra, 's ha azonkívül a' helységeként kiszemelt derekabb emberek a' vármegyeházba összehagyulkezve azon utasítást adnák a' követeknek, hogy minden esetre az adósságot csak vállalják el minden áron.

Ezt jól meg kell értenetek barátim, tehát röviden még egyszer lássuk.

Ha a' jövő országgyűlésen azt vallják a' törvényhozók, hogy ők csak a' nemességet, a' szabadalmas osztályt képviselik: a' magok' rovására elvállalhatják az osztrák adósságot, ezt tenni jusuk van, 's a' népnek nincs hozzá szólója: ha pedig magokat az egész nemzet' képviselőinek vallják és állítják, hogy ez ne pusztán, gyermekes állítás legyen, ki kell tüntetniük, hogy ők csakugyan az egész népnek választott képviselői.

Ez pedig kétféleképp történehetik meg; először vagy úgy, hogy időt kimélni akarván tüstént olly törvényt alkotnak, melly azt kimondja, hogy jelenleg is és minden időben az országgyűlés az egész nép által választott követekből álland, habár még most ez egy

alkalommal csupán a' nemesek által választattak is, de hogy magokat már most is az egész nép' megbizottainak igazolják az egész nép' érdekében, az egész népnek javára, minden iránt egyenlően igazságos törvényt alkotnak; vagy pedig másodszor úgy történhetik meg, ha magokat új választás alá bocsátják. De annyi bizonyos, hogy ha majd az egész nép' képviselőinek vallják magukat, olly törvények által kell ezt bebizonyítaniok, mellyek ellen egy igazságos embernek se lehessen kifogása. Igen de erre nézve igazságosabb törvény nem is képzelhető, mint ez: „Magyarországban mindenki tökéletesen egyenlő jussal és szabadsággal bir.“ Ugyde ha ez egyszer ki van mondva, az egygyé olvadt nép soha olly bolondságot el nem követ, hogy valamely más nemzetnek vagy kormánynak adósságát magára vállalja.

Bár mellyike történjék e' kettőnek, a' szóban forgó adósságnak elfogadását nem is gondolhatni.

Az első esetben nem; mert ha a' törvényhozók tetteleg, azaz ujon hozandott jó törvény által akarják bebizonyítani, hogy ők csakugyan az egész nép' érdekében dolgoznak, éppen úgy, mintha őket már az egész nép választotta volna: képtelenség nélkül nem fogadhatják el az adósságot, mivel ez a' nép' érdekével, hasznával, homlokegyenest ellenkeznék; hiszen lehetne e valami károsabbat eszközölni hazánkra nézve, mint ezen adósságot elvállalni? és cselekedett e valaha törvényhozás esztelenebbül, mint a' mi országgyűlésünk cselekednék, ha ezen adósságot elvállalná?

A' második esetben sem gondolhatni, tudniillik azon esetben, ha az országgyűlésen levő követek új választás alá csénének, azaz, ha az egész nép választana, s'

akár a' már meglevők nyernék meg a' nép' bizodalját, tehát a' többséget, akár pedig egészen újak lépnének helyökbe; mert ha az egész nép választ követeket, teljes lehetetlenség, természetlenség, hogy olyanokat válaszszon, kik a' házára nézve ártalmas törvényeket hozzanak; de az adósságot elvállalni ártalmas volna.

Tehát egyik esetben sem vállalhatja el az országgyűlés az adósságot.

III.

Azt mutogattam fölebb, hogy az országgyűlésnek tökéletes jussa van az osztrák adósságnak felét elvállalni; de szoltam aztán arról is egy uttal, hogy mindazáltal nagy esztelenséget követne el, ha ezt cselekedné; mert minden esetre szörnyű kárára lenne az országnak, de sőt talán veszedelmére is lenne hazánknek: most harmadszor a' fölött elmélkedjünk, hogy minő kölcsönös föltételek alatt javasolják ezt némelly emberek?

Azt tudjátok barátim, hogy Osztrákország (azaz Austria) és hazánk közt vám, vagyis úgy nevezett harminczad van; és ez ellen senkinek józanul kifogása nincs, nem lehet; mert Osztrákországnak és akármelly más országnak tökéletes jusa van bizonyos mennyiségű vámot szabni mind arra, a' mit az országbul kivisznek, mind pedig arra, mit az országba bevisznek; és természetesen ezen jusa van Magyarországnak is, de a' miről még eddig nem gondolkodtunk, vámot nem szabunk, hanem az országgyűlés a' kormányra hagyta ugy cselekedni, a' mint jónak látja.

Mint hogy a' mi apostoli királyaink már igen régóta külföldön szoknak lakni, és mivel egyszersmind azon országnak is fejedelmek, a' hol laknak, a' két ország'

kormányja úgy összezabonyolodott, hogy most már azt sem tudjuk hányadán vagyunk.

Ezen összeviszsa keveredett kormány aztán arról a' részről kapott erősebb lábra, a' mely országban maga a' király is lakik; a' mi kormányunk idővel csak alája rendelődött mintegy észre sem véve Austria' kormányának, 's hazánkat csak úgy kezdték tekinteni, mint valami függeléket, mi Austriához tartozik.

Mi természetesebb mint az, hogy az okkal móddal felsőbbségre vergődött osztrák kormány a' határvámokat úgy rendelte el, hogy azok csak Austriának váljanak hasznára?

És az megint igen természetes, hogy olly intézkedés két egymással határos ország közt, mely csak az egyiknek hasznos: a' másakra nézve szükségkép károsnak kell lennie, és pedig a' milly nagy mértékben használ az egyiknek, éppen olly nagy mértékben árt a' másiknak; ez világos.

Nézzük csak a' mértéket vagy fontot; a' mennyire lefelé megy az egyik serpenyő, annyira-fölfelé megy a' másik.

Hogy pedig ezen határvám igen kedvező és hasznos volt Austriára nézve, onnét kitetszik, hogy az országgyűlésen már majd száz esztendő óta könyörögtek a' tek. Rendek, hogy a' kormány megváltoztatni méltóztatnék.

De az én véleményem, sőt teljes meggyőződésemszerént hibáztak ebben a' tek. Rendek. És pedig hibáztak négyfélekép; *először* úgy hibáztak, hogy Austriának jusába avatkoztak; hiszen Austria ollyan vánat szabhat a' maga határán, millyen neki legjobb, let hasznosabb; ehhez senkinek semmi szólója sincs; —

másodszor hibáztak abban, hogy mindig *könyörögtek* ott és akkor is, hol és mikor nem *könyörögni*, hanem határozniok kellett volna: — *harmadszor* hibáztak, és pedig főkép abban, hogy ezen vámot az országunk' közepébe is becsuszni engedték, elnézték, holott ennek csak Austria' határszélén, nem pedig ben hazánknak keblében van helye, sőt oda is felállítatott e' vám, hol Austriával határosak nem vagyunk, tudnillik a' tenger felül és Törökország' szélén; — de *negyedszer* igen nagyon hibázott az országgyűlés abban, hogy Magyar-ország' szélén a' mi hasznunkra, a' mi érdekünkben nem állított fel vámokat, mellyek az austriai vámoknak káros voltát megsemmisíthették volna.

Ezen vám tehát, mellyet Austria intézett a' maga hasznára, fenáll most is, és némely-lyek cserében kívánják Austria' adósságának felét elvállalni; tudnillik úgy, hogy a' kormány vagy Austria törölje el ezen vámot, és a' helyett majd a' magyarok inkább elvállalják Austria' adósságának felét.

Minekelőtte arról szólnánk, hogy józan csere volna e ez, azt kell kérdeznünk: e' két ország közül melyiknek van a' másikra nagyobb szüksége? vagy melyik lehet el inkább a' másik nélkül: azaz Magyarország szorul e inkább Austriára, vagy megfordítva Austria Magyarországra?

Nem szükséges azt hosszasan mutogatni, hogy Magyarország soha és semmiben nem kénytelen Austriára szorulni; ezt minden ember állítja, ki valaha e' két országban megfordult, vagy tartozkodott, 's a' kettőt csak némileg is összehasonlította.

Ha ez áll, pedig áll ám megczáfolhatlanul, hogy Austria inkább ránk szorul, mint mi reá: mi szörnyű

esztelenség volna részünkről temérdek pénzen, az ő
 lazonyu adósságának felén vásárolni meg azt, hogy a'
 vámokat eltörölje köztünk?!

Hiszen nem azért állnak fen Austria' szélén a' vá-
 mok, hogy hozzájok be ne vigyünk semmit, — mert
 nekik mindenük bőségben van, hanem azért, mivel mi
 erőnek erejével csak hozzájok akarjuk vinni azt, a'
 mi nálunk fölöslegesen is van; mivel mi nem keresünk
 más utat, mellyen fölöslegünket kivihetnők; mivel mi
 oktanul nem is azt keressük, hogy gabonánk, mar-
 hánk és gyapjunk 'stb. elkeljen, hanem mi elég bohóan
 azt ohajtjuk, hogy mind az, a' mi eladnivalónk van,
 csak Austriában keljen el.

Ezt látván Austria, rossz néven vehetjük e neki,
 hogy bohóságunkat hasznára igyekszik fordítani? hogy
 kivinnivalónkat jól megvámolja, holott ha más piaczt
 keresnénk természetnyünknek, azonnal eltörölné Au-
 stria a' vámokat, és még meg is köszönné ha hozzá-
 jok vinnénk vám nélkül.

Mi könnyen ellehetvén azon gyár vagy fabrika-
 munkák nélkül, miket Austriából drága pénzen veszünk,
 próbálnánk meg csak egy esztendeig, és ne vinnénk
 semmit Austriába, és ne hoznánk onnét semmit, majd
 meglátnánk mint törölné el a' vámokat ingyen, és eszébe
 sem jutna követelni, hogy mi a' vámok' eltörléseért
 adósságainak felét magunkra vállaljuk.

Ha mi nem vinnénk Austriába természetnyet, azaz
 gabnát, gyapjut, marhát 'stb. nekik sokkal drágábban
 kellene máshonét venniük; és ha mi meg nem ven-
 nők azon gyárműveket, azaz kézimesterségi készitmé-
 nyeket, miket csak nálunk szoktak eladni, sokkal ke-

vesebbét keresnének, ennél fogva kétszeresen nehézükre esnék a' különben is drága élelmi szereket beszerezni.

Ennél fogva Austria kénytelen lenne a' vámokat köztünk eltörölni, csak hogy minél könnyebben lehessen hozzájuk élelmi szereket bevinni, és gyári készítményeket kihozni.

Mert hiszen tudjuk, igen világos dolog, hogy minden országnak vagy statusnak e' két pontra különbséggel kell lennie; tudnillik *először*, hogy minél olcsóbban kapja, minél könnyebben beszerezze azt, a' mire elmulhatlanul szüksége van, vagy a' miben legalább nem bővelkedik; ellenben *másodszor*, hogy minél jobb piaczt, vásárt találjon annak, a' mit eladni szándékozik; igen de a' nagy vámok mind e' kettőt akadályozzák.

Tehát Austria e' két tekintetből kénytelen önként vámjait mi felőlünk eltörölni, annélkül hogy adósságának felét magunkra vállalnók, mihelyt mi a' magunk hasznát, a' mi érdekünket figyelemre méltatjuk 's más piaczt keresünk eladnivalónknak.

Én csak arról akarok itt beszélni, hogy Austria' adósságának felét elvállalni nem kell, mert az nagy esztelenségünket árulná el, és pedig semmi feltétel alatt a' vámok' megszüntetésével sem kell elvállalni: de említést tettem más piacrul, és melyik az a' piacz? — talán kérdezi valamellyik olvasó. Kevés szóval megmondom.

A' más piacz: saját hazánk és a' tengerpart, vagyis a' tengeren túl mind azon ország, mellynek természetnyre szüksége van. Ez jó két piacz, itt nincs az eladó kitéve senki önkényének.

Tudjátok tapasztalásbul, hogy az ember gyarló, és tudjátok meg, hogy azok a' tudós emberek, a' kik

a' sokaság' számára könyveket irnak, azok is gyarlók; mert azok is mind azt predikálják, hogy külföldön kell természetmennyűnket eladni: de gyarlók ám még azon nagybirtoknak is, kiknek igen sok eladnivalójuk van, kik azt erőnek erejével csak külföldön akarják eladni.

Igen érthetően, mint mondani szokás, szinte kézfoghatóan akarom felvilágosítani azok' hibáját, kik természetmennyűket erőnek erejével csak külföldön akarják eladni, holott ben a' hazában is eladhatnák úgy, ha vásárt nyitvának.

Természetes az, hogy a' ki valamit el akar adni, nem azt kell keresnie hogy hol, kinek adja, hanem hogy eladja, hogy pénzt kapjon érte.

Példát mondok.

Magyari Árpád uram igen nagy birtokos ur az alföldön; tiz faluja van egy szélteben 's még puszták is közben.

Gabonája, marhája, gyapja temérdek. A' ki mind ezt meg szokta tőle venni, egy ármányos zsidó, Dunán túl lakik.

Magyari Árpád uramnak temérdek baja van ezen zsidó kupeczczel. Egyszer azt mondja: „A' gyapju nincs jól megmosva, most nincs ára a' gyapjunak, más honnét eleget és szebbet visznek az én piaczmra; a' marha nagyon sovány, de most a' legjobb márhanak ára is leszállt, drága a' takarmány, száraz esztendő volt, nem termett széna, kénytelenek az emberek eladni marhájokat; azt pedig csak nem kívánhatja Magyari uram, hogy magától drágán vegyek, midőn ócsón is eleget kapok; — gabona temérdek termett más országokban, majd csaknem ingyen, vagy fele árán vesztegetik, már tele hordattam magtá-

raimat (gránárium), nem vehetek az idén többet; majd meglássuk, szállítsa ide Magyarai ur.”

El akartam mind azon kifogásokat számlálni, mikkel Izsák gazda, a' zsidó kupecz elő szokott állni, valahányszor igen olcsón kívánt venni (ő pedig mindig olcsón szeretett venni, mint akárki is), de hosszúra terjedne; hanem gondolj magadnak édes olvasóm mindenféle mentegetődzést, kifogást, a' miket csak birsch, azokkal mindig előállt Izsák gazda.

De más kellemetlenségei is voltak Magyarai Arpád urnak. Midőn az eladó árut kellett rendeltetése helyére szállítani, vagy az utak valának igen rosza, vagy a' Dunán nem lehetett áradás, szél, komphiány miatt átkelni, vagy a' jobbágyoknak nem volt szénájok marháik számára, vagy utat csinálni kellett a' lakosoknak menniük 'stb. Végre megunta Magyarai ur, 's a' szentlélek megszállván őt okosabbat gondolt, mi ebből állt: „valjon nem adhatnám e én el itt helyben mind azt, vagy annak nagyobb részét, a' mit el akarok adni?”

Azon helységben, hol Magyarai lakását tartja, vásárt nyitott, és tudtukra adta mindazoknak, kik birtokain laknak, sőt az egész környékben elhíresztelte, hogy nála mennyi eladó gabna, marha és gypju van, megíta a' venni szándékozókat.

Nem jött senki.

Ezen csodálkozni akart — de megfontolván a' dolgot, tehát nem csodálkozott.

Mivel már a' szentlélek megszállván egy okosat gondolt, azon első gondolat más gondolatot szült benne, a' mi ebből áll:

„Ezen emberek olyan természetűek milyen én vagyok, nem képzelhetem tehát, hogy ők készakarva

koplálnak, hogy jobbnak tartásák rosz kenyérrel marhahús nélkül élni, pokróczban járni, fázni: mint jó kenyérral, hússal élni; meleg, csinos, szóval jó ruhában járni.

„Nekik nincs módjuk mindazt beszerezni, a' mit kívánnak; módot akarok nekik nyújtani.

„De miből álljon a' mód? pénzt oszszak ki nekik? nincs kedvem ezt tenni, de nincs is pénzem.

„Hát nem lehetne abban módot találni, hogy ezen emberek jól élhessenek, természetnyem után nekem is pénzem legyen?”

Magyari urnak mindenik helységében volt egy gazdatiszte, ezeket magához rendelte, tanácskozott velök a' fölött, hogyan lehetne a' dolognak más fordulatot adni?

Nem boldogult, mert a' gazdatisztek közt egy sem találkozott, ki valami okos javaslattal mert volna előállani; mindenik attól tartott, hogy ha ő valami más tanácsolna mint maga az uraság, talán, mingyárt elbocsátaná hivatalából.

Ezután mást gondolt Magyari Árpád uram, urilakának udvarán a' hársfák alatt hoszszu asztalt húzatott.

Meghítt mind a tiz faluból három három előkelő gazdát, tudnillik a' birót és két esküdt embert; ezekkel tanácskozni akarván, előbb jó ebédet tálatatott 's Magyari uram velök a' hoszszu asztal mellett helyet foglalt.

Elmondta aztán nekik röviden és felfogásukhoz képest értelmesen szándékát; felszólította őket, hogy mondják el mit gondolnak, jó lesz e az vagy nem? bosszuságára nem tudott tőlük semmit kivenni; de csakhamar eltalálta Magyari uram a' bibéjét, 's nem vette nekik rosz néven, hogy tartozkodók, bizodalmatlanok voltak iránta.

Most először semmi látatja nem volt Magyar uram' költekezésének, de nem sokba vette, mert magából került ki minden, ennivalója elég volt, csak pénzben érzett mindig szorultságot. Elbocsátván tehát a' gazdákat haza, ajánlotta nekik, hogy azok fölött, miket nekik mondott, gondolkodjanak, és hogy a' másik vasárnapra ismét hozzá üzszejejenek, meghagyta nekik.

Együtt levén a' következő alkalommal Nyakas Ferencz első szólalt meg a' dologban következő módon:

„Megkövetem alásan a' nagyságos urat, mi Túrjén a' helység'házához üzszejejtünk és meghánytuk azt, a' mit multkor a' nagyságos ur tanácsolt, és oda üttött ki, hogy a' lakosságnak nagyobb része nem akarja ezt az újítást, mert — már csak kimondom — mert félnek, hogy majd megcsalódnak. Hanem valami huszan vagyunk, kik meg akarjuk próbálni, ha nagyságos urnak nincs így ellenére. Annyit azonban mondhatok, hogy a' többiek is hajlandók lesznek, ha a' nagyságos ur írásban adja, hogy nem lesz kárunkra.“

Kissé megütközött ezen bizodalmatlanságon Magyar uram, de csakhamar azt gondolta magában: ezeknek az embereknek igazságuk van; őket alkalmasint a' gazdatisztek gyakran megcsalták tudtom nélkül is.

Magyar Árpád a' következő nyilatkozatát és ígétét írásba tette, és mind a' tiz helység' számára egy egy példányban leiratta, kezealírásával és pücsétével megerősítette,

„Én alul is megírt Magyar Árpád, szivemből ohajtom, hogy mind azon emberek, kik eddig jobbagyaim voltak és nyomorogtak, szabad polgárokká legyenek és boldoguljanak. Arra nézve ezt az ajánlást teszem nekik,

hogy a' kinek közülök tetszik, egész esztendei robotját 12 ezüst forinton, esztendei minden dézmáját szinte 12 ezüst forinton megválthatja. Hogy pedig ezen évi vált-ságdíjt minél könnyebben kiteremthesse, szabad tetszésére hagyom mindenkinek természetményben is leróni, tudnillik elfogadom mindenkitől a' gabonát azon az áron, a' mellyen kel nem mingyárt aratás után mikor olcsó, hanem ujesztendő táján, mikor a' jószágnak már jó ára van. Azonfelül a' kinek tetszik, kiméretem lelksimere-tesen, becsületesen, igazságosan mindenkinek sessioját a' hozzátartozó legelő mennyiségével együtt egy darabban, aztán gazdálkodjék rajta a' hogy legjobbnak látja. Annak megnyugtatóására pedig, a' ki azt gondolná, hogy majd kisebb, vagy rosszabb darab földet méretek, mint a' mennyije azelőtt volt, tetszésére bizom hogy mérresse ki aztán földet akármellyik földmérővel, és ha kisebbnek találja, mint a' mennyivel azelőtt birt, elengedem mig én élek, minden tartozását; tudnillik robotja' és tizede' váltásdiját. — Kült Urházán 1840^{ik} esztendőben. Magyar Arpád mk. (Pücsét' helye.)

Azon időtől fogva midőn Magyar Arpád uram ezen nyilatkozatát, ígérétét és biztosítását mind a' tíz hely-ség' számára kiadta, azokban soha nem tapasztalt, egészen szokatlan mozgás, sürgés forgás keletkezett.

Magyar urnak az előtte való esztendei gabonája még mind megvolt, tehát ujra vásárt nyitott, vagy áruba bocsátotta természetményét; most már vásároltak tőle a' lakosok, hitelben is adott nekik, sőt legtöbbet kölcsön uj buza fejében. Így minden magtárai kiürültek. De megvolt marhája és gypjuja, ezt nem vették a' la-kosok, hanem itt is egyet gondolt: tudnillik megkioáltá-mindenik helységet, hogy a' mészárszéket: vegyék ki

árendába kedvező feltételek alatt; ezt megtették a' községek, és lassanként fogyott Magyarinak marhája, mert a' lakosok napról napra többet vágattak, több húst fogyasztottak.

A' gyapjuval sehogysem boldogult az uraság, mert ki vette volna meg a' lakosok közül, és mit csinált volna vele? Már két esztendei nyírás volt egy rakásra gyűlve, és vevő nem találkozott. De történt aztán mégis valami.

Mondám fölebb, hogy a' tiz helységben szokatlan sürgés forgás mutatkozott. Egyik helység kiárendálta magát több egymásután következő esztendőre. Másik a' robot' és dézma' váltságdíját fogadta el készpénzül fizetni. A' harmadik arra határozta magát, hogy természetmennyben fizeti le váltságdíját, mint új esztendő táján a' piaci ár lesz. Negyedik község legvagyonosabb a' többi közt az évi váltságdíjnak tőkéjét, vagy kapitalisát kiszámította és azt letenni elhatározta magában, ha az uraság részenként fölveszi és azért elvárakozik a' szokott kamat vagy interes mellett, a' mit le nem tehetne. Beleegyezett Magyarinak. — Az ötödik és hatodik község pedig más módon váltá meg magát. Tudnillik két határuk mentében az uraságnak nagy mocsáros tehát használatlan földe nyult el, Magyarinak ezt kiszáritani, lecsapolni akarván felszólította a' két helység' lakosait, nem vállalnák e' munkát jó pénzért magukra? megegyeztek. Mind a' két helység örök váltságának felét ledolgozta e' mocsárszáritásban. — A' hetedik és nyolcadik helységnek közös határul egy rakoncátlan és rendetlenül kanyargó folyó szolgált, melly gyakori kiöntései által temérdek károkat tett. Magyarinak felhívta a' két helység' lakosait, nem volna e' kedvük örökváltságuk'

fejében egy igyenes csatornát ásni, a' folyót bele vezetni, hogy aztán pusztításai ellen mentek legyenek? A' lakosok készséggel elvállalták. — Már csak két, tuduillik a' kilenczedik és tizedik helység volt hátra, és ki gondolná, ezeknek lakosai magok jöttek arra az okos gondolatra, minthogy látták, miként intézkedtek a' többiek, hogy ők Urházától kezdve a' magok két helységén és határán keresztül a' Dunáig derék utat készek csinálni ugyancsak az örök váltság fejében, mert a' tizedik helység' határa éppen a' Dunáig terjed.

Barátim ti nem is képzelitek talán milly mozgás, elevenség támadt e' tiz helység közt; mindnyájan szabad polgárokká levén olly adásvevés, azaz kereskedelem támadt köztük, millyet Magyar Árpád maga sem remélt olly hamar.

Mindegyik helységben voltak különféle mesteremberek, millyenek faluhelyen lenni szoknak; de még nagyobb szerencsájukra két ifju az egyik helységből mint mesterlegény külföldön vándorlott és dolgozott; egyik mint posztócsináló, másik mint gépész, vagyis ollyan, ki mindenféle gépeket, masinákat csinált.

Ezek' szülői irtak nekik, hogy jőjenek minél előbb haza és itthon telepedjenek meg. Megtörtént, és kevés idő múlva Urházán Magyar Árpád uramnak gyapját kezdték feldolgozni. Magyar ur minden fáradság és költskezés nélkül éppen olly áron adta el gyapját ott helyben, mint azelőtt a' távol lakó zsidó kupecznek; és nem sokára a' lakosok mind az ottan készült posztóból vettek, maga Magyar ur is csak abból a' posztóból viselt ruhát, mi ott az ő gyapjából készült; az új gyárosok pedig jóformán kezdtek gyarapulni, a' helységek gazdagodni, 's Magyar urnak még

eddig eszébe sem jutott más piaczt keresni természetnyinek, mert minden elkelt a' maga piaczn, valamivel olcsóbban ugyan, de mégis több pénze van, mint azelőtt volt. Hát még az az öröm mennyi pénzzel ér föl, hogy annyi ezer embernek boldogságát eszközölte? ezt Magyar Árpád uram többre becsüli, nagyobb kincsnek tartja, mint ha valami más uton módon tízszer annyi jövedelme volna. Ez elég például.

Igaz, hazánkban sokszor annyi a' gabna, hogy semmi ára nincs, tehát más országba szállítják a' természetzők, de mind a' mellett, hogy néha csak vesztegetik a' gabonát, hány millio ember nem eszik nálunk becsületes kenyeret?

Külföldre csak azután kellene eleséget szállítani, mikor már itthon mindnyájan jóllakhatunk; és csak azt kellene kivinni, a' mi a' termésből fenmarad, és a' lakosságnak már nem szükséges.

Ezt tanácsolja a' józanész, az igazság, a' méltanyosság, a' keresztény szeretet.

Mig e' hazában magában elkelhet a' természetny, vagy elkelhet a' legnagyobb rész: addig külföldre ~~nem~~ kellene vinni, és csak azt vinni, mi itt már el nem kel; hej pedig sok elkelhet itt, ha a' $13\frac{1}{2}$ millio embernek mód nyújtatik (vagy ha kieszközlük maguk) naponként jóllakhatni!

Minden egyes gazda csak azt adja el terméséből, mi magának nem szükséges (hacsak különféleképen meg nem szorul); így kell lenni az egész országgal is.

Az ország még úgy is intézkedhetik, hogy egy esztendőre való élelem mindig készen legyen előre, mert háboru, rossz termés, éhség és más veszedelem beállhatnak.

Nem azon kell tehát a' természetűnek lennie, hogy természeténye külföldön keljen el, hanem csak hogy elkeljen; már pedig a' legnagyobb rész, ben a' magunk hazai piaczn elkelhet, mihelyt az akadályok lesznek elhárítva, mellyek gátolják az embert abban, hogy jó kenyeret, húst ehessék.

A' gátok, akadályok' elhárítása pedig úgy történik meg legegyszerűbben, de egyszersmind legsikeresebben, ha az egész 13½ millio népnek választott képviselői e' világos és rövid törvényt hozzák az országgyűlésen:

„Magyarországban semminemű előjog vagy szabadságom vagy privilegium nincs, hanem minden lakos, mindenben tökéletesen egyenlő jussal és szabadsággal bír.“

Ezen rövid kis törvény minden akadályokat elhárít; ez olyan mozgást idéz, hoz elő az emberek között, hogy mindenkinek igen jó étvágya lesz, 's mindenik kereshet annyit, mennyi neki szükséges, következképen minden háznál jó ebédet főznek (csak a' lomba és röstnek tűzhelyén nem fog füstölögni), és ez által a' hazai piacon annyi természetény elfogy, hogy csak győzzenek a' lakosok eleget természetni.

De ha mégis marad sok eladnivalója az országnak, a' természetes okosság mondja, hogy arta felé vigye ki az országbul, merre semmiféle vámos és harmatczados kellemetlenségnek nincs kitéve; és ezen ut a' tenger.

A' milly hosszan határunkat a' tenger öblögeti, ott senkinek gorombaságát, zaklatását 'stb. túrnunk nem kell; ha magunk jónak látjuk valami vámot szabni akár arra, a' mit kiviszünk, akár arra, a' mit behozunk, magunkkal van dolgunk.

Viszszatérek most már arra, mit főlebb emlitem; tudnillik hogy némelyek azért akarnák az austriai adósságnak felét elvállalni, hogy ezért aztán a' kormány törölje el azon vámokat, melyek Austria és Magyarország közt vannak.

Valóban mást nem tudok képzelni, mint e' kettőnek valamelyikét: a' ki az austriai vámok' eltörlését az adósságnak elvállalásával akarja eszközölni, annak vagy feje beteg, azaz őrült, vagy szive 's lelke beteg, azaz romlott, gonosz.

Mint már főlebb mondtam, ha mi próbát teszünk és csak esztendeig nem viszünk és nem hozunk semmit át az austriai határon, hanem visszük a' tengerre a' mi eladóivalónk van, és hozzuk arra, a' mit más világrészekből vennünk kell, 's készítjük magunk a' kézműveket: akkor Austria önként eltörli a' vámokat, mert minden országnak igyekeznie kell azon, hogy minél könnyebben és nagyobb bőségben kaphassa azt, a' mi neki szükséges: igen de kedvezőbb mód nincs, mint ha minden vámot eltöröl, legalább azon árukra, miket az országba be kell vinni; tehát világos, hogy e' vámokat Austria maga fogja eltörölni, minden váltságdíj nélkül.

De ha egy kissé meg akarjuk fontolni a' dolgot, igen jó, hogy Austria és Magyarország közt vámsorompók vannak; hiszen ez egyik igen hatalmas bizonyítványa annak, hogy mi Austriával egy birodalmat nem teszünk, hanem mi egészen külön ország vagyunk, habár királyunk Austriában lakik is. Egy birodalomnak részei közt nem szoktak vámsorompók lenni.

Mi esztelenység volna részünkről temérdek pénzben, státusadósságon eszközölni azt ki, hogy Magyarország'

önállóságának ezen egyik támasza, biztositéka ledöntessék! Ha nem huzott volna itt Austria határvonalt vámsorompókból, magunknak kellene ohajtanunk hogy állítson fel illyet; vagy magunknak kellene illy vámhatárokat huznunk.

Hiszen ha azt ohajtják némellyek, hogy itt ne legyen elkülönző valami, miből az tűnik ki, hogy külön ország vagyunk: akkor egyéb elkülönzéseket is meg kell semmisíteni igyekezniük, millyenek magyar törvényeink, nyelvünk, fejedelmünk' királyi czime, országgyűlésünk 'stb.

Ugy e bizony barátim sok bohó ember van Magyarországban, ki maga alatt vágja a' sát. Ezeket aztán nem is igen lehetne sajnálnunk ha allatuk a' fa ledölné 's özszevazná, csak másokat is agyon ne ütne.

Most azt tekintsük meg, józanészszerű csere volna e, ha mi Austria' adósságának felét elvállalnók azért, hogy vámaikt törölje el?

Bármiként csodálkozzanak némellyek, én teljes meggyőződéseim szerint állítom, hogy ezen vámok nekünk üdvösek, és ha kár háromlott ránk azok által, nem magokból a' vámokból származott, hanem onnét, hogy nem gondolkodtunk, 's a' nem gondolkodásnak természetes következtésében nem tudtunk hazánkban termesztményeinknek piaczt nyitni, és hogy nem tudtunk a' tengerhöz utat nyitni, 's azt hittük ha a' bécsi piacon nem adhatjuk el holminkat, az rajtunk vesz. Ezen balgaságunkat Austria' kormánya igen jól értette hasznára fordítani, és mi kiabálunk hogy e' vámok kárára vannak hazánknak!

Mig a' világon más valahol is elkelhet termesztményünk és pedig olly áron, millyenen Austriában; vagy

míg valaki megczáfolhatlanul be nem bizonyítja, hogy mi sehol el nem adhatjuk annyi nyereséggel termékeinket, mint Austriában: addig erősen áll fölebbi állításom, hogy az ausztriai vámok nekünk hasznosak, ha függetlenségünket semmivé tenni nem akarjuk.

Oda munkálni tehát mégis, hogy Austria ezen vámkokat eltörölje, legnagyobb oktalanság volna; hanem ha mindenfelé eltöröltetnek a' vámok, hogy egészen szabadon, korlátok nélkül kereskedhetni minden nemzettel: akkor természetesen az ausztriai vámokrol is ezt érthetni.

Ha magyar hazánkban a' különböző érdekek egy-egyé olvasztatnak, vagy más szavakkal, ha a' privilegiumok eltöröltetnek 's nemes a' nemnemessel tökéletesen összeolvad: akkor hazánk minden szomszéd nemzetekkel kiállja a' versenyt, és teljességgel nincs ok attól tartani, hogy valamellyik szomszéd ország a' mi iparunkra károsan, elnyomóan hat, és pedig azon egyszerű oknál fogva, mivel egy nemzet sem bir szomszédságunkban polgári józan alkotvánnyal; már pedig világos az, hogy csak ott támad nagyobb szorgalom, ipar, hol a' polgárok a' magok által hozott törvény' korlátai között szabadon mozoghatnak, 's a' kormánynak önkénye által akadályozva nincsenek, annak jó vagy rossz kedvétől nem függenek.

Egyébiránt mi magyarok egyedül, minden más nemzetek között különös kivételül állunk; mert ha minden nemzet tárt karokkal fogadná is az általános kereskedelmi szabadságot, miszerént sehol semmi vám nem létezne, ránk nézve az azért volna még most káros, mivel sokféle zagyva nép lakja hazánkat, 's ha az egész világnak tárva nyitva állnának országunk' kapui,

könnyen kárát vallhatná nemzetiségünk, míg majd vagy
húsz év alatt meg nem erősülendett.

Még sok mindenféle okokkal tudnám támogatni,
hogy nem lehet, nem szabad Austria' adósságának felét
elvállalnunk, de szükségtelennek tartom; mert kérdez-
zünk bárkit, mindenki azt fogja mondani, hogy azt tenni
esztelenség volna, és nem találhatnánk senkit e' nem-
zet' keblében, ki ezt ránk nézve üdvösnek birná mon-
dani, csak azok sürgethetik, kik a' kormány által le-
vannak kenyerezve, hogy az ő érdekében dolgozzanak.

Most nézzük mi a' másik csere, a' mit rebesget-
nek; mondom rebesgetnek, mert én bizonyossággal nem
tudom, hanem csak hallomás után adom elő.

IV.

Nem tudom előkészítették e már erre is az embereket valamelyik ujságban, én részemről csak most folyó 1846 évi majusban hallom először azt, hogy a' liberalis emberek szívesen elvállalják az austriai adóságnak felét, ha a' kormány a' papi jószágokat kiveszi a' papok' kezéből; tudnillik a' conservativek beszélnek ezt, hogy ilyenre hajlandók a' liberalisok; de ez csak fogás, egy kis fortély vagy csel.

Itt egy pár szót ejtettem ki, tudnillik: liberalis és conservativ; ezeket meg kell magyaráznom előbb, és csak azután szólok a' dologról, mit e' negyedik szakaszban előadni szándékom.

Ti nem tudjátok milly fontos két szó ez; ezek nélkül a' városi tanult emberek beszélni sem igen tudnak; e' két szó a' tengely, e' körül forognak a' kerek.

Liberalis, vagy oppositionális latin szók, magyarul ezt jelentik: haladó, vagy ellenzék, szabadelmű; azaz olyan ember, ki e' hazának valódi hasznát, nem pedig csak a' nép' egy részének hasznát igyekszik előmozdítani. — Azonban nagyon csalódnátok, ha azt hinnétek, hogy az, ki magát liberálisnak nevezi, már annál fogva olly derék hazafi, hogy e' nemzet' boldo-

gítását tűzte ki céljául; vannak némelyek, kik csak szájjal, vagy szóval liberalisok, ezeket mai időben *szájhősöknek* szokják mondani.

Conservativ-nek azt szokják mondani, ki állapotunkon nem akar változtatni, hanem hogy maradjon a' régiben; vagy bizzuk a' kormányra, majd az belátása szerint, a' mit változtatni jónak lát, megteszi, 's azt bizvást mint jót, mint üdvöset a' hazára nézve, elfogadhatjuk; azaz hogy még jobban megismerhessétek mind a' két felekezetet, a' conservativek azok, kik azt akarják, hogy a' nemesség ne vegyen részt a' közterhek' viselésében, hanem csak hadd viselje a' föld-nép; még többet mondok, conservativek azok is, kik Austriának országos adósságát hazánkra hárítani akarják; ebből ismerhetitek őket; de csalódnátok itt is igen nagyon, ha azt hinnétek, hogy minden conservativ ilyen; van köztük olyan több, kik e' hazának fölvirágzását ohajtják, az egész nemzet' boldogulását szívből kívánják, de félénkek, 's azt gondolják, hogy a' liberalisok rossz uton járnak. Ebből aztán elgondolhatjátok mennyi vizsgálkodás támad a' két fél közt.

Azonban más munkácskában fogom nektek előttükbe terjesztetni, mi különbség van e' két párt közt; azon iratkának címe ez lesz: „Kié e' haza?”

Elmondom majd benne, mihöz tartsátok magatokat akkor, ha majd a' jövő országgyűlésre követeket kell választani.

Szóltam már erről más munkában is, melynek címe ez: „Polgári katekizmus a' nép' számára,” de röviden itt is megemlíteni jónak találom; tudnillik azt jegyezzétek meg magatoknak, hogy a' kik pénzen, husza-son vagy ezüst forinton vásárolják a' voksokat, 's nagy

lakomákra dőzsölni híják meg az embereket: azok nem jót akarnak; hanem olly követeket kívánnak választani, a' kik majd az országgyűlésen Austria' adósságát elvállalják, 's akkor jó éjszakát neked Magyarország, és magyar nemesség! — Most lássuk, eszes cselekedet volna e, ha az egyházi jószágok' fejében elvállalnók az adósságot? vagyis ha azt mondanók a' kormánynak: rendelkezél a' papi jószágokkal miként jónak látod, és ezért mi inkább elvállaljuk Austria' adósságának felét. No ugy e ez gyönyörű alku lenne? Hiszen ez olyan formán ütne ki, mint a közmondás szól: — — hájat bizni; vagy a' kecskét kertésznek tenni.

Az egyházi javak nem tulajdonai a' papoknak, ez világos. Mikor őseink e' hazát elfoglalták, papok nem voltak köztük, tehát papoknak tulajdon részt nem osztottak, nem jeleltek ki, következképen az egész hazaföld mindnyájoké volt, azaz a' győződelmes nemzeté, egészben.

Arrol sincs emlékezet, vagy említés a' régi korban, mikor itt őseink megtelepedtek, hogy az országot a' fejedelemnek adták volna. Később sem hoztak erre törvényt soha. A' három vastag kötetnyi törvénykönyvben egy szó sincs egész maig arról, hogy e' hazaföld valamelyik királynak tulajdona gyanánt adatott volna.

Midőn Vajk herczeg, ki aztán István névre megkeresztelkedett 's első király lön, papokat hítt be az országba, hogy a' népet keresztény vallásra tanítsák, élhetőségükre fizetés helyett földet jelelt ki nekik, mert elég volt, pénz meg nem volt, vagy csak kevés: de nem mondotta nekik a' király, sem törvény, csak egy szóval is, hogy e' föld most tulajdonotok, avval rendelkezhetek tetszésetek szerint, eladhatjátok, vagy elaján-

dékozhatjátok mikor majd előr egesztek. Ezt sem törvény sem király nem mondotta nekik csak egy szóval sem, de józanul nem is mondhatta; mert hiszen a' nekik kijelelt föld csak úgy tekintetett mint alapítvány, mint valami tőke, mellynek jüvedelme mint kamat szolgált és szolgál ma is fentartásukra. De nem is mondja egyetlen egy pap sem, hogy az neki tulajdona, hanem mindenik csak haszonvételkép bírja.

Hajdan korban éppen úgy kész pénz fizetés helyett jelelte ki nekik a' nemzet' legfőbb elöljárója, a' király, hogy annak termését esztendei díj helyett használják, mint a' helységekben is majd mindenütt, mivel kevés ott a' pénz, egy egy sessio van minden plebánosnak kijelelve (hacsak valahol úgy nem egyezkedtek, hogy kész pénzzel vagy kész szemes gabonával 'stb. elégitik ki), de soha egy plebános sem mondhatja esztelenség nélkül, hogy az neki tulajdona; mert a' helységé; hiszen ha tulajdona volna, midőn a' plebános ur haldoklik, vagy gazdasszonyának, vagy szakácsnéjának, vagy úgynevezett hugának 'stb. testamentomban (végrendeletben) hagyhatná, a' mi pedig sohasem történhetik.

Igy sem egyik, sem másik püspök sem rendelkezik azon jószágokrul, mellyeknek jüvedelméből él, és természetesen azért nem, mivel nem övé, csak termése övé évi fizetés helyett.

Igen nagy helységekben, mezővárosokban, és minden egyéb nagyobb városokban is, már a' plebánosnak nincs sessio földje, azon egyszerű okbul, mivel olyan helyen nem ér rá utána látni, gazdálkodni; gazdatisztet tartani pedig bajos volna olly kevés föld mellett, nem fizetné ki magát; de másodszor az is ok, mért nincs

a' városi plebánosoknak földük, mivel itt már többecske pénz kereng, tehát pénzfizetést adnak neki.

Igaz ugyan, hogy itt városokban is nem valami meghatározott mennyiségű pénzfizetésük van esztendőnként, hanem az úgynevezett stola, azaz keresztelési, temetési, házassági vagy esküvés i taksa 'stb: de természetes, hogy minden községnek, kisebb nagyobb városnak tükéletes szabadságában áll a' stolát eltörölni és helyette a' plebánosnak annyi forintnyi készpénzt esztendőnként adni, mennyire stolája ment évenként.

Ugyszinte falubhelyen minden községnek is tükéletes jusában áll a' sessio jüvedelme helyett annyi készpénzt adni a' plebánosnak, mennyinek ő a' sessio' jüvedelmét igazságosan vallja.

Mert a' plebánosnak tulajdonképen semmi szüksége nincs is a' telekre, nem is ért hozzá, nem is ér rá azt mivelni, de nem is akarja mivelni, neki csak arra van szüksége, mi rajta termett; ha pedig ő kész pénzben kapja meg azt, mi neki a' sessione termett gabonáért bejött volna, neki természetesen mindegynek kell lennie, akármiképen jőjön be az a' pénz; akár a' telek' terméséért, akár a' kisbíró a' község' ládájából viszi neki.

Egészen így van a' főpapok' számára kijelölt földekkel is. Csak az övék, mit rajta természetnek; de a' föld az országé, a' nemzeté, vagyis a' polgári nagy társaságé.

Mihelyt a' nemzetnek, tudnillik értem az egész népnek képviselői országgyűlésen azt határozzák, hogy minden község tartsa papját vagy papjait a' hogy tudja: azon földet, mellynek hasznát most a' papok huzzák, tülstént másra fordithatja; vagy mihelyt a' tür-

vényhozók azt határozzák, hogy kiki vagyonához képest több adót fizessen, mellynek sommájából (összevétel) mind az alsóbb, mind a' főpapság' tartása kikerüljön: azon papi jószágokat az egész nemzet megint arra fordíthatja a' mire legjobbnak gondolja; de hogyan is ne fordíthatná, hiszen ezen jószágok az országói, csak hogy készpénz-fizetés helyett egyházi személyek' tartására, iskolák' és templomok' alapítására vannak kijelölve addig, míg a' nemzet máskép rendelkezni jónak látja.

Én nem gondolhatom, hogy találtathassék okos magyar ember, ki (miután tudja, hogy egy pap sem adhatja el azon fekvő jószágot, mellyből élelmét veszi) állítani bírná, hogy az egyház' fentartására kijelölt vagyon nem az országé.

Tegyük például, hogy a' polgári társaság igen józan, üdvös, mindenki iránt egyenlően igazságos, könnyen érthető világos és rövid törvényeket hoz, minél fogva aztán a' nevelés is olly józan észszerűvé válik, hogy az ebből felsarjadzó ifjuság, 's az ebből támadt új nemzedék csupán igazságosan cselekszik, 's ha valaki vétkezik is, azt mingyárt a' polgári törvény megbünteti, tegyük — mondom — hogy tehát következőleg nincs papságra szükség: mit gondolsz barátom, hová lesznek akkor az egyházi javak? az valóságos örült volna, ki azt állítaná, hogy nem az országói.

Világos levén mindenki előtt, hacsak készakarva be nem hunyja szemét a' világosság elől, hogy az egyházi javak most is teljesen az országói: minő képtelenség tehát azok' mesterkéltése, kik az egyházi javak' fejében kívánnák az osztrák-adósságnak felét elvállalni!!

Alig hiszem, hogy találkozhatott valaha bármelyik

országban olly polgár, ki illy otrombán igyekezett volna akár elámitani, akár boldogítani a' nemzetet.

Hiszen az kézzel markolható balgaság volna: két-
tős roppant kárt okozni egy csapással a' nemzetnek;
egy részint tudnillik az ország' saját földéből egy nem
kis meennyiséget a' kormánynak rendelkezésére aján-
lani, mi más szavakkal annyit tesz, hogy ajándé-
kozni; — más részint pedig azért, hogy ez ajándé-
kot a' kormánynak adhatjuk köszönetből ezer néhány
száz millió for. adósságnak felét elfogadhatni szerén-
csések lehetünk!

Ezen egyházi javak mieink, az egész országéi le-
vén, minő szürnyű képtelenség tehát azért egy iszonyú
adósságnak felét elvállalni, hogy ezen egyházi javak
ne mieink, hanem a' kormányéi legyenek! Ugyanis a'
kormánytól alkuban, cserében kérni az egyházi javakat,
annyit tesz mint megismerni hogy ezek az üvéi, nem
pedig az országé. És elismervén hogy a' kormány
rendelkezhetik ezen javakról belátása szerint, azt teszi
mintha neki a' nemzet már csakugyan átadta volna.

„Igen de éppen az van szóban — mondhatja va-
laki azok közül, kik az adósságot elvállalni kívánják —
hogy ezen egyházi javakat ne mára, hanem hazánk'
jólétének vagy boldogságának előmozdítására fordítsa
a' kormány, és csak ugy, azon esetben vagyunk haj-
landók az adósságnak felét magunkra vállalni.“

Vagy úgy! ne jól van. De minek kérnök mi a'
kormányt, hogy ezen javakat, melyek nem üvéi, ha-
zánk' jólétének előmozdítására fordítsa? hiszen ezt a'
nemzet országgyűlésen maga is megteheti, sőt csak a'
nemzet teheti meg és senki más, ha csakugyan üdvös-
nek, csatlányosnak látja; és pedig sokkal könnyebben

megteheti; azért teheti pedig meg könnyebben, mivel először a' nemzet törvényt hozhat, de a' kormány nem; másodszor mivel a' nemzet, az országgyűlés erősebb, mint a' kormány; ugyanis a kormány alatta, vagy legalább benne van az országgyűlésben; az országgyűlés feleletre vonhatja a' kormányt, nem pedig megfordítva a' kormány az országgyűlést; — de harmadszor azért is könnyebben megteheti ezt a' nemzet, az országgyűlés, mivel e' jószágok magáé az országéi; a' magáéval pedig mindig könnyebben bánhatik akárki is.

Lássuk példákbán, milly furcsán esnék ki, ha tökéletesen hasonló eseteket kicsinyben vennénk föl.

Egy szabadkai vagyonos, jó módu polgárnak sok cseléde, és sok marhája van. Pénze volna ugyan egy egy kevés, de mégis úgy intézkedik cselédeivel, hogy nem fizet nekik esztendei bért készpénzben, hanem kimutat nekik egy nagy darab földet, hogy annak jövedelme legyen fizetésük gyanánt. A' cselédség elfogadja.

A' cselédség sok esztendeig megvan így, hanem egyszer a' polgár más módon szeretne gazdálkodni, tehát egyszer megszólítja mindenest vagy gazdáját, mondván neki: „Hallja kend gazda, ha nekem átengedi kend azon földet, mellynek jövedelméből eddig cselédeim éltek, én a' kend adósságának felét kifizetni magamta vállalom.“

Ugy e bizony mindenik azt mondaná, hogy ennek az embernek, tudnillik a' szabadkai vagyonos polgárnak elment az esze. Hiszen azon föld úgy is az övé, mit kéri tehát a' gazdát, hogy az engedje más célra fordíthatni?

Másik példa. Budavárosnak egész közönsége már a' régi időkben úgy rendelkezett, hogy valamennyi

tisztviselői számára esztendei készpénz fizetés helyett a' fürdők' jüvedelmeit jelelte ki. — Azonban a' közönség most máskép vélekedik; a' tisztviselők' évi bérét készpénzben szándékozik fizetni 's a' fürdők' jüvedelmeivel más módon akarja a' város' javát előmozdítani, de azt gondolja, hogy ez már nem mehet, mivel régóta így van szokásban, tehát a' szomszéd Pestváros' tanácsához folyamodik, melly város temérdek adóssággal van terhelve, 's azt a' feltételt vagy ajánlatot teszi Buda' közönsége, a' folyamodáshoz, hogy ha a' pesti magistratus megengedi a' fürdőket más czélra használni, mint a' mire eddig szolgáltak, adósságának felét elvállalja.

Nem mondanók e bohónak az egész budai közönséget, ha ezt cselekedné, holott maga rendelkezhetik tökéletes szabadságánál fogva (túlteván hogy a' fürdők csakugyan a' közönségei, nem pedig magános polgárok' tulajdonai) úgy miként neki tetszik.

Még más példa. Az országnak vannak gazdag sóbányái, mellyeket arra jelöl ki, hogy azokbul némi országos költségek fedeztessenek.

Az ország' szükségei többfélék ugyan, de egy nagy baj a' többek közt sürgetősen kívánja, hogy orvosoltassék, például a' Tisza' áradásai. Nem volna e ferdeség, ha a' nemzet azért könyörögné a' kormánynál, hogy ezen sóaknak' jüvedelmeit ha a' Tisza' szabályozására fordíttatni engedi, köszönetből vagy kölcsönös-ségből a' kormány' adósságainak felét inkább magára vállalja?

Hiszen a' sójüvedelem a' nemzeté, oda fordíthatja hová legszükségesebb, árát tetszés szerint fölemelheti mikor kívántatik, vagy ismét leszállíthatja mikor a' kör-

nyúlások megengedik, vagy kívánják. Mért kellene ezért valakinek adósságát magára vállalnia?

Ha a' nemzet országgyűlésen az egyházi javakról törvény által másként akar rendelkezni, tökéletes jussánál fogva teszi, a' nélkül hogy a' kormányt még csak megkérdezni is kellene; minő bohóság volna tehát ennek fejében más ország' adósságainak felét elvállalni?

Tegyük, hogy az országgyűlés e' törvényt hozza: „Minden közönség' plebánosának vagy lelkipásztorának évi fizetése vallási különbség nélkül ezer pengő forint, minden püspöké pedig kétezer pengő forint, mit az országos pénztárból évnegyedenként (fértály esztendőként) vesznek föl azon közönség' elöljáróitól, a' hol szolgálnak.“

Nem természetes e, hogy ekkor a' nemzet országgyűlésen úgy rendelkezik a' papi jóságokkal, miként legjobbnak gondolja?

Valamint a' protestans vallásokban a' főpap vagy superintendens (ki olyan mint a' mi pápaista vallásunkban a' püspök) abban a' küzségben, a' hol lakik, mint lelkipásztor munkálkodik és nincs helyette más pap: úgy nálunk is a' püspök végezheti a' plebánusi hivatalt, és nem szükséges még más pap mint plebános, hanem legfőlebb, ha a' város nagy, hogy nem győzné a' munkát, vagy több plebániára oszthatni, vagy káplán segédeket tarthat maga mellett.

Én itt csak például említém meg, hogy ha illy forma törvényt hozni szükségesnek, vagy üdvösnek látnák a' nemzet' képviselői: akkor a' természetes okosságnál fogva az egyházi javakról rendelkezhetnek; de ha már megemlítém az ebbeli törvényt, egészben ~~az~~ szerkesztve tartanám jónak:

„Mind azon helységekben, vagy községekben, melyeknek népessége kétezer és ezen felül van, a' néptanítónak ezer pengő forint évi fizetése van, és ugyan annyi van a' papnak vagy lelkipásztornak is. — Olly helység pedig, mellynek népessége kevesebb, vagy pedig egyik valamelly vallásbeli népszám csekélyebb, ezek a' lelki dolgokban a' legközelebbi községhez tartoznak; de tanítót külön tartanak, kinek fizetése 600 ezüst forint. Az olly helységekben, melyeknek népessége többféle vallásuakbul áll, de egyik felekezet sem megy föl két ezerre: itt az ezer pengő papi fizetés, mi az országtul jár, a' két pap közt egyenlően osztatik meg, a' többi fizetésről a' község maga gondoskodik.“

Ennyivel még a' feleséges protestans papok is beérlik, tehát a' nőtelen pápaista papok még inkább beérhetik.

Ime előadtam röviden, hogy mi semmi föltétel, vagy alku alatt el nem vállalhatjuk Austria' adósságának felét, mert különben magunk kárát veszedelmét eszközölnők: én tehát mindazokat, kik majd talán javasolják vagy indítványozzák, hogy ez adósságnak felét vállaljuk el, olyanoknak tekintem, mint kik a' haza' romlását akarják — mert azt csak senki sem tagadhatja, hogy ez romlására volna hazánknak — következőleg kemény büntetésre méltóknak valloam őket.

A' hazaárulókra halált mond a' törvény. És mit tesz e' szó: hazaárulás? ez azt teszi, hogy az ellenségnek kezére akarja játszani, vagy játszja is a' hazát. Ugyde illy adósságnak ránk tolása által nem jutna e hazánk éppen olly állapotra, mintha valamelly ellenséget híttak volna nyakunkra? lehet e olly helyzetű országnak, millyen a' mienk, pusztitobb ellensége, mint

ilyen roppant adósság? — Nem látjuk e egyes családoknál, miként pusztítja ki őket a' nagy adósság?

Hogy e' szörnyű csapás bennünket ne érjen, részen álljatok ti, k'k a' követeket választjátok majd a' jövő országgyűlésre. Utasításul adjátok majd nekik, és eskettessétek meg arra, hogy adósságot elvállalni nem fognak.

V.

Még az is ritkán boldogít akár egyes embert, akár közönséget, midőn a' pénzt magát valósággal föl is veszi 's ugy veri magát adósságba, hát még ha csupán a' fizetést vállaljuk magunkra a' nélkül, hogy a' kölcsön fölvett pénzből még csak egy krajczárnak színet is láttuk volna.

Ezen ötödik szakaszban végre arról szóljunk, hogy még egyszerű kis mezővárosok, de a' mi több, még faluk is adósságot kezdenek csinálni.

Nem vagyok én általában esküdt ellensége minden kölcsönvételnek, mert bizony néha igen nagy jótétémény a' kölcsönvétel; de az is igaz ám, hogy száz közül egy ha boldogul a' kölcsönnel, a' többi kilencvenkilencznek kárára van a' kölcsön.

Mert hiszen világos, hogy rendszerént azok szorulnak kölcsönre, kik rosszul folytatják gazdálkodásukat, és ez elegendő ok arra, hogy nem boldogulhatnak; a' jó, az eszes gazda ugyan ki tud bontakozni az adósságból, az ilyenre nézve tehát valóságos jótétémény lehet néha a' kölcsön, ugyde éppen az illy okos gazda nem szorul arra.

Miathogy társaságban élünk, szinte lehetetlen, hogy

egyszer vagy másszor, többet vagy kevesebbet kölcsön ne kérjünk; de ha fontra vetjük mind a' jót, mind a' roszt, mi a' kölcsönvételből származik, bizonyos, hogy a' rossz nagyobb; vagyis nehezebb, lefelé megy a' fontnak azon serpenyője, melybe a' rosztat teszszük.

Ha semmit egyebet tekintetbe nem veszek is, csak azt, hogy a' ki egyszer vagy kétszer mástól kér, másra támaszkodik, az harmadszor is megteszi, végre megszokja másra szorulni: és ezzel megvetette boldogtalanságának alapját, mert ez által elveszté önállóságát, függetlenségét; az ilyen kénytelen hitelezőjének hizelegni, mihelyt csak egyszer nem teljesítette fogadását, azaz mihelyt csak egyszer nem fizette vissza a' határozott időre adósságát.

A' kít a' körülmények hizelgésre kényszerítenek; a' ki valakitől függni kénytelen, vagy többektől függni kénytelen (mert nem tudja ma kire szorul, holnap meg kire); a' ki csak úgy bír valamihöz fogni, ha látja hogy mások hajlandók neki valamit kölcsönadni: az nem ismerheti többé mi a' boldogság; neki nem derül föl többé soha. Ha erős elszánt akarata volna, még kibontakozhatnék bajaiból; igen de éppen azért süllyedt annyira, mert már akkor, midőn másokra támaszkodni kezdett, nem volt benne annyi elszánt akarat, mennyi őt e' süllyedéstől megóhatta volna; hogyan lehetne későbbben még nagyobb elszántsága, erősebb akarata? pedig bizonyos, hogy több erő kívántatik a' veszedelemből kiszabadulni, mint attól magát megóni.

Ti falusi barátim talán nem is gyanítjátok, hogy a' czifra uraságoknak legnagyobb része (kikről ti azt hiszitek, hogy mindig könyökig markolászhatnak az aranyokban) minden nagy birtoka mellett nyakig van

adósságban. És gondoljátok hogy abból becsületesen menekedni tudnak? száz, de két száz közül alig bír egy szárazra vergődni maga emberségéből.

Mivel pedig a' társaság vagy nemzet ilyen egyes emberekből áll: éppen így van a' nemzet is adósságával; abba mindig mélyebben merül, míg végre se ide se oda nem mozdulhat.

Nálunk olly együgyű emberek is vannak, kik azt hiszik, hogy ha nekünk is statusadósságunk lesz, majd mi is olly hatalmas nemzet kezdünk lenni, mint például az angol. Bohók ezen mi embereink, kik talán ezt hiszik. Az angol nem azért lett nagy nemzet, mivel sok adósságot csinált, hanem megfordítva azért csinálhat sok adósságot, mivel már nagy nemzet.

Van valahol például egy igen tudós és eszes ember; ennek az eszes tudósnak sok könyve is van egyzersmind. Történetesen ezt valaki meglátja, tehát ő is vesz magának sok könyvet, hogy eszes és tudós legyen.

Nem tartanók e ezen embert bohónak, ha ő azért kívánna eszes és tudós lenni, mivel neki is sok könyve van? A' világnak minden könyve mellett is bohó és tudatlan maradhat valaki.

Tudóssá és eszessé a' folytonos gondolkodás és tanulás tesznek, nem pedig az, ha a' szobában sok könyv van.

Az említettem eszes nem azért eszes és tudós, mert sok könyve van, hanem inkább azért szerzett könyveket, mivel eszes, mivel azelőtt a' kevés, a' néhány könyvnek hasznát tudta venni.

Igy van a' nemzetekkel is. A' melly nemzet még

meg nem tanult okosan gazdálkodni; annak a' kölcsön-pénzek ártanak, nem használnak.

Valóságos bohó tehát az, ki azért kíván adós lenni, hogy gazdagnak látszassék.

És tudjátok e mért nem szabadulhat sem egyes család, sem nemzet adósságátul? azért mert a' kölcsönt hiábavalóságokra vette föl, nem pedig olly valami vállalat végett, melly gazdagon fogott volna jövedelmezni, kamatozni, hogy abból aztán könnyen ki lehetett volna fizetni a' kölcsönt.

Vegyetek csak példát magatokrul. Tegyétek kezeteiket szivetekre, nem vagytok e kénytelenek megvallani, hogy majd mindenkor szükségtelen dologra kértetek pár forintot kölcsön, mi nélkül ellehettetek volna.

Az mind esztelen ember, ki más valamire vesz föl kölcsönt, és nem olyanra, a' miből ki tudja teremteni, visszazabirja fizetni.

Nem számlálom el azon eseteket, mellyekben minden meggondolás nélkül kölcsön szottak az emberek fölvenni ha kapnak, hiszen ti jól tudjátok.

A' kölcsönnel egyértelmű, midőn hitelben veszünk valamit; pedig mennyit vesznek az emberek hitelben!

Én magam is jobban szeretnék csinosan ruházkodni, mert a' bohó emberek azt gondolják, hogy nem is tudom mi a' szép vagy csinos, de kölcsön pénzzel nem akarom magamat kicsinosítani, várok addig, míg pénzem lesz.

Ha még eddig nem tapasztaltátok volna, próbáljátok mikor a' zsidó hitelben kínál valami csecsebecsével és ne vegyétek meg: ez sokkal nagyobb örömtökre, megnyugvástokra szolgál mint a' hitelben vett gunya.

A' ki még nem látná át, milly veszedelmes volna rájuk nézve Austria' adósságának felét elvállalni, figyelmezzem, vizsgálódjék, hogy' meannek a' dolgok adósság vagy kölcsön tekintetében. Ha az olvasó éppen lakhelyén nem tapasztalhatja is, de bizony nem meszsze kell a' környékén mennie, és borzadni fog milly zavarok, viszálykodások támadnak az adósság miatt.

Némelly falusi ember föl nem éri észszel, hogyan támadt a' község' adóssága, holott ő arról semmit sem tud, hogy valakitől a' helység kölcsön vett volna fel; és azt sem képes felfüdüzni, hogy hová fordították az előljárók azon kölcsönpénzt, mi eszrevétlenül a' helységben mint adósság bukkan fel. Pedig ezt könnyű felfogni; de a' jó szívű, semmi csalárdságot nem gyanító gazdának esze ágába sincs, hogy okkal móddal biz azt végbe lehet vinni.

Meg akartam legalább is vagy ötven módját mutatni, miként szoktak a' helységekben és városokban az adósságok támadni: de attól tartok, hogy majd azok is megtanulnák, kiknek most még képzeletük sincs arról, és így többet ártok mint használok általa, tehát abbanhagyom. Mert utoljára is mit használna hábár minden lakos tudná is, miként keletkezik adósság, ha arra nem volna elég esze, bátorsága, hogy azt a' helységben megakadályozni bírná? Üdvösebbnek, hasznosabbnak tartom tehát inkább arra nézve elmondani némellyeket, miként lehet és kell előszür a' már meglevő adósságot leróni; másodsor hogyan kell elejét venni, hogy a' község adósságba ne verje magát.

Előszür, ha már nyomja a' községet valami adósság.

Vagy tudja a' közönség hogy adóssága van, vagy nem tudja. (Ezt azért tartom szükségesnek így kifejezni, mivel gyakran csak az előbbkelők, az elüljárók tudják hogy adósság van, 's természetesen, mivel ők magok csinálták azt, 's a' közönség megint igen természetesen azért nem tud az adósságról semmit, mert a' kölcsönvett pénzt nem fordították a' helység' közjavára, különben szükségkép kellene arról valamit tudnia; hanem a' kölcsön pénz csak az elüljárók' kezei közt olvadt föl, mi főképp olyan községekben történik inkább, melyek városoknak mondatnak, 's melyeknek formális tanácsuk van, és sem a' bíró, sem a' tanácsbeliek vagy esküdtek nem választatnak esztendőnként újra, hanem tisztségükben holtig, vagy legalább több esztendeig, igen soká megmaradnak.)

Ha tudja a' közönség, hogy adósság van, legelső alkalommal, midőn a' község' házához üsszegyűlnek, valamellyik, akármellyik a' lakosok közül, a' sokaság' nevében szólítsa fel az elüljárókat, hogy terjeszszék elő mennyi az adósság, és mutassák ki hová fordított.

Ebbe szükségkép a' lakosok mindnyájan beleegyeznek, hogy az adósság' mennyisége és hová fordítása kimutattassék; mert lehetlen hogy a' lakosok közt csak egy is találkozzék olyan, ki nem bánja akármennyi adósság nyomja, és akármennyit csináljanak az elüljárók újra.

Midőn a' lakosok közül egy a' többi nevében felszólítja az elüljárókat arra, hogy az adósságot mutassák ki, vagy teljesíti ezt tüstént az elüljáróság, mint szoros kötelességét, vagy nem, és inkább azzal támadja meg a' felszólalót; „mi küze kendnek ahhoz?” — Ha készséggel mutatják ki az elüljárók, a' község soha

többé el ne mulasztja így számot kérni az elöljáróktól sáfárságukról, mert jobb így elejét venni annak, mi előbb utóbb bekövetkeznék, ha az elöljárók bizonyosok volnának a' felül, hogy őket senki számadásra nem vonja; ha pedig vonakodnak az elöljárók a' felszólításnak engedni, 's talán még fenyegetik is, és vakmerőnek, nyugtalannak is nyilvánítják azt, ki őket a' soka-ság' nevében így felszólítani merészelte: akkor kétszeres és sürgető kötelessége a' közönségnek a' dolgot abban nem hagyni, — mert ha már most is annyira jutott, minél tovább halasztják, annál rosszabbra változik.

Számtalan példát tudnék arra felhozni, hogy midőn a' községi dolgok már igen fonákul, rosszul mentek, az adósságok nevedtek, az elöljárók gazdagodtak, 's egyik vagy másik lakos felszólalni mert, 's az elöljárókat kötelességükre emlékeztetni bátorkodott: ezt mint nyugtalant bezáratták.

A' hol tehát már az elöljárók kötelességükről megfeledkezve elromlottak, 's attól lehet tartani, hogy ha valaki a' község' haszna mellett felszólal, azt bezáratták: ott igyekezzék az, ki a' visszaélések ellen harczolni készül, többeket a' dolgok' állásáról felvilágosítani, maga részére nyerni, hogy föllépésének annál bizonyosabban lehessen fogadata vagy sükere.

Mind az ilyenekben, mind pedig más hasonlóknak mindig a' lakosoknak féltékenysége, gyávasága szokott legtöbbet ártani; mert ha az elöljáróság kemény szavakkal ráijesztett azokra, kik a' község' java mellett felszóltak, ezek, mintha valami rosszat tettek volna, szégyenkedve elsompolyogtak. 'S a' dolgok nem hogy

javaltak volna, hanem inkább mind annyiszor rosszabbra fordultak.

Mihelyt a' lakosok tudják, mi jusa van minden embernek, 's tudják azt is, mi kötelessége van mindenkinek, tehát a' községi elöljáróknak is: nem fognak megijedni, visszarettenni, midőn valamelyik elöljáró haragosan rájuk rivalkodik; mert a' ki jussait és kötelességeit ismeri, egyszersmind azt is tudja, hogy nem a' község van az elöljárók végett, hanem megfordítva az elöljárók a' községért vannak, következőleg a' község' javát előmozdítani, vagy legalább fentartani köteleztetnek; ebből aztán természetesen önként foly az, hogy minden lakosnak, vagy akármelyik lakosnak nem csak jusa van, de sőt kötelessége a' többi lakosokkal egyetértve az elöljárót — ha az talán megfelelkezett volna kötelességéről — figyelmeztetni, felszólítani, hogy a' község' javában fáradjon, ha hivatalát föl vállalta.

Mikor a' lakosok mind jussaikat, mind kötelességeiket tudják: az elöljárók nem merészlenek többé rájuk ijesztetni akarni.

Hogyan kelljen a' már meglevő adósságot leróni, törleszteni? Igen egyszerűen így történhetik meg.

A' közönség közakarattal kényszeríti az elöljáróságot arra, hogy mutassa ki, hová fordította a' pénzt. Ha ki nem tudják mutatni — pedig rendszerént így van — akkor a' község az elöljárók' vagyoniát lefoglalja, eladja, 's belőle kifizeti azt az adósságot, mit azok tettek, és mingyárt tisztában van a' dolog. Mert azt csak esztelenség nélkül nem kívánhatni, hogy a' mi adósságot az elöljárók maguk hasznára csináltak, a' közönség fizesse, holott abból egy krajczárt sem látott.

„Igen de az bajosan megy, hogy a' közönség az elüljárók' vagyonát elfoglalja 's abból fizesse ki az ő adósságukat — mondhatja valaki — mert számtalan példa bizonyítja, hogy a' hol a' község így összekapott elüljáróival, mindig az elüljárók lettek a' nyertesek.“

Meghiszem, de nem azért, mintha nekik volt volna igazságuk, hanem azért, mert ügyesebben tudták vinni a' dolgot, jobban ismerik mindennek csinját binját, és még azért is másodszor, mivel ilyenkor az, vagy azok, kik a' község' ügye mellett felszólalnak, boszúból tesznek mindent, 's olyat is mit nem kellene; az elüljárókat leggyalázatosabb káromlásokkal illetik 'stb. ez mind nem használ, sőt inkább árt.

Nem káromlással, fenyegetéssel kell a' bajt orvosolni, hanem észszel, megfontolással, igazsággal.

Értsenek csak egyet a' lakosok, tartsanak csak össze, ne feledkezzenek csak meg a' mi illendőséggel vagy tisztelettel tartoznak elüljárók' iránt (mert hiszen az elüljárók ha maguk hasznára alattomban csinálnak adósságot, majd le is fizetik, azért nem szabad őket gorombasággal illetni, hiszen akármellyik ember is téved, hibáz; de kiki maga viselje, és okvetetlenül viselje, elvegye azt mit érdemlett): jót állok érte, hogy igazságosan foly le a' dolog, 's az elüljáró, kinek szükségképp megismernie kell hibáját, minden vonakodás, dacszoskodás nélkül fizetni fogja az adósságot; mert az igazságnak hatalmas szava előtt meg kell hajolnia.

Az illy esetekben csak azt mondjátok: „senki soha nem köteleztetik arra, hogy olly adósságot fizessen, mit más csinált; mert hiszen a' közmondás is így szól: „adós fizess.“

Ha pedig némileg ki tudják az elüljárók mutatni, hogy mennyiben fordították a' közönség' javára, annyiban a' község rója le.

Másodszor, ha még nincs a' községnek adósága (mert egyes családok lehetnek adósok), vagy ha kitisztult ügygyel bajjal előbb már volt adósságából, mit kell cselekedni, hogy a' közönség megóva legyen az adósság' terbétől?

Az emberek azt gondolják, hogy ide nagy tudomány, politika, országos gazdaságat kívántatik, pedig dehogy, egyszerű dolog az egész.

Valahányszor bíróválasztás van ('s józanul minden esztendőben újra kell bírót választani) ilyen vagy ehhez hasonló utasítást nyújtson át a' közönség az új bírónak: „Mi Magyarád helység' üzszes lakosai közakarattal határoztuk el, hogy mindenkor, midőn bíró választatik, a' pénzekre nézve a' következő utasítást adjuk neki: minden esztendő elején fölszámitjuk, mennyi költség lesz az év' végeig szükséges, és ezen pénzt befizetjük kiki vagyonának mennyiségéhez képest többet vagy kevesebbet. — Valahányszor szükséges ebből csak tíz forintot is kiadni, a' bíró maga tetszése szerint nem teheti, hanem csak az esküdt emberekkel együtt. — Ha e' pénzből valami elvesz és nem oda fordított, hova az esztendő elején kijeleltük, az elüljáróság (azaz bíró és esküdtök együtt), vagy közülök a' kire kisé, hogy azt elherdálta, tartozik a' magáéból helyre pótolni, 's büntetésül mint becstelen embert tekintjük egész életében, soha elüljáró nem lehet többé, még bizonyágul sem híhatja soha senki. — A' mi pedig a' kölcsönvételei illeti, bármilyen sürgetős szükség legyen is, nem csak magát a' bírót nem bizzuk meg hogy kölcsönt vehes-

sen föl, de sőt az egész községi tanácsot sem hatalmazzuk föl arra, hogy csak egy forintnyi kölcsönt is vehessen föl a' község' nevében, — ezt mi magunknak tartottuk fen. Ha valamire sürgetően szükséges volna kölcsönt fölvenni, az elöljáróság köteleességének tartsa a' községet erről tudósítani, 's tanácskozás végett összehíni, okokkal mutogatni, mire kell a' kölcsön? — és csak akkor veszünk fel kölcsönt, hahogy az egész községnek két harmadrésze szükségesnek tartja. Határoztuk Magyarádon 1846 esztendőben. Magyarád helységnek községe. (Helység' pöcsétének helye.)“

Vagy igen nagyon szükséges a' kölcsönvétel, vagy nem szükséges.

Ha nagyon szükséges, minden lakos kénytelen átlátni, hogy föl kell valahonnét venni, tehát megegyeznek benne: ha pedig kétséges a' dolog, tudniillik nem látja át egyszerre a' nagy sokaság vagy legalább a' lakosságnak két harmadrésze a' kölcsönnek szükségét, akkor bizonyos, hogy nem sürgetős; és mind esztelen ember az, ki akkor kölcsönt vesz föl, mikor rá nagy szüksége nincs.

Az egész titok csak abban áll, hogy az elöljárók semmi esetben, semmi szín alatt, semmi kölcsönt a' község' rovására föl ne vehessenek; hanem az egész majd maga vegyen föl, midőn jónak látja.

Nem igen van valami veszedelmesebb a' községre nézve, mint ha a' lakosok elöljáróikat megbizzák, hogy ha szükségesnek látják, kölcsönt vehessenek föl, és pedig meg sem határozva mennyi kölcsönt, hanem a' mennyit jónak látnak, és aztán számul sem kéri, hová, mire fordították?

Legyen bár minden igen jól intézve mind az egyes

helységekben, mind az egész országban; legyenek jók, üdvösek, mindenek iránt egyenlően igazságosak a' törvények; de ha mind egyes közönségek elüljáróiknak, mind az ország' főkormányának tetszésére, belátására hagyja kölcsönt fölvehetni, vagy adósságot csinálhatni: ez maga képes minden jó intézkedést semmivé tenni.

Hiszen tegyük, hogy Szamárdi vagy akármellyik helység' lakosai szabadságára bizzák a' bírának, hogy kölcsönt vehetnek föl a' mint tetszik: a' bírák ezt hasznukra fordítják (ha tudnillik rossz emberek akarnak lenni) és fölvesznek tiz, majd később húsz ezer forintot; ebből ökemük jól élnek, vendégeskednek; meghinak gyakran a' lakosok közül is többeket, lekeuyerezik őket. Ezeu életmódot megkedvelik lassanként, aztán arról tanakodnak, hogyan lehetne ezt így minél tovább folytatni? Az ember gyarló szokott lenni 's ilyen esetekben még gyermekeikről is megfeledkeznek, tehát azon igyekeznek, hogy csak maguknak legyen jó dolguk.

És midőn ez így egy darabig tartott, vajmi nehéz megváltoztatni! Könnyű volna magában, ha a' lakosok egyetérténének; de a' ki lakosok közül észreveszi, hogy rosszul mennek a' dolgok, 's a' többieket is figyelme-sekké tenni igyekszik, bírák uraimék ezt részükre bírják, mit a' kölcsönvett pénzből könnyen megtehetnek. Végre úgy összszebonyolódnak a' dolgok, hogy a' lakosok csak azt veszik észre, hogy már minden késő.

Most békételenség, megalégedetlenség támad; a' lakosság és tanácsa között nyílt ellenségeskedés üt ki; mi aztán úgy végződik, hogy a' lakosok közül néhányat bezárnak, mert az elüljárók úgy festik le szegényeket mint lázzadókat, és ezt a' bírák uraimék annál könnyebben kimunkálják, mivel újra vehetnek valahol

fel pénzt kölcsön, miből a' szolgabírák' és más felsőbbek' markát megkenhetik.

Ha nem kapnak mástól kölcsönt, úgy segitenek, hogy magok pénzéből adnak néhány száz forintot, 's úgy írják fel, mint ha mástól vettek volna föl néhány ezeret. Ennek fejében aztán majd egy, majd más darab földet foglalnak el a' közönségből, egyszer egyik, másszor másik' részére.

Ha tudnátok barátim, mennyi igaztalanságot követnek így el az elüljárók imitt amott: bizonyosan föltennétek, magatokban, erősen elhatároznátok, hogy az elüljáróknak semmi kölcsönt, semmi ürügy, vagy semmi szin alatt fölvenni nem engedtek.

Tudakozódjatok bárhol, bármellyik községben, melyről beszélük hogy tele van adóssággal, — mondom tudakozódjatok, mire fordították a' kölcsön fölvelt pénzeket, senki sem fogja világosan megmondani tudni. Talán a' helység' szépítésére, iskolákra, utakra, a' földmivelés' virágoztatására, futó homok' meggátolására, mocsárok' kiszáritására, patakok' szabályozására 'stb. fordítatott? dehogy, mind ezek lehető rossz állapotban vannak ott, hol a' községet aránylag nagyságához képest legtöbb adósság terheli.

És a' mint kicsinyben történik községekben, úgy megy nagyban, az országokban is. Nem tagadhatni, némi élénkség, csakúgy színre, külsőleg némi jólét, boldogság látszik ott, hol az országok adósságokkal vannak megterhelve; de valósságal nincs, mert a' társaság' benesejét féreg gyanánt rágja, emészti a' rákfene, a' szüntelen nevekedő adósság.

Miben áll azon boldogság, mit az adóssággal elővarázsolnak? holmi czifraságban, mi által egyes gyá-

resok (fabrikások) vagyonosodnak meg; néhány darab vasut, melyek szinte csak néhány nyereszkezőt gazdagítanak a' sokaság' rovására; gőzhajók, a' részvétnyes társaság veszi hasznát; mondom cifra nyomorúság az egész.

Higyétek el nekem barátim, a' legnagyobb munkákat végbevihetni a' nélkül hogy kölcsönt kellene fölkerülni.

Vegyük csak a' Tiszaszabályozást; ez valósággal nagyszerű munka lesz, ha elkészül, és én hiszem, hogy tökéletesen egyetértetek velem, ha azt mondom, hogy ezt sokkal derekabban végrehajthatni adósság nélkül; tudnillik így:

Mondassék ki törvényül az országgyűlésen, hogy minden ember, ki e' hazában lakik, vagyonához képest fizessen valamivel, talán egy negyedrésszel több adót, például így: a' melly gazdának esztendei jövedelmét tehetjük 500 forintra 's fizetett tőle 8 ezüst forint porciót, a' negyedrés 2 forint, tehát ennyivel többet számítva lesz 10 ezüst forint adója; a' kinek 5000 forintnyi jövedelme van 's tőle fizetett 80 ezüst forintot, negyedrésszel többet számítva lesz 100 forint; a' kinek jövedelme százezer (mint a' gazdag grófoké, még több is némelyiké), adója lesz 2000 forint. — Ugy szinte ha a' sónak fontja 11 krajczár, emelje az országgyűlés teszem 16 krajczárra. És mind a' fölebb emelt adó, mind pedig a' só fölemelt áron csak addig maradjon, míg a' nagy munka elkészül.

De még nem is volna szükséges fölemelni sem az adót, sem a' só' árát, hanem az országgyűlés határozná, hogy a' mostani adónak fele 's a' sóárnak is fele oda fordítassék, 's mivel háboru nincs, az egész

magyarországi katonaság oda rendeltessék, és a' munka el fog készülni.

Itt azt mondhatná valaki, hogy ez nem volna egészen igazságos, mert a' Tiszaszabályozás kiváltkép azoknak fog használni, kik az által sok földet nyernek; hogy fizetne tehát ezek helyett olyan ember, ki annak hasznában nem részesül?

Azt felelem rá, hogy majd midőn a' Dunát szabályozzák, vagy vasutakat építenek az országnak más részein, szinte a' közadóból és sónak árán, akkor a' Tiszavidéki emberek visszafizetik a' kölcsönt a' más vidékbelieknek.

Mihelyt a' törvények egyszerűek, általánosan mindenkit egyenlően köteleznek, a' dolgok egymást igazságosan kiegyenlítik. Ha most Zágráb, Körös, Somogy vármegye fizet a' Tisza' szabályozásához, majd meg Mármaros, Szatmár, Ugocsa 'stb. fizet a' zágrábi-somogyi, fehértvári — pesti vasúthoz, és így tovább.

De lehet ezen ugy is módosítani, hogy azon földtől, mellyet a' Tiszaszabályozás által nyernek, bizonyos esztendőig több adó fizetessék, mint egyéb földtől.

Azonban nem is gondolhatni itt igaztalanságot egyik másik vidék iránt; mert minden tájon van elintézni, javítani való, és mind azt országos költséggel sokkal jobban elvégezhetni, mint vagy kölcsönnel, vagy koldulással, kéregetéssel gyűjtött pénzekkel.

Ha mindenki egyiránt, azaz vagyona' mennyiségéhez képest fizeti a' köz adózást, és ha minden nagy munka ebből készítetik, senkinek nem lehet igazságos kifogása ellene. Vegyük a' tűzkárbiztosító társaságot; kiki vagyona' értéke szerint fizet bele évenként; a' soronvámegyei haragudják e, hogy ma Beregvármegyé-

ben fizetik egy leégett háznak árát; 's a' beregvármegyei viszont haragudják e, hogy holnap egy soproninak kárát fizetik ki?

De azon föld, mi a' szabályozás által a' Tisza' környékén majd használhatóvá lesz, nem tekintethetik e úgy, mint mindnyájunké? Ha olyan mondja övének, kinek másfelé is már sok fülde van, maga nem munkálhatja be, nem győzi, tehát vagy haszonbérbe adja, vagy napszámban, azaz pénzért munkáltatja be, vagy eladja, következésképen százan meg ezeren élnek be-őle; ez által szaporodik a' jó föld, olcsóbb lesz a' gabona, takarmány, miben mindnyájan részesülhetünk: ha pedig olyannak jut a' szabályozás által nyert földből, kinek úgy is kevese van, még inkább jól esik, mert a' kevés birtokunak rá szüksége van.

Utoljára még egyszer visszatérek az osztrák adósságnak felére, és figyelmeztetek benneteket, hogy ha mint magyarok, mint önálló nemzet akartok lenni, semmi áron el ne vállaljátok. Nagyon fáj az az embernek, mikor ostobának nevezik; ha rosznak mondják, inkább eltűri: pedig a' világtörténetnek egyik lapjára azt írják mingyárt be, ha ezen adósságot elvállalnók, hogy mióta az emberi nemzet fenáll, ostobább nép nem volt soha mint a' magyar, hogy temérdek bajai közt, mellyek alatt különben is majd leroskad, még más nemzetnek adósságát is magára vállalja.

Nyomat Hoszföld Károly Henriktől Lipcsében.

24

32

33

40

Nyomat Hoszfeld Károly Henriktől Lipcsében.

Nyon.

This book should be returned
the Library on or before the last date
stamped below.

A fine of five cents a day is incurred
by retaining it beyond the specified
time.

Please return promptly.

